

* 001412

VOJENSKÉ ROZHLEDY

2/92

VYDÁVÁ FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO OBRANY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

2

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Československé armády.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM ZAMĚŘENÍ VĚDECKÉ PRÁCE V ČSA

Je známou skutečností, že nároky na obranu státu se v současné době v celém souhrnu liší od minulého stavu a že je nutné počítat s možným dalším dynamickým vývojem vnější i vnitřní situace. Nezbytné změny je třeba připravovat a uskutečňovat promyšleně, účinně, s největší možnou odpovědností a zároveň s potřebným důrazem při trvalém zajištění obranyschopnosti státu. Zásadní novost a složitost úkolů obrany státu v nekoaličním pojetí zároveň s nutností dodržovat daná omezení, zejména ekonomické možnosti státu ve výdajích na obranu a omezení počtů osob a techniky, danou mezinárodními dohodami, podněcují objektivně nezbytný proces hledání nových přístupů a metod při řešení složitých politických, ekonomických, technických, sociálních a zejména vojenských problémů.

Domnívám se, že s novými nároky na využití vědy vyvstává nutnost řešit otázky, v nichž jde o vědeckou práci samotnou, její zaměření, organizaci, řízení, účinnost a uskutečnění výsledků. Promyšleně, komplexně, a zároveň konkrétně, účinně a v krátkém čase je nezbytné na základě objektivní analýzy společenských potřeb a kvalifikovaně stanovených variant jejich vývoje uskutečnit systémovou dekompozici problémového pole obrany státu a výstavby armády, zhodnotit současný stav, možnosti vývoje vědní soustavy, kriticky identifikovat kladné a záporné zkušenosti z uplatňování vědy v oblasti obrany státu a výstavby armády v minulosti. Na základě toho, je pak možné a nutné optimalizovat přiřazení současného a perspektivně disponibilního vědeckého potenciálu k nynějším i možným problémům. Jako hlavní v soustavě kritérií optimality je nutné uplatnit účinnost vědní soustavy při komplexním řešení obrany státu.

Práce v tomto smyslu již byly zahájeny, a to jak na státní, tak na armádní úrovni. O jejich závažnosti a náročnosti, jak na řídicí orgány, odpovědné za organizaci vědní soustavy, zaměření vědecké práce a za účinnost uplatnění vědy v řešení otázek obrany státu, tak i na jednotlivé subjekty vědecké základny, nelze pochybovat. Brzdami tohoto procesu by mohly být některé záporné jevy, které v dané oblasti předem nelze vyloučit ani zakázat. Zmíním se o nich dále. V žádném případě nekritizují minulou praxi a veškeré souvislosti v tomto směru jsou náhodné. Cílem článku je přispět k vyřešení otázek zapojení vědy při utváření, uskutečňování náročných úkolů obrany státu a výstavby armády v nových podmínkách.

K předchozímu textu lze mít námitky: konstatují v podstatě známá fakta; žádoucí stav je představován formulacemi typu "je třeba..." bez uvedení konkrétních cílů

a termínů jejich dosažení, odpovědných subjektů a použitých prostředků; používají se nespecifikované termíny "vědní soustava", "problémové pole".

K první námitce: jsou skutečnosti patrné jen zdánlivě, resp. jejichž "zřejmé" chápání vede k podcenění reálného obsahu a zejména procesu jejich zhodnocení, změn nebo vyloučení. Jsou známy metody, vylučující povrchní chápání jevů a procesů, např. morfologická nebo hodnotová analýza, jejich uplatnění v praxi však nemusí být, vzhledem k uvedené tzv. "zřejmosti", samozřejmé. Příkladem může být možné povrchní řešení otázek účinnosti procesů, subjektů a úkolů, nebo nefunkční vyjádření jejich cílů. V souvislosti s tím lze dokumentovat další jev, který může záporně ovlivnit řešení rozsáhlé třídy problémů, uplatnění vědy v různých oblastech nevylučuje. Platí dva limitní přístupy: rychlé, povrchní, primitivní (nikoli jednoduché) řešení a řešení těžkopádné, zdlouhavé, pseudovědecké, často neukončené i neuskutečnitelné. Mezi těmito limitními stavy, které z metodického hlediska je účelné si uvědomit, že lze najít mnoho kompromisů, z nichž určitý je optimální, resp. určitá skupina suboptimálních; v praxi však nelze přehlížení této skutečnosti vyloučit. Nebezpečí první krajnosti by mohlo nastat např. při rozhodnutí snížit náklady na obranu lineárně, bez ohledu na skutečný význam a přínos jednotlivých prvků obranného systému. Dalším příkladem, v souvislosti s tématem článku, by byla možná ukvapená reorganizace vědecké základny bez ohledu na objektivně nezbytné potřeby a přínosy pro obranu státu. Taková tzv. operativní řešení jsou většinou nevhodná a je nutné je pracně upravit, nebo co nejrychleji odstranit. Příkladem uvedené druhé krajnosti, která by mohla nastat, je zpracování bezobsažných, rádobý vědeckých, prakticky nevyužitelných studií, neustálé tzv. "inovace" procesu řízení a zpracování informací bez podstatných zlepšení jeho vlastností, nebo matematické modelování, při kterém nelze vstupní parametry přesně kvantifikovat, resp. kdy dochází k podstatné změně východisek před získáním využitelných výsledků.

Ke druhé připomínce lze říci toto: Před zahájením práce na každém nejednoduchém úkolu je účelné položit a zodpovědět otázku, zda daný úkol je ze společenského hlediska objektivně přínosný, zda je vůbec třeba ho řešit a na řešení vynakládat zdroje. V záporném případě jsou nejen samotná řešení, ale i jeho příprava, plánování, vyhodnocování atd. nejen zbytečné, ale mohou zastírat plýtvání zdroji. Včasné ujasnění uvedené otázky umožní soustředit zdroje na skutečně významné úkoly. Proto vyjádření: "je třeba" samy o sobě neznamenají záporný rys úvah, nesmějí však být jejich konečným cílem.

Nejzávažnější je třetí námitka, v níž jde o nespecifikované pojmy "problémové pole", "vědní soustava". Platí však i další pojmy, v tomto článku i mimo něj, které jsou definovány nepřesně, nejednoznačně, nejasně, nebo nejsou definovány vůbec. Jsem přesvědčen, že právě v tom by mohla být příčina obtíží při řešení otázek nejen zaměření vědecké práce, ale i při jejím organizování, řízení a využívání.

Význam definice pojmu "věda"

Základním nedostatkem může být, podle mého názoru, nesprávné chápání významu samotného pojmu "definice". Ta jak je známo, ale ne vždy dodržováno,

není výrokem a neklade se u ní otázka pravdivosti. Definice je v podstatě úmluvou o vymezení obsahu a rozsahu pojmu, prostředek k zajištění jednotného chápání používání pojmu ve výrocích, dedukcích, úvahách, ale také v řízení a hodnocení. Nic více, nic méně. Nesprávné pojetí definice je do určité míry způsobeno nejednoznačným významem slova "je" a je zaběhlé a do určité míry přípustné v nezávazných úvahách, populárních článcích apod. Nelze je však tolerovat v aktivitách, kladoucích nároky na přesnost a jednoznačnost, jejichž výsledky jsou ze společenského hlediska závažné a při nichž důsledky chyb mohou být značné. Nepřesnost definic a dalších východisek řešení problémů může odrážet nekvalifikovaný nebo neseriózní přístup, který nelze zdůvodnit jako výraz složitosti procesů, jevů, dokonce ani ne jako neznalost nebo chyby řešících subjektů. Nelze vyloučit prozaičtější důvody nepřesného používání pojmů, které vede k znehodnocení tvůrčího kvasu v netvůrčí chaos.

Je samozřejmé, že definici jako prostředek pro další účinnost práce s pojmy je nutné vytvořit z hlediska uvedené potřeby a s dodržením známých pravidel, tak, aby byla zajištěna její využitelnost v dané oblasti. To nevylučuje možnost rozdílných definic téhož objektu z různých hledisek pro různé účely; je však nutné dbát, aby byla daná oblast, resp. účel specifikovány, pokud jednoznačně nevyplyvají ze souvislostí.

Je skutečně pozoruhodné, že uvedené požadavky nejsou dodržovány v oblasti vědy a vědecké práce. Ať jsou důvody jakékoli, je, podle mého názoru, nanejvýš nezbytné se nad tímto problémem zamyslet a vyvinout úsilí k jeho účelnému vyřešení.

Platí nejméně šest typů definice pojmu "věda", charakterizující vědu jako:

- a) systém pojmů, poznatků a metod ...,
- b) formu společenského vědomí ...,
- c) specifickou činnost ...,
- d) informační systém ...,
- e) sociální instituci ...,
- f) společenský proces

Plné znění definic není nutné uvádět, protože, jak jsem předeslal, nemohou být při formální správnosti předmětem kritiky. Snad by bylo možné pouze se pozastavit nad písmenem e), pokud by ovšem nešlo o definici, ale o výrok; to však není předmětem článku.

Pro dané účely, tj. k řešení otázek účinného, společensky účelného zaměření a uplatnění vědy v řešení otázek obrany státu a výstavby armády, a snad i v obecnější rovině, považuji za nejvhodnější pojem "věda" definovat takto:

Věda je ucelená, dynamická, otevřená soustava pojmů, poznatků, metod a kritérií, umožňující aktivní, systematické, objektivní, kritické poznání a posouzení problémového pole dané oblasti; komplexní, účinnou a originální identifikaci, dekompozici a řešení nových, známými postupy neřešitelných, složitých, společensky závažných problémů.

Problémovým polem dané oblasti chápu strukturovanou množinu otázek, v nichž jde o komponenty (prvky, části, objekty, procesy, jevy a vztahy mezi nimi) dané oblasti, přičemž odpovědi na otázky mohou být využity jako podklad pro

rozšíření stupně poznání, zlepšení vlastností nynějších, vyloučení zbytečných, zavedení nových komponent, pro zvýšení kvality a účinnosti chodu celé oblasti.

Oblastí chápů z určitého hlediska vymezenou část reality (včetně společenské teorie a praxe) např. přírodu, životní prostředí, ekonomiku, politiku, vzdělání, sociální vazby ve společnosti, obranu státu a rovněž vědní soustavu.

Vědní soustavou rozumím:

- vědu (ve smyslu uvedené definice),
- vědeckou základnu,
 - subjekty vědecké základny:
 - osoby, zabývající se profesionálně vědeckou prací a jejím zabezpečení,
 - zařízení (vědecká pracoviště);
 - vztahy:
 - vnitřní (mezi subjekty vědecké základny),
 - vnější (mezi vědeckou základnou a okolím včetně sociálně politického klimatu, daného vztahem společnosti a státu k vědní soustavě a vědecké práci),
 - systém řízení;
- informační zabezpečení vědecké práce,
- legislativní zabezpečení vědní soustavy a vědecké práce.

Považuji za vhodné k uvedené definici vědy připojit několik poznámek. Pod "pojmy" rozumím správně definované, "poznatky" prověřené společenskou praxí, přesně vyvozené z prověřených poznatků, resp. za dané situace poznání chápáné jako východiska, "metody" jednoznačně popsané svými vstupy, výstupy a postupem řešení, s využitím problémů dané třídy.

Uvedené jednoduché pojetí pojmu "věda" a zavedení pojmu "vědní soustava" má nejméně jednu výhodu oproti pojetí širším a nehomogenním: nedovoluje v přesných úvahách používat, podle mého názoru, bezobsažná slovní spojení typu "provádění vědy, řízení vědy, efektivnost vědy", nebo hodnotící výroky typu "věda má úspěchy, věda stagnuje..." Nikoli věda, ale konkrétní část nebo prvek vědní soustavy, resp. jeho činnost, je nebo není účinný, stagnuje, nebo se vyvíjí. Důležitým podstatným znakem uvedeného přístupu je rovněž chápání vědní soustavy (a v jejím rámci i vědy samotné) jako jedné z oblastí reality. V tomto smyslu věda umožňuje vědecké (tj. aktivní, systematické, objektivní, kritické, komplexní, účinné a originální) poznání a posouzení svého vlastního problémového pole a řešení, souvisejících s vlastním rozvojem a vytvářením vědeckého potenciálu. Tento přístup odpovídá současnému vývoji konstituování a širokého uplatnění obecné teorie vědy (vědy o vědě) jako zvláštní vědecké disciplíny.

V rámci článku nelze a ani není účelné uskutečnit specifikaci všech termínů, vyskytujících se v navržené definici. To ovšem neznamená, že při přijetí a rozpracování uvedeného nebo podobného přístupu by nebylo nutné se touto otázkou zabývat.

Vědecká práce a její zaměření v ČSA

Existují různě zdůvodňované názory, že termín "vědecká práce" není vhodný, resp. že není vhodné spojovat pojem "práce" s vědou. Opět záleží na chápání pojmu, v daném případě "práce". V této souvislosti nemohu neuvést poznámku, že platí více pojmů, nejen ve spojení s vědou, které byly nevhodným používáním v minulé době diskreditovány a které by v nových podmínkách měly být ne odmítány, ale naopak rehabilitovány. Vráťím se ale k problematice vědy. Zúžené chápání práce ve fyzikálním nebo výrobním smyslu samozřejmě nevystihuje myšlenkovou podstatu vědy; stejně ovšem nelze chápat práci jako jakoukoli činnost. Při zahrnutí vlastností společenské užitečnosti, účinnosti a lidského subjektu je, podle mého názoru, spojení termínů "věda" a "práce" naopak velmi vhodné.

Vědeckou práci je pak možné definovat jako proces uplatnění vědy v konkrétních podmínkách dané oblasti v rovinách:

- **kriticko-identifikační** (aktivní kritické posouzení a poznání problémového pole, identifikace a analýza problému),

- **vytváření vědeckého potenciálu** (sledování a rozvíjení vědy, hledání nových souvislostí, poznatků a metod, systematické vzdělávání, rozšiřování možností využití vědy),

- **výzkumně řešící** (konkrétní vědecké problémy formou vědeckých úkolů).

Je nutné zdůraznit, že uvedené roviny vědecké práce se vzájemně ovlivňují, podmiňují a nemá smysl klást otázku jejich přednosti. Jsou ovšem i výrazné specifiky; jejich dodržování při zachování jednoty klade značné nároky na řízení vědní soustavy a zejména na vytváření potřebného aktivního, kriticky i sebekriticky náročného, ale zároveň přátelského, tvůrčího klimatu vědecké práce.

Dále budu charakterizovat některá zaměření vědecké práce v oblasti obrany státu a výstavby armády z hlediska těchto rovin. Soustředím se především na vědní soustavu ČSA a uvedu některé příklady.

Vědecká práce v rovině kriticko-identifikační

Základní otázkou posouzení problémového pole je vytvoření a uplatnění typologie problémů, aby s ohledem na daný účel, došlo k jejich správné klasifikaci, vyloučily se krajnosti podcenění nebo přecenění problémů a možností vědy při jejich řešení. Třídění lze uskutečnit např. podle:

- věcného postavení v problémovém poli, o který prvek nebo část oblasti otázka bytí, vytvoření, zrušení nebo změny jde,

- projevu (zjevné, skryté),
- času bytí (v současnosti, jisté, resp. možné v budoucnosti),
- podstaty otázky (poznávací, existenční, kvalitativní, kvantitativní),
- začlenění v problémovém poli (samostatné, vázané),
- významu (podstatné, nepodstatné),
- rozsahu (díličí, všeobecné),
- času trvání (okamžité, trvalé),

- podmíněnosti (nahodilé, systematické),
- závislosti na lidském faktoru (nezávislé, závislé),
- stupně informovanosti (s plnou, částečnou, nebo chybějící informací),
- způsobu řešení
 - . známé, již řešené,
 - . nové dosud neřešené, s neznámým řešením.

Typologie problémů v žádném případě neznamená jejich necitlivé svázání do daného schématu. Při jejím vytvoření jsou nezbytné:

- hluboké znalosti problematiky,
- uvědomění si cíle rozboru, daných omezení,
- uplatnění správných kritérií hodnocení prvků a částí oblasti,
- využití kvalifikovaných prognóz k včasné identifikaci potenciálních problémů,
- aktuální informovanost o stavu poznání a možnostech řešení problémů,
- odpoutání se od zaběhlých rutinních vztahů a procesů, uplatnění heuristiky, tvůrčí fantazie, originálních podkladů a postupů.

Pouze za těchto předpokladů je možné kvalitně uskutečnit identifikaci skutečně vědeckých tj. složitých, závažných, nových, známými postupy neřešitelných, problémů.

Pro vědní soustavu Čs. armády v této rovině uplatnění vědy je v současné době široké pole působnosti. Bylo by závažnou chybou, kdyby se vědecká práce z jakýchkoli důvodů aktivní kritické identifikaci problémů praxe, jejich potřeb a účinnosti vynakládání všech zdrojů vyhýbala. Kdo jiný, než vědecké pracoviště, vědecký tým, pracovník by měli, na základě oproštění se od rutiny a se schopností komplexního pohledu, identifikovat problémy a případné nedostatky praxe na všech úrovních, např. zbytečnost, bezobsažnost, frázovitost, nepromyšlenost procesů, činností a materiálů, tzv. "pojetí", "řízení", "náročnost", "účinnost", které ani v současnosti, ani v budoucnosti nelze vyloučit? Kdo jiný by měl objektivně, s potřebným nadhledem a možno říci i odvahou, zjišťovat na základě vhodných rozborů zjevné i skryté projevy plýtvání státními a armádními prostředky, nevýhodnost jejich rozdělování, nedostatečnou kontrolu a chybějící zpětnou vazbu všech úrovní další případné záporné jevy, zároveň navrhnout možnosti jejich vyloučení nebo omezení? Kdo jiný, než subjekty vědecké základny, by měl komplexně, objektivně a v krátkém čase posoudit, v čem tkví podstata a kořeny složitých, dlouhodobě neřešených problémů vztahu společnosti k obraně státu, armádě a jejich vnitřních vztahů? Kdo jiný by měl aktivně podněcovat otevření a ozřejmění obranné politiky státu, bytí a činnosti armády?

Bylo by účelné v kriticko-identifikační rovině zaměřit vědeckou práci v Čs. armádě na objektivní multikriteriální souhrnná posouzení současných možností armády a komplexních (výzkumných) prognóz potřeb státu. Dále na stanovení žádoucího a zároveň uskutečnitelného stavu, z něho vyplývajících cílů výstavby armády, na zjištění prvků armádního systému, které dosažení žádoucího stavu výrazně urychlují. Vyžaduje to ovšem, mimo jiné, zpřesnění definic používaných pojmů (účinek a účinnost obrany, rozumná obranná dostatečnost a další). První kroky již

byly učiněny, zapojení vědeckých přístupů by mělo zajistit nejvýhodnější tempo a potřebnou úroveň tohoto procesu.

Odhalením zbytečných nebo neúčinně fungujících prvků dané oblasti lze nejen zvýšit úroveň obrany státu, ale i získat přímý ekonomický nebo ekologický účinek. Bylo by účelné zejména zhodnotit dosavadní praxi nákupu a inovace výzbroje a techniky, včetně spojovací i výpočetní, a techniky civilní obrany. Vědecká práce by se měla zaměřit rovněž na otázky účinnosti řídicích struktur a procesů, na určených náročných, ale neúčelných činnostech na účinnost výcviku i komplexní přípravy štábů a vojsk v podmínkách předpokládaného ohrožení, či napadení ČSFR. V této oblasti dává velké možnosti využití matematického modelování, hodnotové systémové analýzy organizačních členění a synergetických modelů. Je třeba zdůraznit, že nejde o zdvojování kontrolní složky řídicích procesů a samotná určení problémů není konečným cílem. Zásadní novost současné situace hlubokou vědeckou analýzu otázek vyžaduje, ovšem zároveň i umožňuje. Vedle již uvedených předpokladů je však nutnou podmínkou konstruktivní, objektivní, kvalifikovaný charakter kritiky, nepřenášení věcných rozporů do osobní roviny, dodržování postavení vědní soustavy v armádním organismu, odpovídající jejím možnostem a významu, ovzduší otevřenosti, vzájemné důvěry mezi vědeckou základnou i řídicími orgány.

Zaměření vědecké práce v kriticko-identifikační rovině neznamená pouze kritiku situace v dané oblasti a určení otázek. Stejně významnými výstupy jsou náměty a podklady pro řešení konkrétních vědeckých problémů a pro obohacení vědy o nové poznatky, zejména zajištění zpětné vazby mezi vědeckou prací a praxí v dané oblasti rozbořem a zhodnocením uplatnění výsledků řešení vědeckých úkolů.

Vědecká práce v rovině vytváření vědeckého potenciálu

Zaměření v této rovině znamená v současné době zjištění současného stavu a možností rozvoje vědní soustavy Čs. armády, nalezení nejvýhodnější cesty k tomu, aby vědní soustava byla schopna v krátké době plnit nejen aktuální, ale i nové úkoly. Ve vědě samotné je nejdůležitější zároveň se systematickým studiem a rozvíjením současně uplatňovaných disciplín poznávat a rozvíjet vědní předměty a obory, které dosud nebylo v širším rozsahu v Čs. armádě nutné nebo žádoucí uplatňovat. Je to, kromě již uvedených, geopolitika, geostrategie, prognostika, strategie obrany státu a výstavby ozbrojených sil, teorie a praxe řízení pomocí cílů, strategické plánování, multikriteriální optimalizace v rozhodovacích procesech (zejména při volbě mezi variantami nákupu, vlastní nebo licenční výroby, či vývoje nové techniky). Rozsáhlé pole působnosti je v otázkách ekologie, sociálních a humanitárních věd, ve studiu a rozvíjení obecné teorie vědy (vědy o vědě).

Jak jsem již naznačil, navržené pojetí vědy, vědní soustavy a vědecké práce v Čs. armádě uvažuje soustavu vědní jako součást společenské praxe se svým specifickým problémovým polem. Z důvodu celistvosti je proto nezbytné, aby se vědecká práce zaměřila mimo vědu i na problémy dalších prvků vědní soustavy, tj. na vědeckou základnu, informační, legislativní zabezpečení vědecké práce

a vědní soustavy. Bylo by absurdní, značně by snižovalo účinnost uplatnění vědy, kdyby se subjekty vědecké základny snažily kriticky stanovit nedostatky v praxi a poskytovat náměty na jejich řešení, samy však měly závažné nedostatky, chovaly se neúčinně, plýtvaly zdroji na zbytečné činnosti, na neúměrně zdlouhavá, tzv. "vědecká", nebo naopak primitivní ukvapená řešení. Bylo by nesmyslné, kdyby samy u sebe tolerovaly diletanství, dávaly přednost osobním nebo skupinovým zájmům, znehodnocovaly řízení vědecké práce na pouhé předávání zbytečných pseudooperativních úkolů, nenáročnost, nekvalifikovanost, nedostatek invence a odvahy v hledání nových poznatků i řešení úkolů. Naskytá se otázka, jak těmto jevům, zabránit. Jde o problém složitý a řešení nesnadné, protože kromě praktických a ryze vědeckých prvků má problém sociální, morální a etické vlastnosti. Významnou zvláštností je zejména to, že obecně ve vědecké práci, jde-li skutečně o řešení nových, vědeckých problémů, nelze chyby a omyly vyloučit. Navíc v oblasti obrany státu a výstavby armády je obtížné chybná řešení bezprostředně zjistit, rozlišit chyby, omyly podstatné a nevýznamné, systematické, či ojedinělé. Podrobnou diskusi k těmto otázkám v rámci článku nelze uskutečnit. Domnívám se, že řešení, tj. dosažení vysoké účinnosti vědní soustavy existuje. Hlavními východisky by mělo být:

- odmítnutí jakéhokoli limitního hodnocení (vše je dobré, vše je špatné),
- důsledné dodržování zpětné vazby praxe a vědecké základny (praxe není pochopitelně odkázána v určování všech svých problémů na vědeckou práci, ale má své vlastní identifikačně kritické schopnosti, které může a měla by uplatnit i vůči vědecké základně),
- dodržování toho, že nelze očekávat a není účelné pojmout jednorázové vyřešení otázek zvýšení účinku a hospodárnosti činnosti vědní soustavy na základě striktních nařízení nebo ukvapených organizačních, či personálních změn, nemluvě o formálních např. názvů zařízení; jde o proces, který by měl ovšem mít přiměřenou důraznost, aby nedošlo ke konzervaci záporných vlastností, který by byl založen zejména na vytvoření kritického, náročného, demokratického a zároveň zdravě konkurenčního, skutečně profesionálního prostředí pro vědeckou práci s hlavním kritériem hodnocení účinnosti: účelnost vynakládání prostředků na řešení společensky významných problémů v oblasti obrany státu a výstavby moderní, daným potřebám odpovídající, armády,
- vytvoření záporných podkladů pro činnost vědní soustavy (v rámci ČSFR i v rámci Čs. armády); opět je třeba odmítnout krajní polohy, v daném případě totálních nařizovacích, resp. zcela chybějících norem a směrnic, dodržovat všechny zvláštnosti, možnosti i omezení vědecké práce.

Vědecká práce v rovině výzkumně-řešící

Uplatnění vědy v této rovině se uskutečňuje formou návrhu, řešení, formálního zpracování a zavedení výsledků konkrétních vědeckých úkolů, podle obsahu a výstupu výzkumných, výzkumně-projekčních i výzkumně-vývojových. Výzkumné úkoly představují úkoly základního, uplatněného a sledovatelského výzkumu. Výstupem jsou výzkumné zprávy, obsahující, řešení dané otázky problémového pole. U zbývajících dvou typů úkolů jsou výsledky vědecké práce podkla-

dem pro následné zpracování projektů materiálních nebo nemateriálních objektů, resp. pro vývoj nových technologií, techniky, zařízení apod.

S řešením **výzkumně-projekčních a výzkumně-vývojových úkolů** jsou v Čs. armádě poměrně rozsáhlé zkušenosti. V zaměření zejména technického rozvoje a rozvoje systémů řízení však jsou v současné době výrazné zvláštnosti jednak věcné, jednak ekonomické. Nejvyšší hospodárnost a účinnost nelze v systému tržního charakteru řízení ekonomiky používat jako bezobsažná hesla nebo nezávazné pokyny, ale jako zásadní nařízení, dávající základní zaměření vědeckotechnické politiky. Hlavním problémem je optimalizace rozdělení zdrojů a dávání předností nejdůležitějším oblastem (automatizaci velení, řízení a spojení; zvýšení úrovně průzkumu a prostředků REB; zvýšení účinnosti zbraňových systémů, technické zabezpečení ochrany vojsk a obyvatelstva; zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace armády). Nová situace a hlavně ekonomické omezení zdůrazňují v úkolech tohoto charakteru význam výzkumné složky, tj. objektivní, komplexní vymezení množiny možných řešení a kvalifikované určení nejvýhodnější možnosti. Zmíním se pouze o možných záporných důsledcích případně vědecky nepodloženého řešení procesu automatizace velení a řízení. O významu tohoto opatření pro zvýšení úrovně řízení a velení není pochyb, stejně tak jsou zřejmé rozsáhlé možnosti moderní výpočetní techniky. Bylo by ovšem nesprávné pomíjet i další možnosti racionalizace řízení a velení, širší souvislosti zvýšení úrovně, včetně kultury práce řídicích orgánů. Vědu je proto třeba zapojit do komplexního rozboru řídicích procesů a nároků na jejich informační zabezpečení. V rámci procesu informatizace položit, zodpovědět otázky reálnosti získání užitečných informací a smyslu výpočtů. Složitost i náročnost těchto problémů, nezbytnost uplatnění exaktních postupů, zejména systémových věd, prognostiky, kybernetiky a hodnotové analýzy, je zdůrazněna i faktorem dynamického vývoje v oblasti informatizace, zvýšením varianty možností získání technických i systémových prostředků.

V ostatních oblastech je nezbytnost uplatnění vědecké práce obdobná.

Řešení **výzkumných úkolů** se v současné době, v souladu s novou situací a požadavky vojenské doktríny státu, zaměřuje převážně na dosud v našem státě a v Čs. armádě neřešené otázky z oblasti vojensko-strategické, vojensko-politické, vojensko-ekonomické a humanitárně sociální. Jde o široký rozsah úkolů zaměřených na otázky strategického pojetí obrany státu, na programy informatizace a profesionalizace, na aktualizaci vojenské doktríny, řízení výstavby armád s využitím soustavy cílů, otázky vedení obranných operací, systém ochrany vojsk a obyvatelstva.

Základními předpoklady jejich úspěšného vyřešení a uplatnění je důsledné stanovení cílů úkolů, volba odpovídajících prostředků, metod řešení i náročná neformální kontrola využití výsledků prostřednictvím přímé i zpětné vazby s praxí, a to důsledným, uvědomělým, systematickým uplatněním kriticko-identifikační roviny vědecké práce. Vztah vědy a praxe (reálně i potenciálně možné, vědecky prognózované) je v oblasti obrany státu, či výstavby armády složitý. Je účelné opět si uvědomit limitní polohy přístupu, hledat vhodný kompromis. K cíli, tj. vytvoření vědecky zdůvodněných podkladů pro dosažení žádoucího stavu obrany státu a výstavby armády, by nevedl v jednotlivých oblastech, úkolech ani primitivní

pragmatismus, ani platné teoretizování. Podstatný význam při nalezení a uplatnění nejvýhodnějšího kompromisu má jednak zabezpečení vědní soustavy, jednak úroveň uskutečňovaných vědeckých předpovědí.

Kvalita a možnosti vědní soustavy záleží, vedle znalostního a metodického potenciálu subjektů vědecké základny, výskytu i využití talentů, stavovského nadšení a důstojnosti do značné míry na objemu vložených prostředků. Vzhledem k tomu, že závislost vložených prostředků a výsledného účinku i u vědní soustavy má přibližně charakter logistické křivky, je třeba si uvědomit a respektovat obě prahové hodnoty vložených prostředků a interval mezi nimi, kdy změna vstupu vede k výrazné změně účinku. Vynakládat zdroje (lidské, finanční, časové) pod první prahovou hodnotou je zbytečné, za druhou prahovou hodnotu zpravidla neúčinné. Tomu je třeba přizpůsobit i výběr, počet, pořadí a hloubku řešení úkolů. Záporný vliv na pojetí, hloubku a praktickou využitelnost řešení úkolů by mohly mít tříštění kapacit a narušování procesu hledání nových poznatků, plnění dílčích okrajových požadavků nebo zbytečné netvárné administrativní činnosti. Tyto okamžiky nelze zcela vyloučit, ale je vhodné jejich rozsah omezit na nejmenší možnou míru, aby bylo zajištěno soustředění subjektů vědecké základny na skutečně invenční, kvalitní řešení úkolů.

Rovněž při uskutečňování a uplatnění prognóz vývoje politické, ekonomické, či vojenské situace, potřeb obrany státu, možností jejího zajištění je nutné citlivě volit vhodný kompromis mezi nežádoucími krajnostmi: jednoznačnými podrobnými prognózami s vysokým rizikem nevěrohodnosti, resp. příliš variantními, sice věrohodnými prognózami, avšak s nízkým informačním obsahem a využitelností. Značný význam má skutečnost, že nelze vyloučit náhlé zvraty situace v kladném i záporném smyslu a že je nutné uplatnit nikoli pasivní přizpůsobování se situaci, ale aktivní roli ČSFR a Čs. armády ve vývoji bezpečnostního systému v Evropě, v procesu omezování zbrojních výdajů a snižování nebezpečí války.

V článku jsem se pokusil naznačit požadavky a zároveň možnosti uplatnění vědy v řešení současných zásadně nových, společensky závažných otázek obrany státu i výstavby armády. I když vědeckou práci nelze svázat do taxativních schémat, pravidel, považuji za vhodné při vytváření zaměření vědecké práce v nových podmínkách zhodnotit používané pojmy, případně přijmout uvedené definice vědy, vědní soustavy a vědecké práce jako metodologický prostředek řešení uvedeného problému. Nemohl jsem, pochopitelně, rozebrat problematiku v celé šíři, uvedl jsem pouze základní schéma a příklady zaměření vědecké práce v rovinách kriticko-identifikační, vytváření vědeckého potenciálu a výzkumně řešící. Při tom jsem se soustředil na případné brzdící okolnosti, které by mohly využití vědy v dané oblasti záporně ovlivnit. Zároveň jsem uvedl kladně působící činitele z nichž má, podle mého názoru, největší význam aktivita, konstruktivní kritičnost vědecké práce k praxi i k sobě samé, vytváření náročného profesionálního klimatu a systematické objektivní hodnocení účinnosti vědní soustavy podle konkrétních výsledků a hospodárnosti vynakládání zdrojů.

Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, DrSc.
plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek

VOJENSKÁ STRATEGIE

(pokračování z čísla 1)

V této části studie je vhodné si připomenout nejen některá strategická vojenská pojetí (SVP), ale do určité míry i vojenské doktríny a významné teoretiky, např. známé německé teoretiky, obhajující především agresivní vedení války, její politicko-ekonomické zdůvodnění: Clausewitze, Moltkeho (staršího), Schlieffena (vedení války na dvou frontách). Velmi dobré známé strategické pojetí dávající přednost pasivní, prostorové obraně před útokem, opírající se o teorii Francouze Maginota (Maginotova linie), představuje soustava mohutných dělostřelecky vyzbrojených pevností v několika pásmech, doplněných palebně propojenými pevnůstkami vybudovaná v Porýní. Mezi velmi zajímavá strategická pojetí patří ta, která upřednostňují, někdy i přeceňují význam některých zbraní nebo zbraňových systémů. Německý generál Guderian vypracoval strategicky velmi účinnou teorii hromadného použití tanků. Jeho teorie se stala jedním z pilířů německého vojenského strategického pojetí. Teorii doplňovalo strategické pojetí "neomezené ponorkové války", z počátku úspěšně uplatňované fašistickým Německem v námořní válce proti Anglii a jejím spojencům, které byla za druhé světové války vedena ve značném rozsahu. Ke konci 2. světové války bylo v Německu uplatňováno strategické pojetí totální války.

Známa je též teorie Angličana Fullera, zdůvodňující vedení nenadálého zničujícího úderu, spolu s teorií, podle které má ve válce nahradit stroj člověka, tzv. "knoflíková válka". Teorie Itala Douheta prosazovala rozhodující roli letectva ve vedení války. Z moderních pojetí poválečného období je známá "raketová jaderná válka", spojená s "jadernými diplomacemi" a "jaderným odstrašováním". Pojetí "nenadálého prvního jaderného úderu" a "omezené jaderné války".

Jsou to SVP především velkých států - velmocí nebo koalic. Malé státy se v politicky demokratickém prostředí uměrně na jejich tvorbě a uskutečňování podílejí. Pokud není tento demokratický princip uplatňován, dochází k narušování politických, ekonomických i jiných vztahů, což má nepříznivý vliv na rozvoj a upevňování mírové politiky.

Z krátkého přehledu je zřejmé, že vojenských pojetí strategického charakteru je mnoho. Jsou poplatná mnoha faktorům, zejména politickým, ekonomickým, technickým i ideologickým. V poslední době jde o strategická pojetí nazvaná "strategická obranná iniciativa" (SDI), či "hvězdné války".

Každé z těchto strategických pojetí mělo a má své zastánce i odpůrce. Nicméně každé z nich má určité racionální jádro a mnohé z nich prokázalo, alespoň z počátku jejich uplatnění, nesporné úspěchy, dokud proti nim nebyla vypracována a uplatněna účinná opatření. Vzpomeňme jen počátky bleskové války, ponorkové války (1940) nebo zkušenosti z války vedené u Perského zálivu (1991), kde se prokázala mimořádně velká role ovládnutí vzdušného prostoru, a tím získání možnosti intenzivních, jednoznačně úspěšných, účinných leteckých

úderů vedených proti vojenským cílům v Iráku, spolu s vysokou úrovní technologie vojenské techniky apod.

Z krátkého a velmi stručného přehledu vybraných známějších SVP a vojenských doktrín (VD) je zřejmé, že i sestavení jednoznačné definice VD nebo strategie není jednoduché.

Nyní ke strategickým pojetím, která měla přímý nebo nepřímý vliv na bezpečnost našeho státu a SVP v období mezi 1. a 2. světovou válkou.

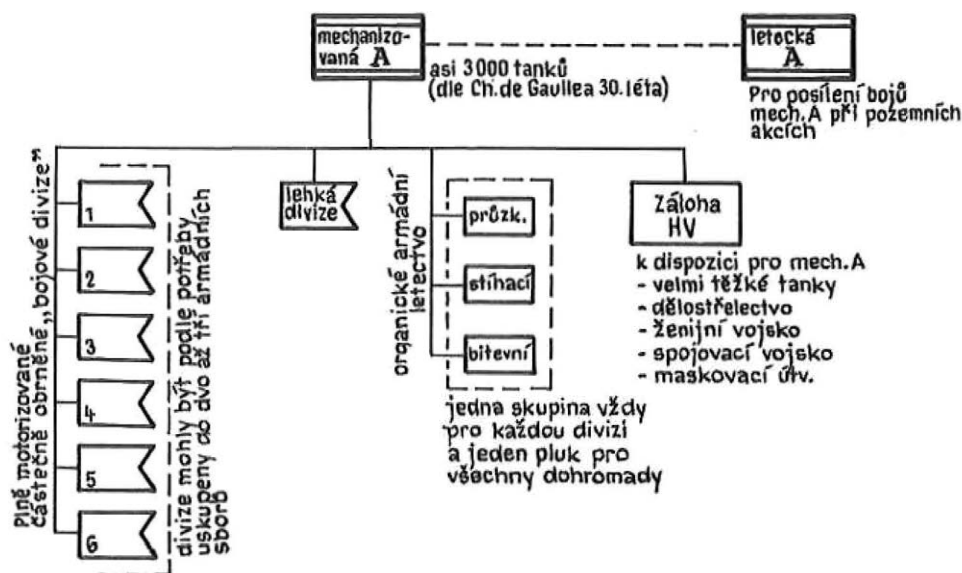
Francouzská vojenská strategie po 1. světové válce měla z vojenského hlediska obtížně pochopitelná východiska. Mírové dohody (Versailles, Trianon, Saint Germain-en-Laye) dávaly jen malou naději na očekávané bezpečnostní jistoty, nezabezpečovaly v plném rozsahu mír na evropském kontinentu, Rakousko-Uhersko se zcela rozpadlo a nově vzniklé státní formace, mezi které patřilo i Československo, byly velmi nestabilní, a to jak politicky, tak národnostně i nábožensky, mnohé z nich i ekonomicky. Poražené Německo, ochuzené o kolonie sice bylo postiženo mnohými omezeními vztahujícími se k velikosti ozbrojené moci, ale účinnost těchto opatření byla malá. To se výrazně projevilo krátce po nástupu fašistů k moci, kteří se nikterak se svými zámysly netajili. Veřejně vyhlášovali své politické cíle, motivované nedostatkem "životního prostoru" a potřebou jeho rozšíření. Tím jednoznačně vyjádřili své územní požadavky, zejména vůči Československu (pohraničí) a Polsku (koridor do Východního Pruska); prosazovali zcela veřejně svou ideologii, včetně rasistické. Militarizovali nejdříve svou politickou stranu (NSDAP), počínaje ordnery, přes oddíly SA a SS, Tothovu pracovní organizaci a začali v souladu se svojí vojenskou doktrínou a strategií plánovitě budovat moderní armádu, letectvo, námořnictvo. Již v roce 1934 (!) mělo Německo tři pancéřové divize, o rok později leteckou armádu, složenou ze stíhacího, bitevního a bombardovacího letectva. Byla tak postupně, ale velmi rychle vybudována armáda o značné palebné a úderné síle, schopná rychlého účinného manévru do celé hloubky tehdy předpokládané bojové činnosti.

Za této mezinárodně politické a vojenskopolitické situace, svědčí o připravovaném německém výboji - přistupuje Francie k vytváření své vojenské strategie. Po, pro Francii vítězné, 1. světové válce, ve které bylo zasazeno letectvo, tanky a chemické zbraně v rozsahu zbraně hromadného ničení živé síly - zúžuje Francie své strategické pojetí na pasivní obranu své východní státní hranice s Německem. Proto podle teorie vycházející ze zákopové války buduje mohutnou pevnostní "Maginotovu linii", která byla vyjádřením pasivní obrany francouzského území. Strategický cíl byl - úpornou obranou, spolu s hospodářskou blokadou dalších států vyčerpát Německo hospodářsky i vojensky; tím mělo být dosaženo jeho porážky, potom podle potřeby zahájit útok - spíše však vojensky obsadit části jeho území a znovu Německu diktovat své podmínky. V této strategii nebyla Francie schopna plnit vůči Československu spojenecké závazky v případě fašistického napadení! Československo především na tuto pomoc spoléhalo. Toto pojetí bylo důsledkem toho, že vojenská strategie Francie ustrnula na zákopové strategii 1. světové války. V širších souvislostech navazovala na skutečnost, že Velká Británie projevovala vůči Německu v podstatě nevšímavost, USA byly ve vojenskopolitickém zajetí neangažovanosti, izolace a pacifismu. Sovětský svaz byl v dané době v určité politické, ekonomické i vojenské izolaci.

Pasivní obranná strategie Francie měla své vnitřní odpůrce. Hlavním představitelem alternativního pojetí byl Charles de Gaulle. Ve stručnosti se zmíníme o jeho základních strategických myšlenkách, které předstihly vojenské i politické myšlení jeho vrstevníků o generaci, jsou poučné i pro současnou dobu.

De Gaulle odvodil, že rozvoj vědy a techniky vytváří zcela nové, kvalitativně odlišné podmínky pro vojenskou strategii, tvrdil, že při obraně státu nelze ustrnout jen na poznatcích z 1. světové války - být vedly tehdy k vítězství. Ve svých válečných pamětech uvádí: "... to, čím se potřebujeme vybavit, je právě nástroj preventivního a odvetného úderu". - Tím reagoval na podmínky, které, jak sám uvádí, strategii nucovala politika. Strategie by se neměla omezovat na pouhou obranu území, ale měla by rozšířit pole své působnosti za

hranice. Uskutečnění těchto myšlenek při obraně státu viděl v tom, že palebnou a údernou sílu je třeba dát do souladu s rozhodným manévrem. K tomu využít, dle jeho názoru: "... motor, který se nabízí, aby umožnil činnost člověku jakoukoli rychlostí a na jakoukoli vzdálenost ... je-li motor obrněn, pak umožňuje onu požadovanou palebnou a údernou sílu pro potřebný manévru..."

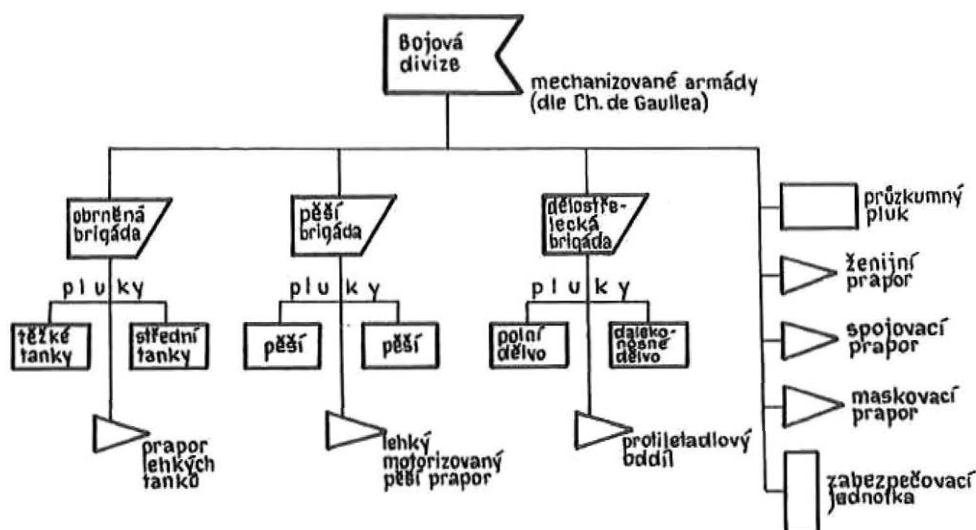

Obr. 1

De Gaulle pochopil, že účinnou obranu státu nelze zabezpečit armádou budovanou na přežitých principech a zásadách, ale že musí jít o **armádu nového typu**, která by byla s to "se vypořádat s jakoukoli situací". Tato armáda měla být budována tak, aby byla schopna splnit nové strategické cíle, využít moderního vybavení, aby byla připravena zasáhnout včas v rozhodujícím prostoru, a to bez čekání na posily, bez "školení". Šlo tedy v jeho pojetí o armádu "**profesionální**" v celkovém počtu asi 100 000 osob. Také vyvodil, že pokud jde o armádu, je nezbytné ukázat zcela konkrétně na rozhodující směry její výstavby, především na její novou organizaci, výzbroj, požadovanou schopnost plnit rozhodující strategické úkoly v samém počátku války. Byl si vědomo toho, že "armáda se nepřemění sama od sebe". Nová kvalitní armáda, která by byla na úrovni manévrové strategie, nemůže být řešena kompromisy, nebo polovičatými opatřeními. Jeho představy o výstavbě armády důsledně dodržovaly požadavky nové strategie (organizace této armády viz **obr. 1**).

De Gaulleovy strategické názory se promítaly nejen do vojenských, ale i politických směrů, čímž ohrožovaly dosavadní politickou a vojenskou "praxi" a tím i lidi na jejich dosavadních místech. Německo za této situace si dobře spočítalo, že ať se stane cokoli, Francie nepodnikne nic jiného, než že posílí Maginotovu linii. Přitom již tehdy bylo mnohými vojenskými teoretiky dokazováno, že pouhou obranou a ekonomickými opatřeními nelze dosáhnout požadovaných politických a vojenských strategických cílů. Konečně tu byly i praktické zkušenosti z občanské války ve Španělsku a italsko-habsburské války (včetně ekonomických omezení).

Vojenská strategie fašistického Německa se opírala o tradice teorií agresivních válek, vypracovaných Clausewitzem, Schlieffenem a Moltkem (starším). Po porážce v 1. světové

Lehká divize měla být určena k vedení průzkumu a boje na větší vzdálenosti s „rychlými vozy“.

Obr. 2

válce zůstalo v německých ozbrojených silách dostatek vojensky vzdělaných i zkušených důstojníků a generálů, mezi kterými bylo i mnoho teoretiků, kteří velmi pečlivě analyzovali průběh a výsledky války. Naprostá většina z nich se nemohla smířit s porážkou, a proto přivítala fašistickou ideologii i praktickou politiku, která slibovala odvetu.

Jejich strategické teorie vycházely z poznatků rozvoje vědy a techniky, zcela jednoznačně upustily od prostorově vedené války. Jednak to odporovalo účelným cílům, kdy obranou nebylo možné jich nikdy dosáhnout a armáda "zákopové strategie" nebyla schopna vést rozsáhlý manévry do rozhodující hloubky území protivníka. Nemalou roli tu hrál i čas, spolu s revanšistickou dychtivostí po odvetě, nedobrou ekonomickou situací po válce, způsobenou katastrofální inflací, sociálními bouřemi, velkou nezaměstnaností.

Němečtí vojenští teoretikové sázeli na manévrovost, a to jak na souši - uskutečňovanou velkou, pancéřovou a motorizovanou silou, tak i na moři - vedenými rozsáhlými a hromadnými údery množství ponorek. Rozhodný podíl na zajištění této manévrovosti mělo mít moderní letectvo. Sázelo se na krátkou válku uskutečněnou ráznou, překvapující a především rychlou operací tankových svazků, které za účinné pomoci letectva proniknou do velké hloubky, dezorganizují síly protivníka a přivedou ho ke zhroucení i porážce.

Toto strategické pojetí doplněné o rozsáhlou diplomatickou ofenzívu, která by co nejvíce omezila možnost zavlečení dalších zemí do střetnutí, spolu s doposud nevidanou propagandistickou válkou a organizováním tzv. pátých kolon na území protivníka vyústila v tzv. "bleskovou válku", jejíž teorii vypracoval generál Guderian (hromadné nasazení tankových svazků) a již uskutečňovali generálové von Seeckt, Keitel, Runstedt, celkem úspěšně uplatněné v tažení proti Francii (1940), i v počátečních obdobích války proti Sovětskému svazu (1941), byla do značné míry podceněna (nedostatečně propracována) oblast týlového zabezpečení (logistiky), která nestačila rychle postupujícím vojskům do značné hloubky. Sázelo se na překvapení, rychlost a zvláště na vojenskou, politickou i ekonomickou zhroucení protivníka, tím jeho neschopnost dalšího vedení války.

Fašistické Německo si bylo vědomo rizika války na dvou frontách, bylo i na tuto možnost připraveno. Ve své podstatě dále rozpracovalo Slieffenovy teoretické závěry o vedení války na dvou základních frontách a modernizovalo je. Přitom vypracovalo strategické pojetí postupných dílčích strategických cílů: obsazení Porýní, Rakouska, získání československého pohraničí, politický rozpad Československa, jeho obsazení; válka proti Polsku, proti Francii s obsazením Belgie, Holandska, okupace Norska, Jugoslávie, Řecka, získání Bulharska, Rumunska. Zorganizovalo spojení s Itálií, Japonskem, Maďarskem, Finskem, včetně Slovenského štátu, později i Bulharskem a Rumunskem. Ozbrojené síly Německa připravovaly invazi do Velké Británie, od které později ustoupily. Teprve potom Německo přepadlo SSSR. Válce na dvou frontách se přes veškerou počáteční snahu nevyhlo. Z vojenského hlediska bylo dosažení postupných strategických cílů uplatněním celkového německého strategického pojetí na vysoké profesionální úrovni.

Po 2. světové válce jsme byli, zejména sovětskými vojenskými, ale především ideologickými teoretiky přesvědčováni, že německá vojenská doktrína a vojenská strategie byly špatné. Není tomu tak. Není to ani logické (snižuje to hodnotu vítězství protifašistické koalice). Kdyby tomu bylo skutečně tak, nebylo by třeba tak ohromných lidských obětí a nesmírných materiálních ztrát.

Vojenská strategie Velké Británie mezi světovými válkami měla výlučně obranný charakter. Opírala se v podstatě o námořní sílu a o případnou spojeneckou účast na evropském kontinentě omezeným expedičním sborem. O to více se činila na diplomatickém poli, kde rozvíjela pacifismus vůči rozpínavosti Německa. Vojensky vycházela na jedné straně ze skutečnosti, že německá námořní síla je u hladinového (rozhodujícího) loďstva malá, a že německý vývoj je možné uskutečnit na východ Evropy.

Vojenská strategie USA po první světové válce se v podstatě nerozvíjela. Politicky v USA převládal izolacionismus. Projevoval se i v politicky vyhrčené době Mnichova a dokonce v německo-polské válce. Teprve po napadení Francie se politické ovzduší v USA začalo měnit, protože bylo zřejmé, že se USA válce nevyhnou a budou do ní zataženy jak ekonomicky, tak vojensky. Proto nelze v dané době o oficiální vojenské strategii hovořit, i když se mnozí američtí politici i teoretici vojenskou strategií zabývali. Ve svých důsledcích však nepřekročili rámec vojenské účasti obdobné jako v 1. světové válce.

Vojenská strategie SSSR se mezi světovými válkami celkem logicky několikrát měnila. Z počátku, kdy SSSR byl v politické i ekonomické izolaci, ekonomicky i vojensky slabý, vycházelo jeho vojenské strategické pojetí z obecné politické situace, kterou charakterizovala snaha za žádnou cenu nezavléci zemi zmítanou občanskou válkou do války s vnějším protivníkem. Byla ochotna přistoupit na ústupky do krajností. Svědčí o tom např. podepsání Brest-Litevského míru (3. 3. 1918), kdy sovětské Rusko bylo nuceno se vzdát části Ukrajiny, Běloruska, Lotyšska a Estonska a navíc bylo zatíženo velkou kontribucí. Základní myšlenkou byla snaha získat čas k vnitropolitické stabilizaci a vytvoření ekonomiky, která byla odkázána v podstatě sama na sebe.

Jakmile vnější intervence (Francie, Británie, USA, Japonsko od poloviny r. 1918 do r. 1920) pominula a skončila občanská válka, zůstal Sovětský svaz mimo přímý evropský i světový politický zájem. Svět spíše počítal s politickým a ekonomickým zhroucením SSSR. V této době se změnila i politická a vojenská strategie. Urychleně se budovala Rudá armáda a probíhala intenzivní výstavba průmyslu. Vojenská strategie měla plnit v podstatě jediný, základní cíl: ubránit svrchovanost SSSR. Je třeba zdůraznit, že politická strategie pokračovala v rozvoji světové komunistické revoluce. (Např. v r. 1923 odjeli s falešnými pasy do Německa politici - členové ÚV VKS (b) i někteří členové politbyra - Radek, s cílem řídit Komunistickou stranu Německa podle směrnic Moskvy; Schmidt - německého původu - byl pověřen organizací revolučních buněk v odborech k pozdějšímu vyhlášení sovětské moci v Německu; Pjatakov byl pověřen celkovým sladěním práce; Unšlicht měl organizovat ozbrojené oddíly k uskutečnění ozbrojeného převratu a zásobování zbraněmi. Tyto plány přezkoumal fašistický

puč gen. Ludendorffa v Mnichově.) Uvedeným cílům odpovídaly teorie L. D. Trockého a vytvoření Kominterny. Přesná formování i praktické cíle politické a vojenské strategie té doby by měly být v brzké budoucnosti předmětem pravdivých nezkrácených historických studií, či rozborů. Na vytváření sovětské vojenské strategie měla vliv jak občanská válka (samotné vytváření SSSR - zejména v jižních a jihovýchodních "okrajových" republikách - trvalo téměř celou první polovinu dvacátých let, a to většinou s účastí Rudé armády: Azerbájdžan - duben 1920, Arménie - listopad 1920, Zakavkazská federace - březen 1922, Kazachstán - 1924 a 1925), tak občanská válka ve Španělsku, italsko-habešská válka, výsledky sovětských válečných akcí u jezera Chasun (léto 1938) a řeky Chalchin-Gol (květen 1939), sovětsko-finská válka (listopad 1939 až březen 1940), válka Německa proti Polsku a francouzsko-německá válka.

Z publikovaných prací, které utvářely sovětskou vojenskou strategii, to byla především díla Tuchachevského a Šapošnikova. V krátkosti lze vojenskou strategii SSSR dané doby popsat takto:

- Úpornou obranou státní hranice odrazit útok nepřítel, a po nasazení hlavních sil rozhodnými útoky přenést boj na území protivníka, tam mu připravit porážku. Tuto vojenskou strategii je třeba považovat, z hlediska cílů, za soudobou. Avšak její možnosti uskutečnění především z hlediska ekonomických, technických, hodnoty výzbroje Rudé armády, její celkové bojové připravenosti k vedení takového strategického střetnutí je nutné s odstupem času hodnotit jako nedostatečné.

V dané době se SSSR na válku intenzivně připravoval (1. 9. 1939 byla vyhlášena všeobecná branná povinnost: bylo zahájeno přemísťování vyčleněné části průmyslu na východ; došlo ke zdvojnásobení výdajů na obranu atd.). SSSR vytvářel nejen politické ovzduší (uzavření dohody s Německem - 23. 8. 1939), ale i patřičné "předpolí" pro své vojenskostrategické cíle. V německo-polské válce (září 1939) zasáhl svými vojsky a obsadil část tehdejšího polského území až na Curzonovu linii, která tvoří nynější hranici mezi Polskem a SSSR. (Tato linie byla stanovena 8. 12. 1919 radou Dohody za východní hranici Polska. Po teheránské konferenci - 1943 - sovětská vláda 11. 1. 1944 prohlásila vzít za základ sovětsko-polské hranice Curzonovu linii). Nedlouho potom (léto 1940) obsadil SSSR pobaltské republiky a vyprovokoval finsko-sovětskou válku s počátečním cílem získat území severně od Leningradu až po Vyborg. Šlo o vojenskostrategický záměr vytvořit "ochranné předpolí" před Leningradem (tehdejší finsko-sovětská hranice byla na dělostřelecký dosah od tohoto města).

Od ukončení německo-polské války zesílily válečné přípravy SSSR. V oblasti vojenské strategie dochází k zásadní změně, neboť strategickým cílem bylo získat rozhodující vojenskou iniciativu nenadálým zahájením války velkým strategickým útokem, kterému mělo předcházet soustředění i rozvinutí vojsk. Předpokládala se bojová činnost především na území protivníka. Svědčí tomu do určité míry skutečnost, že strategická obrana nebyla od finsko-sovětské války teoreticky rozvíjena a procvičována na manévrech s vojsky.

Vojenské strategie evropských států (Belgie, Holandska, Norska, Finska, Jugoslávie, Řecka) byly pojaty jako obranné. Stejně jako československá spoléhaly na spojenecké svazky s Francií a Velkou Británií. Na rozdíl od ČSR však tyto státy nebudovaly tak rozsáhlá opěvnění.

První československá vojenská strategie byla vypracována ve třicátých letech. Z mezinárodního a vojenskostrategického hlediska vycházela ze zahraničně politické situace válečné úhrady státu fašistickým Německem i tehdejších politických postojů Beckovského Polska a Hortyova Maďarska. Opírala se o spojeneckou smlouvu s Francií, Rumunskem a Jugoslávií, a pak o spojeneckou "podmíněnou" smlouvu se Sovětským svazem (nezbytná byla přímá vojenská účast Francie), se kterým jsme tehdy neměli společnou hranici a přechod Polskem i Rumunskem byl více než obtížný. Toto strategické pojetí bylo do určité míry poznamenáno událostmi z r. 1919, kdy Československo bylo nuceno poprvé bránit v místním rozsahu svou

státní svrchovanost v těšínském konfliktu proti polským územním požadavkům, v květnu téhož roku vojensky zasahovat na Slovensku ve spojitosti s revolučními událostmi v Maďarsku.

Tehdejší strategické pojetí ČSR mělo výrazně obranný charakter, opřený zejména o zmíněné spojenecké smlouvy (jako mezinárodně politické a vojenskopolitické záštity) a o uplatnění francouzského vojenského strategického pojetí poziční obrany. V ČSR byla postupně budována soustava železobetonových pevností podél státní hranice, vybavených dělostřelectvem a kulometnou výzbrojí (obdobou Maginotovy linie), kterou představovala soustava lehkých a těžkých opevnění. Celkem mělo být vybudováno několik tisíc objektů, z toho asi desetina těžkých. Tato pevnostní soustava měla být postupně doplňována pevnostní soustavou na čáře Trutnov - Ostrava, v severních Čechách, západně od Plzně, okolo Prahy, jihozápadně od Českých Budějovic, jižně od Brna, u Bratislavy a Komárna. Soustava opevnění byla budována od srpna 1934 a měla být v prvním období dokončena do října 1940. Výhledově se plánovala výstavba opevnění i v dalších letech.

Dnes se na toto pojetí díváme shovívavě, ale v dané době bylo v našich podmínkách ze strategického hlediska pokládáno za jedinou možnost. Náзор k vedení prostorové obrany nesdílela ČSR a Francie, ale do jisté míry i Německo, které na jedné straně rozpracovávalo bleskovou válku a na druhé straně budovalo na břehu Rýna proti Francii pevnostní obranný val (Siegfriedovou linii). Obdobně Finsko vybudovalo Mannerheimovu linii apod.

V souvislosti s tehdejší československým strategickým pojetím se po 2. světové válce i dodnes klade otázka, nakolik bylo toto pojetí správné a zda se tehdy Československo mohlo samo (opuštěno spojenci) bránit. Stanoviska se různí, a to i po všestranném vyhodnocení těchto možností. Šlo však spíše o otázku především politickou, teprve pak o vojenskou.

Z vojenského hlediska, za tehdejšího poměru sil, bylo možné se po dobu 1 až 3 měsíců (hypoteticky) úspěšně bránit, protože po mimořádně úspěšné mobilizaci poměrně dobře vycvičených záloh (19 ročníků) bylo dosaženo příznivého poměru sil. Armáda byla dobře vyzbrojena a všestranně zabezpečena. Podle tehdejších zkušeností a propočtů byla obrana možná, pokud poměr sil nepřekročil hodnotu 1 : 3 (který v rozhodujících ukazatelích nebyl překročen). Argument proti tomuto hodnocení, že by byl národ vystaven velkým ztrátám, neobstojí, protože i v případě vojenské účasti spojenců na válečném střetnutí by ke ztrátám na čs. straně v každém případě došlo. Představovat si válku beze ztrát je naivní. (Avšak tím, že armáda, i když nezaviněně, nezasáhla do boje za svoji vlast, ztratila na dlouhý čas svoji společenskou vážnost, zvláště ve složitých situacích nedávné historie státu.) Tím, že ČSR zůstala osamocena, dostala se do politické i vojenské izolace. Počítat s vojenskou aktivitou ostatních států "Malé dohody" bylo v dané době iluzorní. Německo tak mohlo veškerou svou vojenskou sílu soustředit proti Československu a dokonce ji ještě zvyšovat. Za této situace nemělo smysl bojovat. Nelze přitom směřovat rozhodné odhodlání občanů a vojáků bojovat za svobodu a nezávislost, s reálnou možností vojenského úspěchu. Přinášet velké oběti pouze z morálních důvodů si tehdejší vedení státu nedovolilo. Tvrzení některých historiků i teoretiků, že Německo na válku proti samotnému Československu v dané době nemělo, není pravdivé a je neodpovědné. Jeho potenciální možnosti a zálohy byly značné. O tom nás zanedlouho přesvědčila válka vedená proti Polsku a Francii. Teprve po zvážení mezinárodně politické i vojenskopolitické situace a na základě velmi tvrdého politického nátlaku včetně československých rozhodujících spojenců, bylo od ozbrojeného odporu upuštěno. Šlo tudíž nikoli o vojenský, ale především o politický problém. Mnichovský diktát byl pro nás víc než krutý, ČSR ztratila území o rozloze 41 098 km² se 4 879 000 obyvatel (z toho 1 250 000 Čechů a Slováků), pohraniční pevnosti a 33 % průmyslu.

ZAMĚŘENÍ VOJENSKÉ PROGNOSTIKY PŘI TVORBĚ STRATEGIE OBRANY

V současné době stojí před ČSA nanejvýš složité úkoly, především koncepčního charakteru, vyplývající z potřeb zajistit bezpečnost a obranyschopnost země. ČSFR, jako nezávislý a svrchovaný stát, je postaven do role řešit celospolečenské problémy ve vazbách na politické, ekonomické a vojenské dění v Evropě i ve světě. Přes veškeré snahy, iniciativu a dobrou vůli velké většiny evropských zemí a národů světa, ČSFR nevyjímaje, nelze dnes jednoznačně konstatovat, že ozbrojená střetnutí, tedy války, jsou historickou kategorií. Konečně vztah ČSFR k použití vojenské síly vyjadřuje přijatá vojenská doktrína, na jejímž základě se zpracovává strategie obrany naší země.

Již samotný počátek prací souvisejících s vypracováním takovéto strategie ukazuje, že jde o náročnou práci s vazbami na současnou situaci v naší společnosti i zahraničí, blíží i další perspektivu všeho obecného a specifického, co obranyschopnost země podmiňuje. V tomto smyslu má nezastupitelné místo **vojenská prognostika**, která, ač se u nás teprve začíná rozvíjet, musí sehrát svoji roli při formulování vojenské strategie.

Cílem tohoto příspěvku není v žádném případě vysvětlovat místo a úlohu prognostiky, její význam a již vůbec ne prognostické metody, ale přiblížit obsahovou stránku prognózování ve prospěch strategie. Zde je na místě učinit alespoň několik základních poznámek. Za prvé, prognózování ve vojenství je záležitost nadmíru složitá, zahrnující v širším slova smyslu všechna odvětví společenského života, neboť všechna budou tím nebo oním způsobem do ozbrojeného konfliktu vtažena (přímo, či nepřímo), musí se tedy na takovou možnost připravovat. Za druhé, prognózování ve prospěch strategie musí být dostatečně dlouhodobé. Vynucuje si to potřeba včas, na základě skutečných a co nejpřesnějších prognóz přijímat strategická rozhodnutí, jejichž dopad se vždy, dotýká náročných ekonomických i jiných důsledků. Konečně, žádný strategický závěr nemůže být objektivní, pokud nejsou prozkoumány všechny jeho stránky a souvislosti do podrobností, z okamžitého i vývojového hlediska.

Vycházím dále z toho, že pojem vojenská strategie, její předmět a obsah je znám, nebo že se s ním lze seznámit jiným způsobem. Vycházím-li z rozličných definic vojenské strategie, všechny se shodují v tom, že vojenská strategie vychází z politiky, resp. z "politické strategie" daného státu. **Politika je tedy pro vojenskou strategii určující.** Proto lze tvrdit, že pro takovou strategii mají rozhodující význam prognózy politické a vojensko-politické. Politické prognózy musí dát odpověď na množství otázek, a to především na prvořadé, zda v budoucnu k ozbrojenému konfliktu dojde, může-li, či nemusí-li vzniknout, nebo je-li zcela vyloučen. Pominu-li poslední možnost, kterou je dnes možné považovat za určitou utopii (žádný stát na světě o ní v tomto pojetí neuvažuje), vzniká pro politické prognózování ve vazbě na vojenskou strategii široký komplex problémů. Zvláště jsou ve strategii nejpodstatnější co nejpřesnější a nejhodnověrnější údaje o tom, kdo, kdy, proti komu a za jakých podmínek může ozbrojený konflikt vyvolat. Politika zřejmě nikdy v dlouhodobé prognóze jednoznačnou odpověď neposkytne. Musí se však dopracovat určitých poměrně přesných a třeba

i možnostních řešení jako výsledků rozborů a vědeckých metod předvídání vývoje mezinárodní a vnitřní politiky, diplomacie, ideologie, ekonomiky, národnostních a náboženských vlivů v nejšířších, ale i velmi úzkých místních souvislostech, navíc složitých v důsledku dynamiky vývoje logických, ale i zcela nelogických procesů (náhlých zvratů).

Není snad ani třeba dále zdůvodňovat, jak obtížné bude vypracování politických, resp. vojensko-politických prognóz pro potřeby vojenské strategie ČSFR při přesném dodržení vojenské doktríny ČSFR. Aniž budu předbíhat prognostiky a výsledky jejich příští práce, lze s velkou pravděpodobností odhadnout, že tyto předpovědi budou velmi proměnlivé, do značné míry i neurčité, a to v již uvedených základních otázkách, např. kdo by mohl být potenciálním protivníkem, za jakých podmínek může být ČSFR vtažena do ozbrojeného střetu atd. Z této situace je možné do určité míry vyjít s tím, že z možných variant prognostických řešení budou strategii využity nejnepríznivější možnosti, tedy pesimistické. Jen ty budou mít vliv na to, že obrana státu nebude v žádném směru podceněna a nepřekvapí nás nepříznivý vývoj nebo náhlé politické zvraty a krize, sníží se riziko nepřipravenosti země k obraně.

Druhou oblastí, již se strategie zabývá a pro níž jsou předpovědi nezbytné, je **charakter a podmínky ozbrojeného střetnutí**. Tato oblast zahrnuje celou škálu zásadních otázek, zejména pak:

- **Zda ozbrojený konflikt bude veden jadernými, či jinými prostředky hromadného ničení nebo jen konvenčními zbraněmi.** Ta, či ona prognóza bude mít vliv nejen na ozbrojené síly, ale na celý stát, jeho obyvatelstvo a ekonomiku. ČSFR jednoznačně prohlásila, že jaderné zbraně ani jiné zbraně hromadného ničení nevlastní, nevyrábí a nikdy nebude usilovat o jejich vlastnictví. To však ještě nevylučuje, že by proti ČSFR nemohly být jednostranně použity. Navíc i pokud byly použity v prostorech mimo naše státní území, mohlo by dojít ke katastrofálním následkům. Závěry z takových prognóz zásadně ovlivní strategii obrany a následně celou společnost v její přípravě k obraně v míru. Charakter války ovlivní i využití kosmického prostoru a zcela nové zbraňové systémy strategického významu, které ještě dnes nejsou obecně známy, ale které lze prognosticky předvídat.

- **Bude-li mít ozbrojený konflikt od samotného počátku světový charakter, nebo zda mohou vzniknout místní ohniska ozbrojených střetů.** Bez dalšího rozvádění této myšlenky budou předpovědi v tomto směru zřejmě značně proměnlivé, strategie je bude muset vzít v úvahu a podle nich přijímat odpovídající řešení.

- **V ozbrojených konfliktech našeho období nabývá stále většího významu počáteční období války a další možné způsoby jejího zahájení.** Bude proto nezbytné studovat, a to nejen teoreticky, ale ve zcela konkrétních podmínkách ČSFR, stupňování překvapivého zahájení války nebo jejího vzniku po určitém období politického napětí. S tím úzce souvisí množství použitých ozbrojených sil, a sice zda bude střetnutí zahájeno silami a prostředky bez výraznějšího doplnění a všeobecná mobilizace by se uskutečnila až v průběhu války, nebo bude-li předcházet úplné zmobilizování a soustředění armád protivníka před napadením. Prognózy zde nabývají zvláštního významu zejména pro strategii malých států, jakým je i ČSFR. Mírové ozbrojené síly mocného souseda (velmoci) totiž mohou mnohonásobně převyšovat i všechny zmobilizované síly a prostředky malého státu. To má nakonec i vliv na strategické pojetí jednotlivých států.

- **Charakter ozbrojeného zápasu bude dán objektivními podmínkami,** jako je geografická poloha, celková rozloha, počet obyvatel, důležitost prostoru daného státu z hlediska válčisti apod. Všechny tyto podmínky musí prognózy ve vazbách na charakter ozbrojeného střetnutí brát v úvahu.

- **Charakter ozbrojeného střetnutí je dále dán délkou jeho trvání,** která může být různá, je závislá na souhrnu všech činitelů, podmiňujících vznik a vedení války. Prognózy v tomto

směru, pokud se je podaří uspokojivě vypracovat, budou nanejvýš cenné, neboť výrazně ovlivní strategická řešení v oblasti příprav země a ozbrojených sil k obraně.

Třetí oblastí strategie v širším pojetí je **příprava státu na válku**, kterou lze z hlediska ČSFR blíže specifikovat, a to **jako přípravu federativní republiky k obraně**. Zahrnuje tři hlavní směry přípravy: ozbrojených sil, ekonomiky, obyvatelstva.

Pod pojmem **příprava ozbrojených sil** z hlediska strategie je třeba chápat prakticky vše, co s nimi souvisí, tedy jejich charakter, složení a organizaci, výzbroj, pohotovost k zasazení, zmobilizování, výcvik, všestranné zabezpečení, jejich řízení, a to vše v míru i za branné pohotovosti státu. Protože hlavní složkou ozbrojených sil ČSFR je ČSA, budu se zabývat jen její problematikou.

Rozhodnutí přijatá od konce roku 1989 o ČSA svědčí o tom, jak složité úkoly stojí před vojenskou prognostikou. Než přejdu k jednotlivostem, je nezbytné zdůvodnit význam dlouhodobých předpovědí ve vojenství. Každé opatření v armádě, a to nejen strategického významu, by mělo vycházet z **dlouhodobě promyšleného a vědecky zdůvodněného pojetí**, nemá-li v době následné docházet k zásadním změnám, které bývají zpravidla provázeny ekonomickými i morálními ztrátami, nehledě na to, že chybná rozhodnutí se mohou krutě vymstít právě v době kritické, tj. za války.

Z hlediska charakteru ČSA se musí prognostika zabývat především procesem její **profesionalizace** ve vazbách na rozvinutí takovéto armády za branné pohotovosti státu na principu všelidové obrany.

Vnitřní členění ČSA je svým způsobem dáno. Co do druhů ozbrojených sil, druhů vojsk v procentuálním složení odpovídá srovnatelným armádám jiných evropských států. Je dosti přesně stanoven vývoj snižování počtů osob a zbraní. Nicméně tato rozhodnutí z předpovědního hlediska bude účelné potvrdit vědeckými rozbory v souvislostech s politickými prognózami, charakterem a podmínkami ozbrojeného zápasu a zásadami, které lze shrnout pod pojmem "rozumná obranná dostatečnost".

Organizace druhů ozbrojených sil a druhů vojsk vyžaduje, dle mého názoru, podrobnější rozbor a studium. Dnešní organizace se jen nepatrně liší od organizací vojsk z konce druhé světové války a lze je považovat v mnohém za archaické. Prognózování, jehož smyslem by mělo být navržení perspektivních makro- i mikrostruktur vojsk a orgánů velení profesionální armády, se musí opírat především o vývojové směry způsobů vedení obranného boje i obranných operací. Zvláště naléhavá, ze současného hlediska, je otázka organizace pozemního vojska, která zní - "vytvořit v ČSA divize nebo brigády?" u vojska PVO je to nutnost přizpůsobení organizace svazků PVO sjednocené PVO, tvořené nově v zájmu obrany vojsk a teritoria při napadení státu z kteréhokoli náletového směru. Jde i o ostatní druhy vojsk z hlediska jejich vysoké manévruschopnosti, palebné síly a odolnosti i Civilní obranu, jejíž úkoly se dosti podstatně mění.

Přezbrojování v každé armádě představuje nepřetržitý a dlouhodobý proces. Snáze se uskutečňuje v armádách ekonomicky silných států a v těch, kde probíhá na stejné technické úrovni. Dvou nebo třístupňově opakující se děje přezbrojení závisí na druhu techniky, právě tak, jako absolutní délka každého cyklu. ČSA zřejmě čeká jeden z nejnáročnějších úkolů, tj. celkové přezbrojení, které by mělo být zahájeno v poměrně krátké době, nemá-li se prohlubovat zaostávání ČSA za ostatními armádami evropských států. Myslím, že bude nutné rozhodnout mnohé otázky koncepčního a dlouhodobého charakteru, což je právě práce pro prognostiky. Již samotné zahájení přezbrojování musí vycházet z dlouhodobého pojetí a předpokládané životnosti nově zaváděných zbraňových systémů i další techniky. V procesu přezbrojování nesmí docházet k zásadním změnám, např. u druhů techniky. Předpovědi v oblasti přezbrojení by měly navrhnout jak obecné teoretické otázky metodik tohoto procesu, tak i praktická opatření v souvislostech po družích techniky (druzích ozbrojených sil a vojsk). Na základě prognóz možného použití ČSA, vývoje ekonomiky, možností zbrojní výroby, vazeb na zahraniční dodávky, předpokládané objevy a vědecké poznatky stanovit dlouhodobé

nejvhodnější postupy přezbrojení. Běžný pokus, který by blíže určil konkrétní úkoly prognózování na tomto úseku ukázal, že půjde o několik desítek samostatných projektů.

ČSFR nevyráběla a ani v budoucnu nebude zřejmě vyrábět složité zbraňové systémy a zbraně (bojové letouny, protiletadlové raketové prostředky atd.), bude dále odkázána na jejich nákup i dovoz ze zahraničí. V minulosti byl dovoz řešen jednoznačně - z SSSR. V současné době však zní otázka, jak dál? Na koho se v současné době i ve vzdálené perspektivě zaměřit, což není pouze otázka technická, ale především politická a ekonomická. V této souvislosti si dovoluji ještě jednu poznámku. Při přezbrojování by nemělo dojít k tomu, aby byla dovážena technika sice soudobá z dnešního pohledu, ale neperspektivní z hlediska budoucnosti.

Možné způsoby zahájení ozbrojeného zápasu kladou stále větší nároky na **připravenost vojsk k jejich zasazení**. Zaujetí obrany, mobilizační doplnění a rozvinutí vojsk může probíhat postupně podle stupňující se úhrady napadení. Není ale také vyloučeno, že všechna tato opatření bude nutné uskutečnit ve velmi krátké době, což je podstatně složitější možnost, kterou nelze pominout a na níž je třeba zaměřit přípravu. Včasnost a organizovanost zaujetí obrany podmiňuje svým způsobem i průběh jejího vedení. Hlavní úloha kvalifikovaných vojenských prognostiků bude spočívat v rozvíjení metod předvídání vývoje různých situací, souvisejících s touto otázkou. Kromě toho mohou tito lidé významně pomáhat v přípravě velitelů a štábů vyšších stupňů velení, tím, že je naučí předvídání s použitím vědeckých metod. Navíc mohou hledat i nové metody a formy modelování operací, které rozšíří možnosti prognostiky sloužící strategickému rozhodování.

Sebelépe připravená vojska nejsou s to splnit stanovené úkoly bez plnohodnotného **technického, materiálního a speciálního zabezpečení** a dalších opatření, která shrnujeme pod pojmem **operace příprava státního území**. Všechny jsou úzce spojeny se vstupem vojsk do ozbrojeného střetnutí a vedení obrany. Z výsledků prognóz tohoto druhu by měly být zřejmé pro strategii tyto nejdůležitější závěry:

- jaké nejvhodnější výše zásob jednotlivých druhů techniky a materiálu udržovat v míru u vojsk, ve skladech ČSA a v národním hospodářství,
- jaká opatření musí být uskutečněna předem, již v míru, k zaujetí obrany, která lze vykonat až v době ohrožení, za branné pohotovosti státu (objekty polní obrany, komunikační, spojovací, letištní síť, místa velení, energetické zbroje, ropovody atd.).

Důležitou funkcí strategie je stanovit materiální prostředky, které budou ozbrojené síly a stát potřebovat za války. Celá oblast materiálních potřeb pro válku má několik stránek. A to, jaké prostředky by měly být připraveny pro případný ozbrojený konflikt již v míru. Dále jakým způsobem přejde **ekonomika** (průmysl, energetika, doprava, spoje, zemědělství) z mírového na válečný systém výroby a činnosti. Nezbytnou součástí je i zabezpečení chodu ekonomiky za války.

V tomto složitém rozsahu otázek jde o všechna odvětví národního hospodářství. Strategie vystupuje vůči ekonomice se svými požadavky, ekonomika naopak se svými možnostmi, které za války budou značně proměnlivé. Mají-li být správně předvídána všechna opatření související s válečnou ekonomikou v budoucí případné válce, pak se na nich musí podílet jak vojenští prognostici, tak prognostici - ekonomové. Při tom jejich předpovědi by měly směřovat mimo vlastní výrobní sféru, do opatření k zabezpečení životaschopnosti závodů, podniků a zařízení při rozličných možnostech válečného střetnutí, včetně protiopatření (evakuace, zodolnění, náhradní výroba atd.). Omezené prostorové možnosti území ČSFR, kde všechny objekty na území státu jsou vystaveny nebezpečí úderu, některé z nich budou již na počátku války v přifrontovém pásmu, stanoví prognostikům úkol hledat nové netradiční způsoby zajišťující spolehlivou válečnou výrobu.

Úroveň přípravy státu na válku je podmíněna také **připraveností obyvatelstva** na ni. K tomu, aby byla cílevědomě řízena, organizována i specifikována podle místních podmínek

mohou významně přispět prognostici simulováním vzniku nejpravděpodobnějších situací za války s důsledky na obyvatelstvo. Tyto předpovědi jsou předpokladem snížení ztrát způsobených činnostmi protivníka, či v důsledku jiných krizových situací spojených s válkou. Z toho by měla vycházet protipatření na všech úsecích přípravy obyvatelstva v rámci civilní obrany (ukrytí, evakuace, vybavení prostředky individuální ochrany atd.).

Následující oblast strategie zahrnuje **způsoby vedení ozbrojeného zápasu**, které se v důsledku dnes velmi rychlého zdokonalování prostředků, jimiž je veden, tedy zbraní, techniky, v souvislosti s rozvojem vojenského umění, neustále mění. Jde o dynamický proces, doprovázený v určitých obdobích revolučními skoky, danými využitím vojenských, ale i nevojenských objektů. V současném století to byla např. motorizace armád, vznik letectva, jaderné zbraně, ležrová technika, kosmické prostředky, široké využití moderní elektroniky atd., což se přímo odráží ve strategii, operačním umění i taktice druhů ozbrojených sil a vojsk.

Myslím, že z hlediska potřeb strategie jde o stěžejní otázku, již se musí vojenská prognostika zabývat. Způsoby vedení války v budoucnu ovlivňují strategická rozhodnutí již v současnosti, a to ve všech směrech, v celé přípravě státu i ozbrojených sil, o níž jsem se již zmínil. Domnívám se, že v našich konkrétních podmínkách nás zajímají, mimo všeho obecného, především otázky vedení obrany, a to ve všech jejích údobích. Prognózy musí být proto zaměřeny na účinnější způsoby použití ozbrojených sil v období úhrady agrese, jejího odrazení i vedení obrany proti konkrétnímu protivníkovi. Na základě těchto předpovědí vzniknou požadavky na složení a uskupení ozbrojených sil, jejich rozvinutí, vybavení zbraněmi, technikou, zabezpečení všeho druhu jak z pohledu čistě vojenského, tak válečně ekonomického. Pro strategii jsou důležité i prognózy vývoje operačního a taktického významu, neboť strategii svým způsobem ovlivňují.

Myslím, že můžeme považovat problematiku **řízení státu a ozbrojených sil za války** rovněž za oblast strategie. Což nelze chápat úzce, ve vztahu k orgánům řízení, způsobům, formám jejich práce a místům řízení. Prvořadý je obsah činnosti především vrcholných orgánů řízení státu a ozbrojených sil. Jejich činnost a rozhodnutí, související se zabezpečením obranyschopnosti země se musí, dle mého názoru, opírat o předpovědi vývoje politické a vojensko-politické situace, z nichž vyplynou prognózy možností vzniku válečného střetu, opatření, jak jim zabránit, včetně přípravy státu a ozbrojených sil na válku. To jen dokumentuje vzájemně se podmiňující vazby mezi všemi oblastmi, které jsou předmětem vojenské strategie. Zcela zvláštní činnost čeká prognostiky za války. Očekává se, že by měli předvídat vývoj situace v jejím průběhu, dávat tak orgánům řízení co nejpropracovanější a nejobjektivnější předpovědi pro jejich rozhodování. Činnost by byla zvláštní v tom, že na vypracování prognóz bude málo času, situace se bude měnit, bude nutné pracovat i s neúplnými informacemi. Domnívám se, že tato práce prognostiků není ještě co do metod, ani forem ujasněna.

Jestliže vojenská strategie zkoumá a rozpracovává konkrétní problémy spojené s přípravou na ozbrojený střetnutí a vedení válečné činnosti, musí vycházet z toho, proto komu je připravována a byla by vedena. Z hlediska ČSFR a její vojenské obranné doktríny je nutné tuto obecnou tezi postavit spíše opačně, a to, kdo může pro ČSFR použít vojenskou sílu. Jinak řečeno, kdo může být případným agresorem. Myslím, že bez této podmínky nelze vypracovat odpovídající a konkrétní, byť variantní strategii.

Již v úvodu jsem se o zkoumání **strategie protivníka** zmínil, a to ve vztahu strategie a politiky. Při řešení vojenských otázek strategie zjišťuje u možného protivníka tytéž oblasti, které jsou obsahem vlastní strategie. Obranná strategie se zabývá tím, kdy a za jakých podmínek (již dříve politikou definovaný) protivník může zahájit ozbrojený konflikt, jakým způsobem a jakými prostředky. To znamená, jak jsou jeho ozbrojené síly vyzbrojeny, vybaveny a zabezpečeny, jaké vzájemné strategické kvantitativní a kvalitativní poměry sil budou na počátku války i v jejím průběhu vytvořeny, jak dlouho může protivník válku vést atd.

Domnívám se, že hodnocení možného protivníka (protivníků) musí být prováděna nepřetrži-

tě, a to nejen nyní, ale především v budoucnu. To vytváří širokou oblast práce prognostiků, neboť jde o jednu ze základních otázek, na niž by měla československá vojenská strategie s dostatečným předstihem na základě prognóz reagovat.

Článek nemohl v žádném případě obsáhnout celou hloubku problematiky vojenské prognostiky ve vztahu k potřebám strategie. Zabývá se jen hlavními obsahovými stránkami, které by měla vojenská prognostika ve prospěch strategie neprodleně řešit. Hlavní smysl spatřuji v tom, aby tvůrci naší vojenské strategie kladli požadavky na prognostiky, aby prognostici nabídli výsledky své práce v dané oblasti orgánům strategického řízení. Jde tedy jen o určité náměty, které vyžadují další propracování příslušnými odborníky, či kolektivy.

Plukovník Ing. Karel Lukáš, CSc.

MODERNÍ TECHNIKY MODELOVÁNÍ - SIMULACE

Počítačové modelování je jednou z deduktivně experimentálních metod poznání. Poskytuje účinné nástroje k hlediskovému, účelovému a cílenému poznání složitých systémů. V případech, kdy modelovaným objektem (originálem) je dynamický systém a kdy mezi uplatněnými nástroji je rozvinut takový, že zobrazuje čas jako nezávisle proměnnou, mluvíme o simulaci. Článek se bude dále zabývat pouze **simulací**, či přesněji **diskrétní simulací**. Dnes je to rozhodně nejrozšířenější část počítačového modelování. K zobrazení reality využívá všech vyjadřovacích prostředků číselných počítačů. Popis dějů soustřeďuje do diskretních elementárních událostí. Je schopna vytvářet modely, ve kterých míra abstrakce (těsnost zobrazení reality v modelu) je určena konkrétním hlediskem, účelem daného modelu. Model se pak nemusí příliš vzdalovat od reality a je schopen se vyjadřovat pomocí prostředků, které jsou blízké běžné užívanému vyjadřování v prostředí, ze kterého pochází originál.

Teoretikové a praktici diskrétní simulace se trvale snaží uplatnit na svém poli techniky a nástroje, které byly rozvinuty v jiných oblastech využití počítačů. V posledních letech to jsou zejména poznatky z oblasti umělé inteligence. Jejich úsilí přineslo modelování "nový dech" a mění způsoby myšlení v simulaci. V současnosti se v ní uplatňují nové pohledy na zobrazování znalostí, počítačová grafika, automatizace výstupních rozběrů (pozoruhodných výsledků dosahuje RAND Corporation v současném projektu Knowledge - Based Simulation - KB Sim). Uplatněním těchto technik se modely stávají "průhlednější", pochopitelnější, a to jak pro konstruktéra, tak pro uživatele. Snadněji se udržují a přizpůsobují novým potřebám. Výsledky jednotlivých experimentů, či experimentálních studií jsou názorně vyjádřeny ve formách blízkých uživateli. Obohacováním i o techniky vyvinuté pro expertní systémy

(subdisciplína umělé inteligence), jsou schopny nejen předložit nová exaktní data, která prohlubují poznání o originálu, ale i usnadnit rozhodování "náповědou" a předložením variant řešení. To jsou rozhodující důvody, proč stále roste obliba diskrétních simulačních modelů.

Modely ve vojenském

Použití diskrétních simulačních modelů ve vojenském se stalo takřka již tradicí. K tomu přispěla jeho dvě specifika:

- značně omezená, často vyloučená, možnost přímého experimentování,
- velká dynamičnost a složitost jeho systémů a procesů.

Ve vojenském jsou zpravidla rozlišovány tři oblasti použití modelů. Každá z nich má svůj charakter a vlastní míru určitých požadavků na modely. Z nich pak jsou odvozeny i nutné vlastnosti technik a nástrojů, použitých pro výstavbu a využití modelu.

Prvou oblast tvoří rozbor. Jsou využívány tzv. analytické modely, někdy nevýstižně nazývané "strategické modely". Experimentování s nimi napomáhá při rozhodování ve velice závažných, často jedinečných otázkách např. rozdělování zdrojů věnovaných na obranu, definování doktríny, aplikace jejich částí, vývoj řídicích a organizačních struktur, stanovení požadavků na uvažované zbraňové systémy, jejich vlastní vývoj, vývoj taktiky, změny jejich částí. Modely této oblasti zpravidla mají okruh uživatelů omezený na jednotlivce - analytika a jsou často využívány jednorázově. Tyto modely bezpochyby musí být validní. Jejich platnost však ve většině případů nemůže být pro nedostatek odpovídajících historických vzorů exaktně prokázána souborem validizačních experimentů. Právoplatnosti se zpravidla dosahuje vysokou průhledností modelu, např. metodou BL+TL+DL (build a little, test a little, deliver a little). Byla úspěšně užita např. při vývoji STRADS (Strategic Automatic Discovery System - simulační systém, který analyzuje vojenskopolitické situace ve světě, generuje možné scénáře jejího vývoje). Metoda předpokládá vývoj a ověřování modelu po částech za účasti budoucích uživatelů. Ti jej po částech ověřují a připomínají. Vidí do něho po celou dobu vývoje. Model postupně získává jejich důvěru, stává se validním. Vždyť otázka validity modelu je také otázkou důvěry v pravdivost jeho výpovědi.

Druhou oblastí použití modelů ve vojenském je výcvik. Pro tuto oblast jsou konstruovány tzv. výcvikové modely (hry, válečné hry, simulátory apod.). Jsou využívány k procvičování rychlé orientace, přesné reakce, samostatnosti v rozhodování apod. Po těchto modelech se obvykle žádá, aby byly srozumitelné pro vyučujícího. Jestliže se podílí na jejich vývoji, získává k nim vztah, obdobný vztahu analytika v první oblasti. Požadavek na jejich validitu není tak přísný. Vyučující má totiž možnost výkladu a komentování jejich výsledků. Na druhé straně mu však musí dovolovat častá přerušování experimentu s přísnými zásadami jak do vlastního modelu, tak do datové části. Vyučující tak, podle potřeby výuky, může navazovat různé situace a rozehrávat varianty. Aby model co nejvíce zintenzivnil výcvik, je u něho vyžadována poměrně rychlá reakce. Cvičeným by měl poskytovat názorné a praxi co nejbližší výstupy. Od nich vyžadovat vstupy (odpovědi, reakce, řešení) ve formách obvyklých v praxi. Tedy oboustranně příslušné grafické, akustické, či optické dokumenty, povely, signály nebo jiné reakční úkony.

Třetí oblast použití modelů ve vojenském je velení v boji, řízení boje, nepřesné modelování boje, či bojové činnosti aj. Po modelu se zpravidla žádá, aby veliteli (pracovníkovi jeho štábu) v co nejkratším čase:

- nabídl možná řešení dané bojové situace (úkolů),
- napomohl při volbě nejvýhodnější možnosti řešení.

Nároky na validitu modelu jsou v této oblasti velmi vysoké. Musí být prokázána před zavedením modelu do praxe, kde se zpravidla předpokládá jeho hromadné užití. Validizace modelu je zde obtížnou (možná nejnáročnější) etapou konstrukce modelu. Pečlivě by se měla stanovit oblast validity modelu. Je vhodné model vybavit zábrannými, které nepřipustí jeho

použití mimo tuto oblast. K validizaci modelu je možné přistupovat klasickou metodou simulace - uskutečněním souborů validizačních studií. Při nich jsou výsledky validizačních studií porovnávány (pokud je to vůbec možné) s praxí (průběhy vojenských událostí kdekoli ve světě, cvičení s vojsky), nebo alespoň hodnoceny sborem nezávislých expertů. I s takto prokázanou validitou by však model měl usilovat o zvýšení uživatelské důvěry. (Je pro něho nástrojem, nezbavuje jej odpovědnosti.) K tomu by model měl být vybaven pomocnými nástroji, jimiž na požádání ozřejmí své chování, např. zdokumentuje příčinnou souvislost řetězců událostí, zpřístupní alternativní předpoklady uplatněné v experimentech apod.

Je zřejmé, že rozdělením modelů do výše uvedených tří skupin se dopouštíme zjednodušení. Ve vojenství jsou a budou modely, které přesahují možnosti tohoto rozdělení. Cílem třídění však je ozřejmit, že jsou různé důvody a účely pro použití modelů. Účelu použití konkrétního modelu musí odpovídat i pořadí často protichůdných požadavků. Upřednostňováním, či zdůrazňováním některých požadavků zákonitě potlačujeme jiné. Ke konstrukci modelů pak nelze přistupovat šablonovitě a žádat uniformitu v jejich stavbě, ale ani v použitých technikách, či v uplatněných nástrojích.

Moderní techniky simulace

Objektově orientované programování (OOP) je moderní, progresivní technika, která je dnes bohatě používána v simulaci a umělé inteligenci. Začíná však pronikat i do ostatních oblastí využití počítačů. Modeláři evropské školy, kteří používají Simulu 67, či její následovníky (Lund Simulu, Simulu Standard, GPSS Prague, PC Simulu aj.), využívají předností OOP, díky Dahlvi, Nygaardovi aj. již více než dvacet let. (Pojem OOP je dnes ujednocen, v dřívějších pracích nazýván různě, např. Kindler: problémově orientované programování, Lukáš: předmětně zaměřené programování.)

Základním pojmem v OOP je třída -class, (vzor, rámec).

(Dosavadní doménou OOP jsou oblasti simulace a umělé inteligence. Mezi nimi nejsou pojmy sjednoceny, a zřejmě ani nebudou. Pojmy obou oblastí totiž odpovídají cílům a předmětu zájmu každé z nich. Uvádím oboje. Nejprve pojem ze simulace, jako druhý či třetí ekvivalent z umělé inteligence označen v závorce*). Do jedné nějak nazvané třídy zahrnuje předměty, jejichž vzájemná podobnost je dána stejnými druhy vlastností. Např. každý exemplář z třídy "pluk" má:

- a) označení, nějaký počet jednotek, hlavní, přidělených prostředků, ale i nějakou kvalitu (stupeň) bojeschopnosti, morálního stavu apod.,
- b) má však také nadřízeného, sousedy, protivníka apod.,
- c) je schopen uskutečňovat nějaké činnosti jako bránit úsek, přesouvat se, útočit apod.

Všechny tyto druhy vlastností jsou nazývány atributy (znalostmi*). Atribut, kterým je popsána schopnost nějaké činnosti u c), je nazýván operátor (pravidlo, vztah*). Odkaz (pointer) je v simulaci název pro atribut obsahující informace o nějakém vztahu ke konkrétnímu předmětu též, či jiné třídy u b). Ostatní atributy u a) jsou nazývány standardními. V oblasti umělé inteligence nejsou poslední dva druhy "znalostí" rozlišovány a jsou zahrnuty pod pojmem veličina. Důležitým pojmem OOP je podtřída (subclass) (podrámec, druh*). Ten automaticky přebírá všechny atributy své třídy a navíc má definovány své další - specifické. Uplatňuje se zde princip dědičnosti, či vztah rod - druh. (Např. třída pluk, podtřída msp, nebo podtřída tp.)

Jakmile do simulačního modelu (model znalostí, báze znalostí*) vstoupí konkrétní předmět nějaké třídy (např. 10. msp), vzniká entita (objekt*), která je v modelu představována jedinečnou datovou strukturou. Tato struktura obsahuje vyhrazená místa (sloty) určená pro okamžité hodnoty standardních atributů a odkazů (veličina, znak*). Mluvíme o lokálně uložených datech. Od vstupu do modelu je tato entita rovněž schopna samostatně uvést do činnosti

operátory své třídy. Podílet se na dějích v modelu - uskutečňovat interakce (přijímat/předávat zprávy*) s ostatními entitami v modelu.

Jaké jsou tedy přínosy OOP pro simulaci?

- Rozdělením popisů dějů do tříd zjednodušuje definování modelu. Umožňuje jeho výstavbu po logických částech. Zvyšuje jeho průhlednost a usnadňuje jeho ověřování. Snižuje rovněž nebezpečí kolizí mezi částmi tak rozsáhlého programového díla (jakým model je), a tak zvyšuje jeho bezpečnost a spolehlivost.

- Uplatněním dědičnosti usnadňuje tvorbu nižších (specializovaných) pojmů. Jejich tvůrce se nemusí zabývat atributy, které byly definovány pro vyšší třídy. Mohou se vytvářet knihovny pojmů pro celé oblasti reálného světa. Tak též usnadňuje paralelní práci v týmu.

- Místně uložená data, která charakterizují okamžitý stav každé z entit, usnadňují monitorování procesů, která probíhají v modelu během experimentu.

- Jako podtřídu však lze chápat i celý model. Vyšší třída je pak prostřednictvím, v němž je model (např. simulovským prefixem) zasazen. Tím lze dosáhnout změny v pohledu na model, či alespoň využití nástrojů poskytnutých tímto prostředím. Např. využití simulovské třídy "proces" modelář využije kvaziparalelního řízení simulárního času. Nemusí se vůbec zabývat obtížným plánováním a uskutečněním sledu událostí.

- OOP vytváří velkou styčnou plochu mezi simulací a umělou inteligencí. Tak mohou modeláři snadněji využít technik umělé inteligence jako velmi kvalitních doplňků modelů.

Počítačová grafika prodělala v minulých deseti až patnácti letech velký rozvoj. Hybnými silami tohoto rozvoje bylo jak úsilí pracovníků oblasti umělé inteligence, tak snaha automatizovat konstrukční práce v průmyslu, zejména však komerční úspěch hracích automatů.

Pro simulaci představuje počítačová grafika velmi významný nástroj, který umocňuje možnosti OOP. Vizuální reprezentace (např. obraz, okno, menu) může být spojena nejen s modelem (zobrazovat jeho chování průběh a výsledky experimentu), či jeho částí, ale i s jednotlivými třídami a dokonce s jednotlivými entitami. S využitím perspektivy je schopna prostorového zobrazení. Bohatá škála barev a jejich odstínů může zvýšit nejen názornost zobrazení, ale (je-li vhodně využita) může zvýšit i jejich informační hodnotu. Neodmyslitelnou vlastností počítačové grafiky je dnes animace. S její pomocí je schopna takřka v přirozeném tvaru vyjádřit děje, sledy událostí a zejména jejich kauzální řetězce. Počítačová grafika však vedle pronikavého zvýšení názornosti poskytl i tzv. vizuální programování. Při něm lze otevřít k oboustranné komunikaci jakýkoli objekt (třidu, entitu, program, jeho část), a to prostým umístěním kurzoru na jeho vizuální reprezentaci. Objekt může sdělovat svůj stav, obsah, nabídku možností. Do něho lze vyslat změny, nové konstrukce, volby. Způsob této interakce usnadňuje konstrukci i využití modelu, a to do takové míry, že zde dochází k pronikavým změnám.

Při konstrukci modelu odpadá odstraňování sémantických chyb z napsaného programu (tzv. debugging). Vizuální programováním proniknutí těchto chyb do programu prostě nepřipustí. Vysoká názornost třídy, jejích atributů, a to jak pointerů, tak zvláště operátorů, umožňuje jejich rychlé pochopení již v etapě jejich uskutečňování. Velmi sblíží vyjadřování modeláře a analytika. Analytik snadněji proniká do konkrétních částí modelu, má možnost více a častěji spolupracovat s modelářem. Ten jej rychleji chápe. Důsledkem je snížení časových nároků na programování a zvláště na verifikaci modelu. (Verifikací je zde rozuměno ověření vztahu mezi "myšleným modelem" a jeho programovou realizací. Tedy, jak se modeláři podařilo programovými prostředky vyjádřit systém, který na modelovaném objektu definoval analytik.) Analytik snadněji zpřesňuje svoji představu o modelu a odhaluje nové souvislosti. Tím se vytváří předpoklady pro zkrácení etapy validizace modelu. Celkovým výsledkem pak je

v řádech se pohybující zkrácení doby výstavby modelu. N. R. Nielsen (člen Society for Computer Simulation) mluví o rychlé výstavbě modelů.

Neméně významně se počítačová grafika promítla i do využívání modelu. V této souvislosti je vhodné zmínit se zejména o dvou přínosech. Prvým je již dříve vzpomenutá interakce s modelem. Ta se stala natolik jednoduchou, že omezila nároky na znalosti a vycvičenost uživatele v programování na minimum. Při vkládání hodnot standardních atributů a pointerů, jakož i zadávání příkazů pro experimenty a požadavků na způsob analýzy jejich výsledků, poskytuje pomoc v podobě menu a nápovědy. Druhým přínosem je grafická editace, či grafika na výstupu. Výsledky jednotlivých experimentů, nebo celých experimentálních studií mohou být interpretovány ve velmi bohaté škále, a to od jednoduchých sloupcových grafů až po barevnou trojrozměrnou animaci. Je velmi důležité nalézt v tomto rozsahu takový výrazový prostředek, který by se co nejvíce přiblížil v dané oblasti obvyklým prostředkům, vyjadřování. Zejména však napomohl rozboru experimentálních dat a odvozování závěrů důležitých pro uživatele.

J. Rothenberg (pracovník RAND Corporation) upozorňuje na nebezpečí honby za "módními příznaky" grafiky. Kdy ve snaze vyjádřit "realitu" se výtvoři grafiky mohou stát samoúčelnými. Navrhuje "strategii vyžádaného zobrazení". Nechat tedy na uživateli modelu, aby sám rozhodl (avšak z již omezené škály), jakým způsobem, kdy, které údaje zobrazit.

Zobrazování lidského myšlení, postupů při **usuzování v simulaci** využití výpočetní techniky je předmětem zájmu umělé inteligence.

V jejím úsilí lze rozeznat tři cíle:

- lépe porozumět, či odhalit zákonitosti myšlení (modely myšlení),
- konstruovat systémy, které by rozmnožily inteligenci člověka řešícího obtížnou kritickou situaci o nezávislou inteligentní podporu (expertní systémy),
- konstruovat systémy, které by nahradily inteligentního člověka v situacích, jež pro něho představují neúměrné riziko (robotika).

Simulace využívá zejména výsledků, dosažených při naplňování prvních dvou cílů.

Výsledků z naplňování prvního cíle využívá při konstrukci takových modelů, kde neopominutelnou částí originálů je člověk. Pak se v simulaci mluví o člověku ve smyčce (Nielsen). Tyto případy v modelech pro vojenství rozhodně převažují. Simulace dosud tento problém řešila pomocí stochastiky. Nedeterminovatelnost chování člověka se zobrazovala programovatelnými generátory náhodných čísel. To však má záporný důsledek, který se projeví v období využívání modelu. U stochastických modelů (oproti deterministickým) se mnohonásobně prodlužuje čas nutný na uskutečnění a hodnocení experimentů. Pomocí technik umělé inteligence a OOP je možné zobrazit člověka (lidi) v modelu jako samostatnou třídu (lépe rámec), který má jisté znalosti, schopnosti, vycvičenost apod. Ty jsou vyjádřitelné pomocí znalostí jako pravidel. Pravdou je, že toto pojetí "pouze" sníží nedeterminovatelnost "lidského" chování v modelu. Snížení však může být tak pronikavé, že výpověď jednoho experimentu, či neobsáhlé experimentální studie, lze již považovat za reprezentativní. (Jako úspěšnou ukázkou lze opět uvést STRADS. V něm jako "herci" vystupují státy, ozbrojené síly států, hnutí, významní jednotlivci - politici, vůdci aj. Všichni jsou charakterizováni bohatým rozsahem znalostí.)

Výsledků dosažených v umělé inteligenci (UI) při naplňování druhého cíle se v simulaci využívá při tvorbě relativně samostatných doplňků simulačních modelů (UI doplněk). Může to být např. účelový expertní systém připojený před, či za model. Je-li připojen před model, pak uživateli napomáhá při prvotních úvahách o možných řešeních. Např. u modelů pro řízení boje nabídkou možných řešení daného bojového úkolu za dané bojové situace. Dále mu může napomáhat při výběru vstupních údajů pro jednotlivé experimenty. Je-li takovýto UI doplněk připojen na vstup modelu, organizuje monitorování experimentů, účinně napomáhá při hodnocení a interpretaci jejich výsledků. Měl by být rovněž schopen volit vstupní data pro následující pokus na základě dřívějších závěrů z předchozího experimentování. Je sice pravda,

že obdobné nástroje simulace měla k mání již dříve (např. Weinbergerovu simulovskou třídu Paraoptim). Ty byly založeny na optimalizaci a zpravidla užívaly metody nejvyššího stoupání. Odtud však vycházela jejich poměrně úzká využitelnost a někdy i chybovost, pramenící z neschopnosti rozeznat místní extrém. Vhodné UI doplňky na výstupu modelu tyto neduhy odstraňují. Kromě toho mohou obsahovat i zpětné zábrany pro použití modelu mimo oblast jeho validity.

S tematikou usuzování v simulaci těsně souvisí velice závažná otázka, kterou je vnoření model. OOP poskytuje elegantní nástroj pro použití této techniky. Modeláři (i zadavatelé) vedeni snahou co "nejpřesnějšího" vyjádření reality této techniky s oblibou užívají. Někdy bohužel i v případech, kdy to cílům modelování neprospívá. Vnořením modelu zobrazujícího nižší hierarchickou úroveň modelované reality do modelu vyšší hierarchické úrovně lze dosáhnout vyšší rozlišovací schopnosti. Je to však mnohdy za cenu snížené průhlednosti modelu a zpravidla se platí i dalšími nedostatky. Z nich je nejnebezpečnější snížení věrohodnosti modelu. Vypovídací schopnost soustavy vnořených modelů je limitována "nejslabším článkem". Ten se při různých druzích experimentů může přesouvat z modelu do modelu. V této souvislosti je dobré si uvědomit, že vypovídací schopnost modelu nezávisí ani tak na podrobnosti zobrazení reality, jako na vystižení podstaty a kauzality rozhodujících dějů. Které děje jsou rozhodující, závisí na tom, ze kterého hlediska a jaké otázky budeme modelu klást. Rothenberg mluví dokonce o vytvoření "modelu zájmu". Všeobecně je uznáváno, že vnořený model bude přínosem, jsou-li oba modely určeny pro tentýž hierarchický stupeň řízení a jsou určeny k odpovědím na soubor vzájemně se zpřesňujících otázek.

Diskrétní simulace tím, že absorbovala nástroje a techniky vyvinuté v ostatních oblastech využití počítačů, se stala velmi produktivním a dále rozvíjeným vědním oborem. V současnosti je rozhodně nejpoužívanější technikou modelování složitých dynamických systémů.

Jestliže chceme účinně využívat diskrétní simulační modely (a zřejmě to platí i pro jiné druhy modelů), neměli bychom prvotní úvahy zahajovat otázkou, co a jak modelovat. Pořadí otázek by mělo být **pro koho, na jaké otázky model čeho bude odpovídat**.

Čtenářům, kteří se o problematiku článku chtějí hlouběji zajímat, doporučuji následující literaturu (ze které jsem při psaní tohoto článku rovněž čerpal).

Literatura:

- Dahl, O. J. a kol.: Simula 67 - Common Base Language. Norwegien Computing Center, Oslo 1968.
- Kindler, E.: Simulační programovací jazyky. SNTL, Praha 1982.
Kindler, E.: Jazykové prostředky počítačové simulace. Mechanizace a automatizace č. 8, 9/1982.
- Lukáš, K.: Modelování základních funkcí systému výpočetní techniky pro řízení RVD. VA Brno, KDP-A-212, 1985.
- Lukáš, K.: Modelování jako metoda optimalizace automatizačních prostředků práce štábu. Vojenská mysl č. 5/1986.
- Nielsen, N. R.: Application of Artificial Intelligence Techniques of Simulation, Advances in Simulation No 4. Springer-Verlag, New York 1991.
- Rothenberg, J.: Knowledge - Based Simulation at the RAND Corporation, Advances in Simulation No 4. Springer-Verlag, New York 1991.
- Špíchal, J. a kol.: Metodická příručka pro sestavování rozsáhlých simulačních modelů. Inorga, Praha 1984.

NOVÉ POJETÍ FYZIKÁLNÍ EKONOMIE A JEHO STRATEGICKÉ DŮSLEDKY

Základním problémem ekonomie bylo a je mít přesvědčivý a vědecky zdůvodněný výklad vzniku zisku. Protože výrobní proces je stejný fyzikální proces jako jiné v přírodě probíhající procesy, jde především o to vysvětlit, je-li možné a pravdivé tvrzení, že účinnost pracovního procesu je větší než 100 %.

Otázku pravdivosti uvedeného tvrzení budeme v tomto případě zkoumat zvláštním způsobem. Budeme se ptát, zda do pracovního procesu nevstupují nějaké námi dosud nesledované faktory, jejichž reprodukce v pracovním procesu není plně nebo dokonce vůbec zajištěna. Tím by pak zisk nebyl výsledkem účinnosti pracovního procesu větší než 100 %, ale výsledkem dlužního vztahu vůči činitelům, se kterými jsme nepočítali a u nichž v pracovním procesu není zajištěna plná reprodukce.

Východiska nové hypotézy

V posledních desetiletích se v ekonomii používaly prakticky jen dva základní modely pro popis výrobního procesu. První model vychází z teorie výrobních faktorů. Vytvářejí se dílčí zisky z působení výrobních faktorů (půdy, kapitálu a práce). Tvorba dílčích zisků se zdůvodňuje tím, že reprodukční náklady těch faktorů jsou nižší než jimi vytvářená hodnota. Součet dílčích zisků jednotlivých faktorů je pak celkový zisk výrobního procesu.

Druhý model vychází z teorie nadhodnoty, kde jediným faktorem tvořícím zisk, je práce. Jedině pracovní síla zde vytváří větší hodnotu, než jsou její reprodukční náklady. O ostatních faktorech se předpokládá, že jejich reprodukční náklady se rovnají podílu na vytvořené hodnotě v pracovním procesu. Tento model dále předpokládá, že majitelé kapitálu a půdy si ponechávají nadhodnotu vytvořenou pracovní silou a uskutečňují jako zisk.

Slabá stránka obou těchto používaných modelů tvorby zisku je, podle mého, v tvrzení, že nějaký výrobní faktor může do pracovního procesu přinést větší hodnotu, než je jeho reprodukční hodnota. Pokusíme se zde prokázat, že tomu tak není, že výrobní proces je vázán stejnými přírodními zákony jako každý jiný fyzikální proces a že žádný výrobní faktor nemůže do výrobního procesu přinést větší vklad, než je jeho reprodukční hodnota. Tím by výrobní proces stejně jako každý jiný fyzikální proces neměl větší účinnost než 100 %, což odpovídá známým přírodním zákonům.

Tvrzení nové hypotézy

Základem bude důsledný pohled na to, jaké skutečné faktory do výrobního procesu vstupují. Z fyzikálního hlediska probíhá jakýkoli proces vždy v jen relativně uzavřeném prostředí. Toto prostředí obsahuje z fyzikálního hlediska pouze takové faktory, jako určité přesně měřitelné množství hmoty, určité přesně měřitelné množství energie a určitou přesně

definovatelnou entropií. Pro jednoduchost, abych se nemusel zabývat ztrátami, zaměřím se na procesy v uzavřeném prostoru.

Ze zákona o zachování hmoty víme, že hmota se ve všech reakcích zachovává, nebo se mění v energii podle Einsteinova vzorce:

$$E = m \cdot c^2,$$

kde: E - energie, m - hodnota, c - rychlost světla.

Pokud nedojde k úniku hmoty mimo sledovaný prostor, ani ke změně hmoty v energii, hmota se zachová a její hmotnost je po výrobním procesu stejná jako před ním. Dojde-li při nukleárních reakcích ke změně hmoty, je vzniklá energie definovatelná a změřitelná. Pro zjednodušení budu vycházet z výrobních procesů, kde nedochází k přeměně hmoty na energii a prostor je uzavřený.

Co se děje s druhým fyzikálním faktorem, energií? Vázána na určité nosné prostředí (typické zejména u paliv) vchází do výrobního procesu, po jehož skončení se již tato prostředí s vázanou energií neobnovují. Žádný výrobní proces nereprodukuje použitá paliva, jako např. uhlí, ropu, zemní plyn nebo i jiná paliva do původního stavu. Tedy konstatuji, že pomocí energie byla vykonána práce, aniž se tento fyzikální faktor (palivo) obnovil do původního stavu. Tím vznikl zisk z nereprodukce jednoho činitele protože náklady na jeho získání se v ekonomice počítají pouze jako náklady na těžbu. Rozdíl mezi náklady na výrobu a těžbu je ziskem.

Následně lze zjistit co se děje s (nevratností tepelných pochodů) - entropií.

Z hlediska entropie je možné o výrobním procesu říci, že hmota:

- vstupuje do nových tvarů,
- vstupuje do nových chemických vazeb,
- není vrácena na původní místo, odkud byla odebrána,
- energie je uvolňována ze svých chemických a dalších vazeb, je znovu připoutána k vazbám, ale v jiných strukturách a obměnách.

Ve všech uvedených případech se mění entropie prostoru, v němž výrobní proces proběhl. Někdy vznikají jen určité oblasti na zemi, kde se mění entropie, jindy např. u plynných emisí se mění entropie celé země. V každém případě lze konstatovat, že výrobní proces změnil entropii okolí a nereprodukoval původní rozložení hmoty a energie. Tím se fyzikální činitel těchto pochodů nereprodukoval (s výjimkou některých nákladů na uvedení přírodního prostředí do původního stavu) a rozdíl, který vznikl tím, že struktura hmoty a energie se nevrátila do původního stavu, je zisk z tohoto činitele.

Lze tedy shrnout předchozí rozbor fyzikálního pojetí výrobního procesu do následujících faktů, při zjednodušujících předpokladech, že pracuje v uzavřeném prostoru a nemění se hmota v energii, takto:

● do výrobního procesu vstupují následující fyzikální faktory, kterými jsou hmota, energie a entropie,

● hmota se ve výrobním procesu neztrácí ani nevzniká, a tak nevytváří žádný zisk,

● energie přechází z vysokopotenciální (palivo) do nízkopotenciální polohy, původní vysokopotenciální stav energie se neobnovuje, nejsou tedy vydány náklady na její reprodukci a vzniká tím zisk,

● entropie přechází z jednoho stavu do jiného stavu, původní stav se nereprodukuje, nejsou tedy vydány náklady na její neobnovení a vzniká tím zisk.

Dosavadní teorie vzniku zisku ve výrobním procesu nebyly ve skutečnosti fyzikálními teoriemi v pravém slova smyslu. Proto nepřehlížely k tomu, že na konci výrobního procesu v daném časovém prostoru jsou jiné energetické poměry a jiná entropie než na jeho počátku. Samotný člověk při práci do výrobního procesu nepřidává ze sebe nic jiného, než energii a informace, a tím i sám pouze přispívá k tomu, aby se ve výrobním procesu měnily energie-

tické poměry a pochody. Svoji pracovní sílu však člověk reprodukuje plně, protože lidstvo se obnovuje jako celek.

Zisk tedy nevzniká ani společným působením tří výrobních faktorů (půdy, kapitálu a práce), ani nadhodnotou ze samotné práce, ale jako fyzikální proces neobnovování struktury v uzavřeném časoprostoru. Jeho vznik je tedy pouze a jen výsledkem nového strukturálního uspořádání energie a hmoty. Z fyzikálního hlediska v uzavřeném časoprostoru je účinnost pracovního procesu rovna 100 %. Připustím-li otevřený časoprostor, únik hmoty, energie a rozšíření entropických změn mimo sledovanou oblast, tak samozřejmě může účinnost výrobního procesu být menší než 100 %.

K zisku v původním chápání výrobního procesu fyzicky nedochází, pouze ekonomický výklad využití nereprodukce energie a entropického stavu tvoří zdánlivý spekulativní stav, kdy účinnost nějakého procesu je vyšší než 100 %. Z toho vyplývá pokračování výkladu základní hypotézy, že totiž ekonomická teorie je lidskou fikcí, a to pouze zdánlivou, protože odporuje přírodním zákonům. Pokusím se definovat nový model fyzikálního pojetí výrobního procesu. Budu vycházet z toho, že víme, jaké fyzikální faktory do výrobního procesu vstupují. Dále budu vycházet ze znalostí, že hmota, ani energie se ve výrobním procesu neztrácí, pouze nejsou obnoveny v původní struktuře. K tomu přiřadím znalost, že vysokopotenciální energie se mění v nízkopotenciální, což není ničím vyrovnáno; změna původní struktury hmoty a energie vyvolává změnu entropie, která taktéž není ničím vzájemně nahrazena.

Pro modelování fyzikálního pojetí výrobního procesu pro jednoduchost vycházím z uzavřeného časoprostoru (není únik hmoty a energie a přenos změny entropie nikam mimo prostor výrobního procesu). Vynechám možnost přeměny hmoty v energii. Pro modelové znázornění používám následující symboly:

M - hmota,

M₁ - hmota na počátku výrobního procesu,

M₂ - hmota na konci výrobního procesu,

W - energetický potenciál,

W₁ - energetický potenciál na začátku výrobního procesu,

W₂ - energetický potenciál na konci výrobního procesu,

E - entropie,

E₁ - entropie na začátku výrobního procesu,

E₂ - entropie na konci výrobního procesu,

k_M, k_W, k_E - pomocné koeficienty pro převod fyzikálních jednotek faktorů výrobního procesu na peněžní ekvivalent,

Z - zisk.

Modelový vzorec výrobního procesu podle nového pojetí fyzikální ekonomie zní:

$$M_1 \cdot k_M + W_1 \cdot k_W + E_1 \cdot k_E = M_2 \cdot k_M + W_2 \cdot k_W + E_2 \cdot k_E + Z.$$

Zisk je roven:

$$Z = M_1 \cdot k_M + W_1 \cdot k_W + E_1 \cdot k_E - (M_2 \cdot k_M + W_2 \cdot k_W + E_2 \cdot k_E).$$

Vezmu-li v úvahu zmíněný uzavřený časoprostor a neměnnost hmoty (M₁ = M₂), vzorec zisku se zjednoduší na:

$$Z = W_1 \cdot k_W + E_1 \cdot k_E - (W_2 \cdot k_W + E_2 \cdot k_E).$$

převodem lze dostat:

$$Z = k_W \cdot (W_1 - W_2) + k_E \cdot (E_1 - E_2).$$

Zisk je výsledkem rozdílu stavu potenciálu energie a rozdílu stavu entropie mezi začátkem i koncem výrobního procesu. Platí tedy klasická fyzikální poučka, že všechny procesy v uzavřeném prostoru nemohou mít žádnou jinou účinnost, než je fyzikálními zákony daných 100 %. V tomto případě konstatuji, že nové pojetí fyzikální ekonomie dostatečně vysvětluje

100 %. V tomto případě konstatuji, že nové pojetí fyzikální ekonomie dostatečně vysvětluje vznik zisku jako běžný fyzikální jev a zařazuje výrobní proces ze "spekulativní" ekonomiky do klasické fyziky jako součást obecných fyzikálních procesů. Ekonomický paradox o účinnosti výrobního procesu je pouze zdánlivý, protože dosavadní ekonomické modely nezahrnovaly do svých propočtů neúplnou reprodukci skutečných faktorů výrobního procesu.

Možnosti pro trvalé zvětšování výrobního procesu závisejí na možnostech dalšího čerpání energie a možnostech ve změnách entropie přírodního prostředí. I když předpokládám rychlý rozvoj vědy a techniky, které vedou k miniaturizaci a tím snižování měrné spotřeby energie, je nezbytné vzít v úvahu, že právě pro ni je nutné používat nové materiály, více využívat stopové prvky, Rychlý rozvoj nových materiálů a vysoké využití stopových prvků vede urychleně ke změně entropie, takže na nareprodukováných stavech v přírodě se neušetří, pouze tvorba zisku se může přesouvat z nereprodukovatelného energetického potenciálu více na nereprodukovatelnou entropii.

Absolutní zvětšování výrobního procesu dále vede k tomu, že se v přírodním prostředí vytvářejí oblasti, kde se kumulují tyto stavy:

□ ekonomický vývoj vytváří bohaté a chudé oblasti na zdroje pro živobytí,

□ energetický vývoj vytváří bohaté a chudé oblasti na zdroje energie,

□ entropický vývoj vytváří oblasti, které jsou blízké nebo vzdálené svému původnímu přirozenému přírodnímu stavu.

Na základě nerovnoměrného ekonomického, energetického a entropického vývoje se vytvářejí silová pole ekonomická, energetická a entropická. Silová pole vytvářejí silokřivky mezi ekonomicky chudými a bohatými oblastmi, mezi energeticky chudými i bohatými oblastmi, mezi entropicky mnoho a málo přirozenými oblastmi, které ovlivňují myšlení a jednání lidí, zejména jejich záměry pro perspektivu.

Myšlení, záměry a jednání lidí ovlivňovaných ekonomickým, energetickým a entropickým silovým polem má určité zákonitosti. Dlouhodobě totiž ovlivňuje pohyb obyvatel od ekonomicky a energeticky chudých k bohatým oblastem a od entropicky (zejména ekologicky) silně k méně narušenému prostředí. Tento dlouhodobý směr vývoje k pohybu obyvatel se dá fyzikálně vysvětlit jako pohyb za zdroji zisku, živobytí a přírodně málo narušeným prostředím.

V dějinách světa se vždy dlouhodobě bytí a vysoký potenciál těchto silových polí projevovaly migračními vlnami a pokud přerostly příjmové schopnosti spádových oblastí, nedělalo se nic k jejich vyloučení, docházelo ke konfliktům. Tyto rozpory se projevovaly jako rasové nepokoje vyvolané migrací, jako vznik totalitních ideologií, nebo někdy až pádem velkých a vyspělých civilizací doprovázeným dlouhodobými společenskými otřesy.

V současné době se již projevují signály, které mohou znamenat velké migrační vlny v Evropě. Silová pole pro tyto vlny zde již byly daleko dříve, avšak zhoršení ekonomické situace v jihovýchodní a východní Evropě a odstranění politických překážek bránícím pohybu osob znamenají další krok možnosti jejich vzniku.

V článku jsem se chtěl pokusit dospět k poznání, jak využít nového pojetí fyzikální ekonomie, včetně teorie silových polí ke snížení nebezpečí velkých migračních vln. Proto problém rozdělím na dlouhodobá a krátkodobá opatření. Dlouhodobá jsou poměrně známá, znamenají snížit zejména ekonomické napětí mezi různými oblastmi tím, že bohatší země pomohou chudším ve vzdělání, technologii, vybudování vhodné infrastruktury, oživení výroby a obchodu, vytvoření pracovních příležitostí, v získávání energie, zlepšení životního prostředí.

Pro současnou evropské poměry budou důležitější krátkodobá opatření. Z krátkodobého hlediska to bude zejména dostatek potravin v krizových oblastech. Abych však využil předchozí teorie silových polí, nedoporučuji pomoc v zásobování potravinami organizovat

v blízkosti bohatých zemí, ani v epicentru krizí a ekonomického nedostatku, ale zásobovací pomoc umístit za ním proti směru dosavadního ekonomického napětí.

Zásobování nedostatkovými potřebami, zejména potravinami, v místě za epicentrem vytvoří nové silové pole směrem od ohniska krize k bodu zásobování. Tím je toto druhotné silové ekonomické pole v protikladu s prvotním ekonomickým polem, vzniká sekundární pohyb obyvatelstva proti směru původní migrace. Tento pohyb může zbrzdit, až dočasně zastavit prvotní, civilizačně nebezpečnou migrační vlnu a získat čas pro uskutečnění dlouhodobých opatření.

Plukovník Ing. Jaroslav Němec

ROZBOR A PROGNÓZA V SYSTÉMU STRATEGICKÉHO PLÁNOVÁNÍ OZBROJENÝCH SIL USA

V popředí zájmu geopolitiky i geostrategie ve státech střední a východní Evropy stojí v současné době přirozeně především otázky evropské bezpečnosti. Celosvětová strategie obrany USA je vnímána pouze zprostředkovaně. Transatlantické propojení uskutečněné členstvím v NATO ani účast v procesu konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě neumožňuje získat úplný obraz globálního strategického myšlení supervelmoci, jakou je USA.

V období vytváření evropského bezpečnostního systému a strategií obrany jednotlivých států jistě není neúžitečné získat některé informace o metodách a obsahu strategického plánování v USA. Tyto informace umožňují vidět otázky bezpečnosti a obrany z jiného úhlu pohledu, v jiných souvislostech, mohou být bez ohledu na nesrovnatelnost podmínek i zdrojem inspirace.

Základním dokumentem, z něhož vychází strategické plánování obrany, je v USA **analýza a prognóza situace v oblasti bezpečnosti a obrany**. Ministr obrany ji předkládá každoročně Kongresu ve stejném termínu, kdy jej i prezident seznamuje s návrhem státního rozpočtu. Dokument se zpracovává ve dvou verzích - obyčejné a tajné. Přípravuje jej předseda výboru náčelníků štábů za účasti výboru, velitelů spojených a zvláštních velitelství i zpravodajské služby.

V něm je uvedeno:

- srovnání obranných možností a programů ozbrojených sil USA i spojenců s ozbrojenými silami možných protivníků USA a jejich spojenců,

- rozbor směrů vývoje těchto možností a programů za uplynulých 5 let; při předkládání

pětiletého programu obrany je přiložen i rozbor očekávaného průběhu v běžném plánovacím roce a dalších pěti letech (tzv. šestiletý program obrany),

● celkové hodnocení (strategické a regionální), obranné možnosti a programy ozbrojených sil USA, které jsou specifikovány ve státním rozpočtu předkládaného Kongresu (na běžný rok nebo šestiletý program obrany),

● identifikování nedostatků v obranných možnostech ozbrojených sil USA v navrhovaném rozpočtu nebo šestiletém programu obrany.

Rozbor pro rok 1991 hodnotí současné a budoucí možnosti ozbrojených sil USA i jejich spojenců odstrašovat, v případě, že odstrašování selže, ukončit střetnutí za podmínek co nejvýhodnějších pro USA. Dokument zahrnuje kvantitativní a kvalitativní srovnání vlastních i spojeneckých ozbrojených sil s ozbrojenými silami SSSR, jeho možných spojenců za běžný rok, prognózu vývoje poměru sil v příštích pěti letech s přihlédnutím k předpokládanému reálnému vývoji zdrojů (zejména vojenského rozpočtu státu) určených pro obranu.

Základem rozboru je stanovení národních vojenských cílů, které slouží k dosažení náročné cíle nejvyšší úrovně - zachování USA jako svobodného státu, uchování jeho základních institucí a hodnot s využitím odstrašování války.

Na rok 1990 byly stanoveny tyto národní vojenské cíle:

- odstrašovat válku v celé šíři střetů a v případě, že odstrašování selže, ukončit konflikt za podmínek, co nejvýhodnějších pro USA, jeho spojence a spřátelené státy,
- povzbuzovat politické reformy, liberalizaci v SSSR a východní Evropě,
- dosáhnout vzájemně vyrovnaného a účinně ověřitelného snížení jaderných zbraní,
- udržet stálost vztahů ve vojenské koalici (NATO),
- udržet celosvětový vliv a svobodu jednání,
- chránit svobodný obchod a přístup k trhům,
- zastavit tok drog směřující do USA,
- zabránit šíření jaderných, chemických a biologických zbraní,
- zabránit přenosu vojensky významných technologií možným protivníkům.

Od ukončení druhé světové války uskutečňovaly západní demokracie celosvětovou strategii odstrašování. USA zajišťovaly svou globální politickou, ekonomickou a vojenskou přítomnost včetně rozmístění sil přední obrany na válčících. Přitom západní demokracie dosáhly ekonomického blahobytu.

SSSR a jeho dřívější spojenci, politicky i ekonomicky izolovaní za "železnou oponou", zaplatili za období konfrontace obrovskou cenu formou obětování blahobytu svého lidu. Krize, které ohrožovaly samotné základy společnosti, vedly k zásadním politickým, ekonomickým i vojenským změnám.

Tyto změny představují pro USA a jeho spojence příležitosti i výzvy. Perspektivy účinnější kontroly zbrojení spolu s tlakem státního rozpočtu na snížení početního stavu vojsk v zámoří a omezení výdajů může vzbudit dojem, že odhodlání USA slábne, tím možná může i snížit vzájemnou důvěru mezi spojenci, vyvolat napětí mezi tradičními protivníky. Ekonomická integrace, nově vznikající demokracie a sjednocené Německo znamenají zahájení nových vztahů mezi Západem a Východem.

Trvalá výzva nezvládnutelných střetů ve třetím světě představuje stále větší komplex bezpečnostních úkolů, zejména vzhledem k neúnavně postupujícímu šíření moderních zbraní. Jsou to především balistické rakety, které zahájily novou éru v regionálních střetnutích, zvyšují možnost stupňování a rozsáhlého ničení. Tradiční oblastní nepřátelství doplněná o problémy státního dluhu, terorismu, podvracení a obchod drogami bude vyžadovat trvalou pozornost USA i zdroje pro obranu.

Ve vnitřní politice snahy o snížení deficitu státního rozpočtu, pocity zmenšování sovětské hrozby a zvýšený zájem Kongresu o sdílení nákladů vyúsťují do požadavků ke snížení nákladů na obranu.

Jsou důvody nabádající USA k opatrnosti. Reorganizované ozbrojené síly bývalého SSSR budou velmi silné, nástupce SSSR SNS zůstane v devadesátých letech jediným státem, který bude mít sám schopnost způsobit USA a jeho spojencům rozsáhlé jaderné zničení. Přes trvající problémy není pravděpodobné, že strategické postavení SNS se významně oslabí. Pokračuje modernizace sovětských strategických systémů. USA musí zůstat zdrojem stálosti a pevnosti pro případ, že změny v SNS, státech střední a východní Evropy povedou k nestabilitě.

Dosažení vyváženosti mezi optimismem vyvolaným současnými změnami a opatrností, ku které nabádají nejistoty příštího vývoje, bude vyžadovat seriózní dialog mezi politiky spojeneckých a přátelských států i dřívějších protivníků.

Dynamicky se vyvíjející prostředí, charakterizované snížením pravděpodobnosti střetnutí s SNS má značný vliv na jadernou i konvenční strategii a na stav ozbrojených sil, které by tyto strategie uskutečňovaly.

Jaderná strategie USA musí zůstat **strategií odstrašování**, přičemž je nezbytné udržet rovnováhu. Odstrašující úloha triády (rozmístění jaderných zbraní na pevnině, ve vzduchu a na mořích) je stále v platnosti.

Strategie USA musí i nadále podporovat jadernou strategii na válčišti, která tvoří základ pružné odezvy NATO. V důsledku uzavření smlouvy o jaderných silách středního doletu je NATO nuceno více spoléhat na námořní a letecké síly. Předmětem vážného zájmu je možnost získání jaderných zbraní oblastními mocnostmi, což může změnit celosvětové požadavky na nestrategické jaderné síly USA.

Zmenšení sovětské hrozby, rozpad Varšavské smlouvy a snížení vojenského rozpočtu umožňují vyžadují snížení stavu ozbrojených sil. Americká strategie přední obrany bude dále zahrnovat přítomnost na válčišti i doplňování těchto ozbrojených sil. Přítomnost na válčišti bude založena na trvalém rozmístění menšího počtu ozbrojených sil a častějším pravidelném rozmísťování pozemních, námořních a leteckých sil v jiné době trvání. Spojenci budou muset převzít větší odpovědnost za nepřetržité odstrašování a počáteční období obrany, zatímco USA se soustředí na schopnost jejich posílení a přidání takových specifických schopností, jako je strategické odstrašování (včetně jaderného), strategické mobilní námořní, letecké a pozemní síly pro "vyzařování" síly. Strategie USA bude rovněž připravena rychle vést neočekávané a nahodilé operace k reagování na nepředvídatelné regionální události. Tato strategie se bude v rostoucí míře spoléhat na pomoc spojenců. Ozbrojené síly USA potřebují být mobilní, pružné, odolné, technologicky vyspělé a schopné působit rychle, ale rozdílně ve prospěch ochrany a obrany velkého rozsahu amerických zájmů v rámci celé šíře neočekávaných událostí.

Nejdůležitějším úkolem zůstává udržování účinného strategického jaderného odstrašování, vhodné zajištění obrany území USA a strategické vyzařování síly. Vzhledem k nedávným změnám ve východní Evropě a postupující integraci v Evropském hospodářském společenství bude Evropa i nadále podstatně ovlivňovat politiku USA v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky. Důležité je i nadále plnit závazky USA ke svým spojencům, přátelům a zachovat schopnost samostatně odstrašovat ohrožení, bránit zájmy USA kdekoli na světě, jestliže to bude zapotřebí.

Základem strategie odstrašování jsou **strategické jaderné síly USA**. Uzavření jednání o omezení strategických zbraní nemění nic na možnosti zachování odstrašování a stability. Vzhledem ke značné zbytkové schopnosti SNS musí USA udržovat paritu, ponechat si pohotovou, moderní a účinnou jadernou triádu schopnou bránit dosažení ruských cílů. Investice a systém obrany proti balistickým raketám představuje nejnutnější potřebné k obraně proti možnému ruskému raketovému útoku proti USA i možným problémům vyvolávaným šířením moderních raketových systémů v zemích třetího světa. Riziko, že jaderné odstrašování selže, je pokládáno za malé; v současné době se dále snižuje.

Nestrategické jaderné síly jsou nejdůležitějším prvkem vojenské strategie pružné odezvy.

NATO i nadále spoléhá na svou strategii pružné odezvy pro odstrašování ruského napadení a pro obranu proti němu v případě, že odstrašování selže. I v podmínkách konvenční parity budou jaderné síly NATO podporovat odstrašování konvenčního útoku a tvořit základní složku amerického pojetí před použitím jaderných zbraní bývalým Sovětským svazem. Po zničení raket středního doletu USA, v menší míře i SNS musí více spoléhat na letadla s dvojitým určením. Pravděpodobnost, že NATO bude nuceno se uchýlit k použití nestrategických jaderných sil, se s odstraněním nerovnoměrnosti konvenčních sil sníží.

Změny, které proběhly ve střední a východní Evropě, snížily schopnost SNS vést úspěšně dlouhodobé operace proti NATO. Schopnost SNS dosáhnout strategických cílů na válčišti významně poklesla. Pravděpodobnost vzniku celosvětové konvenční války s SNS je malá.

V důsledku snižování ozbrojených sil bude SNS potřebovat stále delší dobu pro přípravu ozbrojených sil dostatečně velkých pro vedení strategických operací na válčišti. To by umožnilo snížit **konvenční ozbrojené síly USA**, je však nutné se pojistit proti možnému zvratu v důsledku pokračující modernizace a zdokonalování schopnosti posilování i zbrojní výroby. Za nepravděpodobného předpokladu, že by vznikla světová konvenční válka, USA by včas reagovaly na pokus SNS obnovit dosavadní nepoměr konvenčních ozbrojených sil, se značně zlepšila možnost ukončit takové střetnutí za podmínek příznivých pro USA.

Krise nezahrnující SNS budou pravděpodobně vyžadovat stále větší pozornost USA. Zahraniční zadlužení, chudoba, křehká demokracie a vnitřní rozpory třetího světa jsou zdroji nestability na celém světě. Ve větší části třetího světa se stává terorismus, podvratná činnost a obchod s drogami významnými faktory nestability a budou pravděpodobně vyžadovat rostoucí pozornost, případně i zdroje USA. USA jsou schopny úspěšně se vypořádat s vojenským ohrožením, ve kterém nebude mít účast SNS. Přitom se však zvyšuje pravděpodobnost ohrožení zájmů USA v důsledku těchto destabilizujících podmínek.

Minulá hodnocení předpokládala, že Varšavská smlouva má v důsledku nepoměru v pozemním vojsku schopnost **doplňovat ozbrojené síly** rychleji a zabezpečit větší nárůst vojenské síly za určitou dobu než NATO. I v současné době je mnoho sovětských divízi na západním válčišti udržováno ve stavu bojové pohotovosti, ale značné procento vojáků základní služby tvoří čerství branci. V rámci snižování ozbrojených sil bude mnoho divízi rozpuštěno, zbývající svazky budou reorganizovány tak, že se sníží úderná síla jejich tankových jednotek. Personál i výzbroj těchto jednotek jsou však používány pro restrukturalizaci a modernizaci zbývajících jednotek. Uskutečňovaná opatření však celkově sníží schopnost doplňování vojsk. Po snížení stavu ozbrojených sil budou zbývající motostřelecké divize vhodné k vedení obranných operací, sníží se však jejich schopnost vést velké útočné operace a protiútoky tradičním sovětským způsobem.

Schopnosti NATO se poměrně zlepší využitím možnosti modernizovat ozbrojené síly, které smlouva připouští.

Současné zásoby USA, válečné rezervy rozmístěné na válčišti a druhotné rezervy určené pro střední Evropu se zlepšují. Schopnost USA je přiměřená pro oblastní střetnutí bez účasti SNS. Nebytí alternativních výrobních zařízení, neschopnost přejít rychle na válečnou výrobu dosažením potřebného zvýšení množství výrobků a vzrůstající spoléhání se na dodávky ze zámoří představuje v podmínkách světové války mírné riziko.

Za podmínek snižování konvenčních ozbrojených sil, následného snižování poptávky po obranných investicích bude **vzrůstat význam udržení dostatečné připravenosti průmyslové základny, udržení životně důležité výzkumné a vývojové základny.**

USA jsou na samém pokraji svých schopností plnit nynější závazky. Zlepšení situace lze dosáhnout programovaným rozmístěním zásob na válčišti a leteckou přepravou, ale přepravní kapacita lodní dopravy poklesne. V současné době strategická přeprava nemůže splnit včas **požadavky kladené na pohyb**. V důsledku toho strategická přeprava zakládá riziko možného nedostatku sil.

Při oblastním střetnutí bude možné podporovat pohyb sil rychlé reakce v celosvětovém

měřítka téměř pro všechny kombinace času, vzdálenosti a sil. Může se však projevit nedostatek pohyblivosti v případě krátké varovací doby, nezbytnosti rychle zasadit převahu ozbrojených sil nebo v případě vzniku více neočekávaných situací současně. Hlavním rizikem budoucího období je kombinace menšího počtu vojenských základen, menšího počtu ozbrojených sil rozmístěných na válčišti, menší kapacity loďní dopravy a stárnutí leteckého parku.

Většina vojenských cílů USA a SNS je podporována současnými i projektovanými kosmickými schopnostmi. Oba státy spoléhají na využití **kosmických systémů** pro specifikované úkoly. USA si udržují určitou převahu v technologiích a schopnostech orbitálních systémů pro činnost v míru i za války. Schopnost SNS vést válku zůstane významná v důsledku synergeticky působící kombinace, schopností protidružicového boje a schopností nahrazovat kosmické systémy. Vzhledem k tomu, že válka mezi USA a SNS je stále méně pravděpodobná, je riziko pro kosmické systémy USA menší.

Dramaticky změněné prostředí bezpečnosti je charakterizováno zmenšením hrozby, snížením zdrojů pro obranu a stále složitějším světem. Tyto skutečnosti vyžadují změnit bezpečnostní politiku, strategii, rozmístění ozbrojených sil a schopnosti USA. Cílem je sladit potřebné cíle a úkoly s možnostmi jinak rozmístěných a reorganizovaných ozbrojených sil, aniž by byla znemožněna schopnost reagovat na nová nebo obnovená ohrožení.

Literatura: 1990 Joint Military Net Assessment, Joint Chiefs of Staff.

PhDr. Antonín Rašek a kolektiv

CÍLE, OBSAH PRÁCE A ORGANIZAČNÍ ČLENĚNÍ ÚSEKU

Zrod úseku sociálních a humanitárních věcí Federálního ministerstva obrany ČSFR a jeho členění ve vojscích nebyly jednoduché. Konečně ani nyní nejde ještě o uzavřený proces. Hlavním problémem bylo především dědictví předcházejících politických struktur, v armádě zvláště v absolutizované podobě. Proto nebylo ničím překvapivým, že transformace proběhla ve dvou obdobích.

V prvním období šlo vlastně o návrat k tomu, co v armádě již bylo, zvláště v poválečných letech. Výsledkem bylo zrušení stranickopolitického aparátu v čele s hlavní politickou správou, vytvoření správy výchovy a kultury v čele s jejím náčelníkem, který byl podřízen zástupci ministra obrany pro výchovu a kulturu; jemu bylo dále podřízeno právní oddělení, oddělení řádů a předpisů, skupina pro styk se společenskými organizacemi. Teprve druhé období bylo pojetím zcela novým, vycházejícím jak z poznatků teorie organizace a řízení, tak za zkušeností armád demokratických států. S odstupem a v další konfrontaci se zahraničními zkušenostmi je možné konstatovat, že inovační prvky při tvorbě úseku sociálních a humanitárních věcí převládly.

Pojetí vychází ze systémové úvahy, že v armádě kromě výrazně vojenského subsystému v čele s náčelníkem generálního štábu a jemu podřízenými vojsky jsou ještě jako nejvýznamnější subsystémy strategického, ekonomického a sociálního řízení, které tvoří politickosprávní úsek FMO. Subsystém strategického řízení není v jistém smyslu srovnatelný s ostatními, především v rovině vyšší obecnosti, protože ostatní subsystémy pracují na úrovni koncepční. Vydělení z rámce generálního štábu bylo nutné jak z hlediska teoretického (úsek strategického řízení se zabývá celkově problematikou vojenství i strategií pro celou armádu a všechny subsystémy), tak empirického (ukázalo se jako málo účinné spojení strategického a operativního řízení, protože v jedné organizační struktuře vždy převládne zaměření na operativu; samozřejmě to neznamená vyloučení generálního štábu a ostatních subsystémů z tvorby strategie, která je zcela nemožná bez jejich úzkého a přímého podílu). Obsah činnosti ostatních v úvahu přicházejících subsystémů, např. technického, týlového, organizačního, informačního aj., byl řešen v rámci výše uvedených a uskutečněných subsystémů.

Obsah a cíle činnosti úseku sociálních a humanitárních věcí

Abychom odlišili zásadní rozdíl mezi minulým a současným pojetím činnosti, a tím také se od minulosti distancovali, učiníme tak konfrontací. **Zatímco obsahem činnosti bývalého stranickopolitického aparátu byla indoktrinace příslušníků armády v zájmu jedné politické strany, pak obsahem činnosti úseku sociálních a humanitárních věcí je odborné řešení sociální problematiky, mezilidských vztahů i využití kultivace disponibilního lidského potenciálu v armádě v rámci pluralitní demokratické společnosti a tržní ekonomiky, tvořících vzájemnou jednotu.**

Obsah činnosti je dán vojenskou politikou státu, jak se odráží v přijaté vojenské doktríně a jak bude také obsažena v nové federální ústavě. To neznamená pasivní podřízenost armády těmto zásadním dokumentům, protože armáda jako instituce i její příslušníci jako občané měli a mají možnost se na jejich tvorbě aktivně podílet.

Pod pojmem lidského potenciálu obecně chápeme souhrn všech dispozic lidí k činnostem a k bytí ve vzájemných vztazích ve společnosti, v instituci, či v sociální skupině. Funkčními určeními lidského potenciálu jsou práce, rodina, občanský život a seberozvoj člověka. Základními odvětvími rozvoje člověka především jsou zdravotnictví, školství, kultura, sociální péče a tělesná kultura; dále sem lze zahrnout hromadné sdělovací prostředky, oblast volného času a turistiky.

Z hlediska obecné užitenosti lidského potenciálu je možné rozlišit **využitý lidský potenciál** (tzn. co je skutečně z individuálního lidského potenciálu využito v jeho funkčních určeních, tj. v práci, rodině, občanském životě a v rozvoji osobnosti), **disponibilní lidský potenciál** (tzn. veškeré dispozice lidí včetně nevyužitých) a **možnostní lidský potenciál** (tzn. jaké dispozice je ještě možné kultivací u lidí vytvořit i rozvinout).

Právě na tom, jak dalece se blíží využití lidského potenciálu stavu disponibilního lidského potenciálu a optimálním možностям jeho kultivace, je založena prosperita každé společnosti.

V totalitních společnostech byl pro nejrůznější politické, třídní, rasové, sociální, ekonomické, kulturní aj. zábrany lidský potenciál využíván velmi nedostatečně, podobně tomu bylo i při jeho kultivaci. Platilo to i pro náš stát a pro armádu, kde statisíce lidí pracovaly na místech neodpovídajících jejich kvalifikaci, či jim bylo znemožněno vyšší vzdělání; a naopak mnoho lidí pracovalo na místech s vysokou odpovědností a s kvalifikačními nároky, kterým neodpovídali. Spolu s tím byl nedostatek využíván, či dokonce poškozován a ničen potenciál surovinový, materiálový, energetický, organizační, informační apod. Aktuální deficit proto dosáhl podle expertních odhadů 2 až 3 biliónů korun a celkové škody čtyřicetileté totalitní vlády 10 až 15 biliónů korun.

Důležitou, i když nejednoduchou věcí, je **kategorizace lidského potenciálu.** Výzkumný tým, který se touto problematikou zabýval v rámci státního plánu ekonomického výzkumu (Ústav ekonomiky a řízení nevýrobní sféry Univerzity J. E. Purkyně v Brně v dílčím úkolu Úloha odvětví rozvoje člověka v kultivaci a uplatnění lidského potenciálu ve společenském reprodukčním procesu; odpovědný řešitel M. Potůček), dospěl k tomuto členění lidského potenciálu: fyzický a psychický

potenciál zdraví, poznatkový a dovednostní, hodnotově orientační, sociálně participativní, tvořivý i individuálně integrativní a regulační potenciál.

Na základě teoretických poznatků, analýzy situace v armádě a zahraničních zkušeností **byly pro oblast využití i kultivace lidského potenciálu v armádě postupně koncipovány tyto základní cíle:**

- prostřednictvím sociálního řízení výrazně ovlivnit život,
- položit základy a prohloubit společenskovo vědní poznání zvláště v oblasti historie, sociálního systému armády a kulturní činnosti,
- zkvalitnit informační zabezpečení armády v oblasti sociálního systému,
- vytvořit společenskovo vědní služby,
- podílet se na zkvalitnění personální práce,
- zajistit optimální sociální politiku,
- posadit vojenskoobčanskou přípravu a výchovu,
- vytvořit nový typ vzájemných vztahů s hromadnými sdělovacími prostředky,
- provést zásadní přestavbu vojenského školství, a to zvláště pro potřeby profesionalizace armády,
- zlepšit vztahy armády s veřejností a jejími institucemi,
- nově pojmut brannou přípravu mládeže a obyvatelstva,
- výrazně zlepšit fyzickou připravenost příslušníků armády,
- zajistit rozvoj vrcholového a výkonnostního sportu,
- zabezpečit občanská práva vojáků,
- aktivně se podílet na tvorbě nové legislativy mající vztah k armádě,
- dát nový obsah a zvýšit přitažlivost kulturně umělecké činnosti v armádě.

Za rozhodující je však nutné považovat podíl na tvorbě i uplatnění nového stylu řízení a velení v armádě, a to především prostřednictvím zabezpečení sociálních souvislostí rozhodovacích procesů v armádě, zkvalitněním rozhodování o sociálních jevech a procesech; k tomu byly vytvořeny nejen základní teoretické a organizační předpoklady, ale i první praktické kroky.

Organizační členění úseku sociálních a humanitárních věcí

Na základě vytyčených cílů bylo s určitými modifikacemi o členění navrženo ke dni 1. 11. 1991 toto organizační členění úseku:

Sekretariát náměstka ministra obrany pro SHV k zabezpečení koncepčních a operativních úkolů, který tvoří vlastní sekretariát, hospodářsko-právní oddělení, informační oddělení a spisovna. Sekretariát MNO SHV odpovídá za zpracování plánů činnosti MNO SHV a zabezpečení jeho pracovního režimu, za vedení osobní agendy a dokumentace, za přípravu a vyhotovení podkladů na jednání kolegia ministra obrany ČSFR a další opatření v okruhu jeho působnosti ve prospěch ČSA i veřejnosti. Plní povinnosti vyplývající z materiální odpovědnosti MNO SHV a funkce rozpočtové působnosti v materiálních výdajích úseku. Zabezpečuje informační systém úseku FMO SHV, poskytuje informační servis pro MNO SHV, jeho poradce a správy, koordinuje informační výměnu uvnitř úseku a vazby na informační systém FMO.

Správa vnitřního řízení úseku SHV odpovídá za plánování a operativní činnosti, za zabezpečení součinnosti úseku FMO SHV s GS ČSA a ostatními úseky FMO, za personální práci úseku SHV, finanční hospodaření a kontrolní činnost. Správu tvoří organizační, personální, finanční oddělení a kontrolní skupina.

Správa sociálního řízení (SSŘ) FMO odpovídá za tvorbu pojetí sociálního řízení armády, predikci a hledání odpovídajících podmínek a vhodných cest nejvýhodnějšího chování a fungování sociálního systému ve prospěch řízení a velení, a to zvláště ovlivňováním rozhodovacích procesů v armádě; zajišťuje odborně metodické vedení systému sociálního řízení, jeho profesionálních orgánů a pracovníků příslušných stupňů velení v oblasti společenskovedních služeb, vojenské občanské výchovy, vzdělávání a sociální politiky; analyzuje stav sociálního řízení armády i úroveň sociálního klimatu; připravuje návrhy a opatření směřující k žádoucímu cílovému stavu. SSŘ je podřízena Zásobovací a opravárenská základna osvětových prostředků.

Správa vojenského školství FMO odpovídá za uskutečňování vzdělávání vojenských profesionálů ve vojenských školách v souladu s požadavky školské politiky státu, rozvoje vědy, techniky, vojenství a potřebami vojenské praxe. Ve vztahu k vojenským školám v podřízenosti MNO SHV je orgánem přímého řízení. Respektuje přitom specifiku řízení vysokých škol v souladu se zákonem č. 172/1990 Sb. a středních vojenských škol se zákonem č. 171/1990 Sb.

Správa tělesné výchovy a sportu FMO odpovídá za koncepční, normotvorné, metodické a plánovací činnosti v oblasti tělesné výchovy a výkonnostního a vrcholového sportu. Je jí podřízeno Armádní centrum tělesné výchovy a sportu.

Správa právní služby FMO odpovídá za důslednou ochranu, prosazování oprávněných zájmů obrany státu a potřeb ČSA v souladu s právním řádem v návaznosti na vývoj i vytváření nových vztahů ve společnosti zajišťuje výkon připomínkového řízení mezi odvětvími k obecně závazným právním předpisům zákonodárných sborů, ústředních orgánů státní správy federace a republik v odvětví FMO; odpovídá za plný soulad interních normativních aktů, individuálních právních aktů, správních dohod s obecně závaznými právními předpisy; zabezpečuje nejvyšší ochranu občanských práv a svobod příslušníků armády při důsledném respektování potřeby zachovat schopnost armády být učitelem státní svrchovanosti demokratického státu. Správě jsou podřízena vojenská oddělení pro zástupčí činnost v Praze a Bratislavě, které mj. metodicky řídí činnost důstojníků právní služby ČSA.

Správa pro styk s veřejností FMO odpovídá za rozbor společenských procesů a jejich vlivu na plnění vojenské politiky státu armádou a působení armády na společenské procesy související s plněním této politiky; zajišťuje tvorbu pojetí cílevědomého působení armády na veřejnost, odpovídá za vytváření programů a projektů k posílení vážnosti a zlepšování vztahů mezi ČSA a veřejností, sladuje působení složek FMO, vojenských sdělovacích prostředků, kulturních i dalších zařízení s celoarmádní působností na veřejnost.

Správa kultury FMO zabezpečuje naplnění kulturní politiky státu v podmínkách ČSA, přípravu pojetí kultury, z ní vyplývajících cílů a úkolů kulturní činnosti v jednotlivých kategoriích příslušníků armády; navrhuje a zabezpečuje tvorbu

předpisů a směrnic v oblasti kultury; tvoří pojetí výstavby sítě kulturních a uměleckých zařízení armády, odborně a metodicky je řídí, zabezpečuje všestranné podmínky pro činnost klubů, kin, knihoven, videostředisek, posádkových domů armády, uměleckých souborů, studií a dalších zařízení; odborně metodicky vede profesionální orgány a pracovníky, organizuje, zabezpečuje jejich přípravu; poskytuje odbornou pomoc velitelům v kulturní činnosti; vyhlašuje a zabezpečuje celoarmádní soutěže, přehlídky i festivaly zájmových činností, tvůrčí pobyty, stáže a podílí se na organizaci mezinárodní kulturní výměny, analyzuje současný stav kulturní činnosti v armádě, navrhuje její zdokonalování. Správě je podřízen Dům armády Praha, Kulturní metodické středisko, Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého a Armádní výtvarné studio.

Historický ústav Československé armády je pracovištěm s působností v oboru historiografie s odloučeným pracovištěm v Bratislavě, muzejním oddělením ve Svidníku a celostátním vojenským historickým archívem. Jeho úkolem je v souladu se všeobecně uznávanými zásadami historické vědy a tradicemi československého vojenského dějepiscevtví shromažďovat, zpracovávat archivní a knižní fondy i hmotné památky k dějinám českého a slovenského vojenství, ČSA.

Vojenský ústav sociálních věd (VÚSV) je vědeckovýzkumným pracovištěm společenských věd ČSA k získávání poznatků, jejich zobecňování a pomoci při uvádění výsledků výzkumu do života, zejména při zlepšování vztahu veřejnosti a armády; demokratizace armády i humanizace vojenské služby; vymezení profesionálního postavení a role jednotlivých kategorií vojáků z povolání, rozvoje jejich osobnosti, zvyšování autority a společenské vážnosti přípravy vojáků na plnění povinnosti v základní službě; pracovních a sociálních podmínek civilních pracovníků vojenské správy; řešení sociálních aspektů vojenské politiky státu. VÚSV je výzkumným zázemím nejen úseku sociálních a humanitárních věcí, ale i celého velení armády. Zvláště však proto, že prostřednictvím veřejného mínění zabezpečuje zpětnou informaci odrážející sociální důsledky rozhodnutí velení armády.

V procesu demokratizace naší společnosti a přeměny armády se jako jedna z prvořadých věcí ukazuje nutnost prosadit zásadní změny v řízení všech procesů probíhajících v armádě. Z toho mj. vyplývá požadavek zabezpečit funkční sociální řízení v armádě. V souladu s přijatým pojetím výstavby FMO a jeho postavením jako politickosprávního orgánu byl vytvořen i úsek sociálních a humanitárních věcí.

Tento úsek je od svého vzniku k 1. prosinci 1990 jednou ze základních součástí systému velení ČSA. Z hlediska probíhajících přeměn společnosti je také jedním z projevů a ručitelů procesu humanizace armády, využití i kultivace lidského potenciálu.

Základním posláním úseku sociálních a humanitárních věcí je působit specifickými nástroji na příslušníky armády, účinně přispívat k žádoucímu chování sociálního systému, ke komplexnímu a účinnému plnění všech jeho funkcí, k řešení sociálních a materiálních stránek vojenských činností. K vyřešení vzájemných vztahů armády a veřejnosti, které jsou v každé demokratické společnosti

předpokladem k naplňování samotného smyslu bytí armády. Působení úseku sociálních a humanitárních věcí uvnitř armády je přitom nutné považovat za rozhodující. Zámyslem je dosáhnout toho, aby se každý příslušník armády ztotožnil s jejími funkcemi a cíli jako armády demokratické společnosti, zároveň zajistit odpovídající pracovní i životní podmínky příslušníků armády.

Náročnost stanovených cílů vyžaduje sjednocení všech složek FMO, které se koncepčně, odborně metodicky i realizačně bezprostředně podílejí na rozvoji sociálního systému ČSA, mají v tomto směru vymezené funkce, pravomoci, ale také odpovědnost.

Náročný a dlouhodobý úkol také v tomto smyslu čeká armádu ve výchově a přípravě velitelů k překonání jejich nedostatečných znalostí poznatků společenských věd pro účinné sociální řízení i vedení lidí. Proto byla přijata konkrétní opatření ve výuce na vojenských vysokých školách, jsou zřizovány zdokonalovací kurzy s náplní z oblasti teorie organizace a řízení, sociální psychologie, sociologie atd. Podobně budou rekvalifikováni také pracovníci z oblasti sociálního řízení i z celého úseku sociálních a humanitárních věcí.

Vojenská doktrína ČSFR, dlouhodobé a krátkodobé cíle rozvoje ČSA potvrzují opodstatněnost vytvoření úseku SHV, o jehož potřebě, stejně jako o nutnosti profesionalizace jeho orgánů, přípravy velitelů a náčelníků v oblasti sociálního řízení, není pochyb.

PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc.

DEMOKRATIZACE ARMÁDY - POJEM A PROCES

Krátce po listopadu 1989 vznikla nezbytnost demokratizovat Československou armádu, aby se stala součástí systému demokratické společnosti, mohla plnit úlohu ručitele její bezpečnosti a stability ve vnějších vztazích.

Od počátku bylo všem, kdo věděli, co všechno bude nutné v armádě měnit, jasné, že to bude dlouhodobý proces. Mnozí radikálové si však představovali, že demokratizace armády může být uskutečněna okamžitě, část důstojníků a generálů i civilistů, kteří se nevymanili z představy, že armáda musí zůstat autokratickým systémem, připouštěli, že bude podřízena civilním demokratickým orgánům, ale soudili, že její vnitřní život a řízení demokratizovat nelze. Byli jsme dokonce svědky, že funkcionář, který byl předsedou demokratizační komise

armády, se vyslovil před reprezentativním fórem velitelů a náčelníků, že se mu ani slovo demokratizace vyslovovat nechce.

Je zřejmé, že tu došlo k výraznému významovému posunu pojmu demokratizace armády. Byl uveden do rozporu s pojmy nedílná velitelská pravomoc, vojenská kázeň a dalšími, které jsou pro armádní organismus zvláštní. Demokratizace armády byla ztotožněna s některými jejími atributy, jako je diskuse, volba, hlasování, čímž se zdůvodňovala její neslučitelnost s principy vojenské organizace. Nebyla však uváděna do souvislosti s jejími podstatnými znaky, jako je demokratické občanství, odpovědnost, úloha demokratické účasti na nedílné velitelské pravomoci, občanské složky vědomé vojenské kázně, otevřenost armády vůči veřejnosti aj.

Soudím, že je nutné se zastavit u vymezení demokratizace jako historicky vzniklého pojmu i jeho označení procesu, který probíhá v armádě, aniž popírá její specifiku, ale naplňuje ji novým obsahem.

Demokratizace armády je označení procesu, kterým procházejí armády států, jež po porážce totalitního vytvářejí pluralitní demokratický politický, sociální a ekonomický systém. Tento proces je charakteristický koncem 90. let 20. století pro země střední a východní Evropy po vítězství demokratických revolucí nad stranickostátní komunistickou diktaturou, avšak také pro Španělsko a Portugalsko po porážce diktátorských režimů v 70. letech. Je vyvolán charakterem protidemokratického zaměření a kádrové skladby, systému řízení a výchovy armád totalitních států, ve střední a východní Evropě jejich vazalským postavením vůči SSSR a jeho útočné brežněvovské vojenské doktríně. Demokratizace armády vychází ze skutečnosti, že pro uplatnění obranné doktríny a určení státní svrchovanosti demokratického státu nestačí dlouhodobě spoléhat na loajalitu bývalé armády, což se zpravidla v prvním období po porážce diktátorského režimu děje, ale že všechny funkce armády, profesionální aparát armády, velení a výchova i postavení vojáka jako občana, musí být uvedeny do souladu s demokratickým vývojem společnosti. Demokratizace armády tak představuje revoluční přebudování armády, která při dodržování zvláštností řízení vojenského systému jako ozbrojené organizace, podřizuje armádu důsledně společenské kontrole, zejména parlamentní, staví působnost i postavení jejich příslušníků na občanský základ, s plným dodržováním demokratických občanských práv a povinností, lidské důstojnosti vojáků, humanálních vztahů i podmínek výkon vojenské služby.

Pod vlivem pokroku odzbrojovacích jednání ve světě a vývoje k vytváření systému evropské kolektivní bezpečnosti, v důsledku pacifistického zaměření velké části západoevropského obyvatelstva, zvláště mládeže, stávají se aktuálními některé otázky demokratizace i v armádách demokratických států Evropy. Ve Francii a Itálii jsou nově řešeny otázky občanských práv vojáků. Vznikly i mezinárodní organizace, jež se zabývají kupř. zájmy vojáků základní služby a mezinárodní zařízení, jako Západoevropské unie, sdružující představitele 9 západoevropských států ze zahraničně politické a vojenské oblasti, která sladí dozor nad odzbrojovacími procesy, konzultuje vztahy mezi armádami a občanskou veřejností. V roce 1990 rozšířila své styky i s Maďarskem, Polskem a Československem.

Demokratizace Československé armády byla zahájena počátkem roku 1990 personálními a humanizačními opatřeními, podřízením armády parlamentní kontrole, zrušením organizací KSČ a stranickopolitického aparátu v armádě, pozastavením členství a činnosti vojáků v činné službě v KSČ, či jiných politických stranách a hnutích, ustavením nezávislých zájmových organizací v armádě - Svazu vojáků z povolání, Svazu vojenské mládeže a Federálního odborového svazu občanských zaměstnanců. V dalším období se demokratizace armády prohlubuje a má podstatnější vliv na systém velení i řídicích vztahů v armádě, výchovu vojáka

jako demokratického občana, otevření armády vůči občanské veřejnosti i spolupráci armády s ní.

V Československé armádě byla v roce 1990 demokratizace armády zaměřena na zásadní změny jejich funkcí:

- **vnější** v souvislosti s celosvětovými a evropskými vývojovými směry (politickými, ekonomickými, kulturními, všeobecně civilizačními),

- **vnitropolitické** v závislosti na úloze armády vůči demokratickému rozvoji společnosti, politickým stranám, občanským iniciativám a hnutím, církvím, ekonomickým a kulturním aktivitám,

- **funkčních a strukturálních změn vnitřního uspořádání**, činností, vztahů samotné armády jako státního zařízení, ozbrojené organizace i specifického sociálního podsystemu celé společnosti.

Determinantou změny vnějších funkcí armády je především skutečnost, že demokratické Československo se stává svrchovaným státem v politickém, ekonomickém, kulturním i vojenském smyslu. Je to důsledek nového zaměření Československa na evropský dům, na rovnoprávné postavení vůči všem státům.

To předpokládá změnu vojenské doktríny na obrannou a aktivně kooperativní směrem k vytváření evropského bezpečnostního systému: znamená to poměrně rychle připravit, doslova obrátit vojenskopolitické myšlení příslušníků armády, zvláště velitelského sboru; vyžaduje to řetěz změn v samotné skladbě a profilu armády, např. vzhledem ke snížení jejich počtů, bojových prostředků i v povaze činnosti a úloze jejich některých složek, zejména velitelskoštábních, aby rychle získaly schopnost a návyky k této mezinárodní spolupráci.

Výrazně novou funkcí armády je její podíl na uskutečňování odzbrojovacích opatření. S tím je spojena soustava příprav a úkolů pro velitele, štáby, pracovníky výchovy, kultury i vojáky základní služby.

Novou vnitrosociální funkcí armády je začlenění a působení armády jako součásti demokratického státu.

Klíčovou otázkou ve vztazích armády a demokratické společnosti je přechod armády na státní politické postavení a její podřízení politické moci demokratického státu.

Vycházím z poznatku, že podstata vztahů mezi armádou a společností spočívala vždy v mocenské rovině, tj. jaký je podíl důstojnického sboru na politické moci ve státě, jaká je slučitelnost profesionální vojenské etiky s politikou i ideologií státu.

Samuel P. Huntington uvádí ve své práci *The Soldier and the State* (v r. 1957) tři kritéria pro typologii vztahů armády a společnosti: charakter převládající ideologie - v rozpětí od promilitaristické k protimilitaristické, úroveň vojenské politické moci a vysoký, či nízký vojenský profesionalismus. Tato kritéria podmiňuje stupněm bezpečnosti společnosti před ohrožením. Uvádí dva krajní typy: na jedné straně Prusko a Německo v epoše Bismarcka a Moltkeho (1860-1890) - s provojenskou ideologií, vysokou politickou mocí vojáků a vysokým vojenským profesionalismem, na druhé straně - antimilitaristická ideologie, nízká vojenská politická moc a vysoký vojenský profesionalismus v USA od občanské do 2. světové války.

Zvláštní pozornost zaslouží model řešení vztahů armády a společnosti v demokratických společnostech. Platí tu obecný směr vývoje a požadavek o co nejmenší podíl vojáků na politické moci. Dosahuje se jí civilní kontrolou armády se dvěma doplňujícími se formami: subjektivní (SCK) a objektivní (OCK). První se uplatňuje civilizováním armády, tím, že z armády vytváří co do složení i účasti na politických činnostech zrcadlo státu. Nevýhodou SCK je, že se armáda může stát arénou soupeřících politických sil ve společnosti a že se některá z nich může armády zmocnit. OCK armády naopak zachovává armádu ve stranickém smyslu politicky neutrální. Je možná za předpokladu vysoké profesionalizace armády. Tato metoda nečiní z armády barometr politických zápasů ve společnosti, ale dovoluje, aby byla

podřízena jen legitimní civilní moci. Žádoucím stavem civilní kontroly armády je, aby udržovala vnitřní rovnováhu mezi vnitřními snahami a zájmy vojenských profesionálů i vnější politikou, v níž se mohou angažovat.

Novodobé poznatky o úloze armádního vedení v protidemokratickém puči v SSSR a vojenský puč jugoslávské armády nutnost bedlivého dodržování tohoto demokratického pravidla zdůrazňují.

V užším smyslu se civilní kontrola armády zpravidla nejpodstatněji odehrává ve vztahu k vedení státu, k parlamentu a k občanské veřejnosti. Ostatní vztahy jsou do velké míry na typu civilní kontroly armády v těchto třech oblastech závislé.

Civilní kontrola prostřednictvím hlavy státu (prezidenta, krále) bývá nejobvykleji zajištěna tím, že hlava státu plní funkci vrchního velitele armády (např. v USA, Francii, Rakousku, ČSFR - prezident, v Belgii, Norsku, Velké Británii - panovník, ve Švýcarsku - spolková rada apod.). Hlava státu řídí armádu buď bezprostředně ministrem obrany nebo pomocí poradních orgánů, jako je rada obrany ve Finsku, rada obrany státu v ČSFR, či spolková bezpečnostní rada v SRN, a dalších součinnostních orgánů. Poradní orgán je v některých státech nezávislý na ministerstvu obrany. Zvláštní systém řízení armády měla armáda v předválečném Československu. Prezidentu republiky (zároveň ministru obrany) podléhal vedle náčelníka hlavního štábu (profesionálního velitele armády) generální inspektor československé branné moci. Tento inspektor soustřeďoval ve své funkci kontrolní dozor nad stavem, výsledky výcviku a výchovy v útvech i činnosti štábů. Byl poradním orgánem ministra, měl právo předkládat návrhy přímo prezidentu republiky. Byl místopředsedou armádního poradního sboru a měl poradní účast v nejvyšší radě státu. Jemu byli podřízeni inspektoři jednotlivých zbraní.

V podřízení armády hlavě státu je účelné i symbolicky prokazováno spojení armády se svrchovaností státu, s nadstraníckou státní politikou a vojenskou doktrínou státu. Tyto vztahy platí v demokratických státech. V totalitních diktaturách komunistického typu, kde není hlava státu svrchovaná z titulu své funkce, ale stranické funkce, má řízení armády hlavou státu pouze formální význam, fakticky je armáda pořízena politické straně.

Druhým ústředím civilní kontroly armády je parlamentní kontrola. Je charakteristickým výrazem společenské kontroly, protože dozírá na armádu reprezentativním sborem zástupců společnosti. V pravomoci parlamentů vůči armádám se v demokratických společnostech zpravidla soustřeďuje právo vyhlásit válku, rozhodnout o zasazení armády v zahraničí, schvalování pojetí a členění armády, velikosti a typu armády, její výzbroje, schvalování rozpočtových výdajů na armádu. Parlamenty si zpravidla zřizují různé výbory pro kontrolu ozbrojených sil (v USA výbor pro ozbrojené síly, v ČSFR branné a bezpečnostní výbory Sněmovny lidu a Sněmovny národů). V některých armádách jsou pro usnadnění styku s parlamentem zřízeny zvláštní orgány, v Československu generální inspektor jako volený orgán Federálního shromáždění.

Vztah armády a veřejnosti se sice v reprezentativní podobě odehrává v parlamentní kontrole armády, avšak má bezprostřední formy styku veřejnosti s armádou. Intenzita těchto vztahů je závislá na otevřenosti, či stupni izolovanosti armády vůči veřejnosti. Vysoký stupeň otevřenosti armád demokratických států vůči občanské společnosti přináší vedle nepřímé civilní kontroly armády možnosti podpory armády, spolupracovní a výchovné příležitosti ozbrojených sil, např. v branné přípravě obyvatel. Vzniká tu však i nebezpečí průniku stranických a se státní politikou neslučitelných ideologických vlivů. Vzhledem k tomu u mnoha armád je buď zakázána, či omezena činnost politických stran a hnutí v armádě.

Zvláštní význam se přikládá komunikačním stykům armády s veřejností. Mají mimořádný význam pro ovlivňování veřejného mínění v otázkách obrany a vojenské služby, také pro zapojení civilní veřejnosti při obraně země. V některých armádách vznikly specializované tiskové a informační orgány, které zajišťují oboustranný tok informací mezi armádou a obyvatelstvem. (V Německu je to informační a tiskový štáb ministerstva obrany, ve Francii je to informační služba v ozbrojených silách a služba pro vztahy k veřejnosti, v Československé

armádě byly v r. 1990 zřízeny Rady pro spolupráci s veřejností u všech stupňů vojenského velení, a orgány pro styk s veřejností.)

Ve svém úhrnu vztahy armády a společnosti tvoří strategický faktor obrany země. Zatímco civilní kontrola armády zajišťuje podřízení ozbrojených sil politice státu a státní svrchovanosti, styky, rozhovor a spolupráce armády s veřejností vytvářejí její zvláštní národní a kulturní zázemí s vyjádřením historických tradic, sociálně psychologických postojů k obraně a novodobých otázek, které se např. odehrávají na cestě k evropské bezpečnosti i při přetváření společnosti od zestátněné ekonomiky k tržnímu systému. Ve vztazích armády a společnosti se odráží šíře proměn životního stylu i společenského myšlení. Vztahy armády a společnosti zasahují vlastní vývoj armády takovou měrou, že už není do budoucna myslitelná ani vojenská strategie, operační a taktická činnost, ani formování ducha armády bez jejich citlivého dodržování.

Za jednu z nejzávažnějších otázek v začlenění armády do demokratické společnosti je, dle mého názoru, nezbytné považovat přípravu vojáka jako **odpovědného občana**. Jde o nový úkol, protože máme co dělat s normalizační deformací postavení i vědomí našich občanů, tedy i příslušníků armády, kde bylo navíc pojetí občana většinou omezeno na postavení a činnost komunistické straně podřízeného příslušníka státního aparátu. Je nutné vytvořit ve vědomí, v hodnotovém zaměření i chování vojáků z povolání, základní služby, občanských pracovníků nový typ političnosti - nestranné političnosti státotvorného společensky odpovědného občanství. Myslím, že bude přitom nevyhnutelné překonávat značnou zátěž minulosti, která vytvořila určité stereotypy chování, náhledů, vyčkávání na směrnice i v otázkách, kdy mají jednat sami. Vážné je, že o zátěž jde snad větší měrou především u těch, kdo mají věst - velitelů a náčelníků.

Otevřený vztah armády k veřejnosti se bude projevovat intenzivnějšími styky veřejnosti s vojenskými jednotkami, útvary a dalšími představiteli vojenského života. Spolu s možností vstupu veřejnosti do kasáren v určených dnech, umožnění její účasti na vojenských akcích, např. cvičeních, se armáda sama chápe iniciativy a sama organizuje rozhovor s občany, vytváří při vojenských kulturních zařízeních kluby zájemců o poznávání vojenské služby, obrací se s požadavkem společného postupu k voleným orgánům a společenským organizacím, hnutím v případech řešení společných problémů apod.

Ve třetí oblasti demokratizace armády jde o **uspořádání vnitřních funkcí, členění, vztahů a činností samotné armády**. Zasahuje všechny oblasti života armády. Dosud uskutečněná opatření a strukturální změny lze považovat jen za vytvoření nezbytného rámce demokratizace.

Klíčovou úlohu má především prosazením těchto principů moderní demokracie:

- uplatnění demokratického podílu příslušníků armády při přípravě a plnění vojenských činností,

- výchova vojáků jako občanů demokratické společnosti se zvláštním posláním,

- uplatnění občanských práv, sociálních jistot, humanizace prostředí, podmínek vojáků i občanských pracovníků armády.

Demokratizace armády zabezpečuje demokratický podíl za podmínek nedílné velitelské pravomoci a přísné vojenské kázně. Jeho uplatnění je zvláštní, neznamená oslabení velení a kázně, ale znásobení možností vedení lidí, dokonce i rozhodování, posílení uvědomělého prvku vojenské kázně. Vyžaduje překonání zbyrokratizované praxe velení spoléhající na administrování, která nedávala příležitost podřízeným projeviti iniciativu v přípravě rozhodnutí velitele i praxi, jež záměrně vyřazovala pod záminkou nadměrného utajení, či jiných omezení mnohé příslušníky štábů i podřízených na přípravě, často i plnění úkolu. Neblahý vliv mělo překračování pravomocí podřízených, někdy i více než o jeden stupeň. Praxe některých velitelů v normalizačním období zatížila tyto vztahy mezi nadřízenými a podřízenými byrokratickým dědictvím, které bude nutné překonat.

Podíl bude hlavním znakem partnerských vztahů velitelů a Svazu vojáků z povolání, Svazu vojenské mládeže a odborové organizace občanských pracovníků. Bude nezbytné urychleně a intenzivně získávat zkušenosti a seznamovat s nimi co nejširší okruh příslušníků armády.

Výchova vojáků jako občanů demokratické společnosti je podstatnou a rozhodující součástí demokratizace armády.

Zrušením stranického vedení armády, stranickopolitického aparátu a organizací KSČ v armádě, ideologické výchovy vojáků byl učiněn první krok. Další musí vybudovat systém, který zaručí a bude soustavně uskutečňovat občanskou výchovu vojáků v demokratickém nestranném smyslu.

V tomto směru demokratizace armády zahrnuje zabezpečení takového členění a kvalifikovanosti vychovatelů (velitelů a náčelníků), aby byli s to výchovu vojáků - demokratických občanů uskutečňovat. Výrazným a demokratizačním opatřením bylo zřízení komplexního systému řízení a kultivace lidí v armádě místo přechodného aparátu výchovy a kultury. Je pojat jako systém sociálního řízení a humanizace, pomáhající velitelům a náčelníkům při vedení, výchově, kulturním a tělesném rozvoji vojáků. Zahrnuje sociální řízení a sociální služby (sociologické, právní, psychologické, kulturní, sociální péči), personální činnosti, školské i mimoškolní vzdělávání, tělesnou výchovu, sport, rekreaci, styk s občanskou veřejností i zabezpečování podmínek pro účast vojáků na církevních obřadech, poskytování duchovní útěchy.

Další oblast demokratizace armády představuje vychování vojáků z povolání jako vojenských profesionálů demokratické společnosti s ohledem na změny v budoucím profilu armády.

Demokratizace bude v Československé armádě vytvářet podmínky pro intenzivní přípravu občanské, sociální vojenskoodborné a manažerskořídící rozměry profilu různých typů vojenských profesionálů. Bude rozvíjet jejich politickou a vojenskou pravomoc, odpovědnost a stavovskou aktivitu. K obecným předpokladům demokratizace armády patří uplatnění občanských práv, sociálních jistot, humanizace prostředí, podmínek vojáků a občanských pracovníků.

Demokratizace armády je v této oblasti zaměřována k tomu, aby byla zrušena všechna objektivně nezdůvodněná omezení občanských práv vojáků z povolání i vojáků základní služby, zákonně i skutečně. Dále vyžaduje odstranit podmínky a nevyhovující prostředí, jež ohrožují lidskou důstojnost a občanská práva vojáků. Další součástí demokratizace je zajištění odpovídajících sociálních jistot vojáků z povolání s ohledem na připravované změny v členění ČSA, stejně tak jako zaručení osobního volna vojáků ke kulturnímu vyžití, pro zájmové činnosti, odpočinek i návštěvy bohoslužeb pro věřící vojáky.

SOCIÁLNÍ POLITIKA ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

Východiskem úvah o sociální politice Československé armády je uznání jejich dvou základních funkcí. Totiž **obránné (státotvorné)**, která je dána demokratickou povahou státu, jeho zahraniční politikou, vymezena vojenskou doktrínou, a **sociální**, která však výstižným způsobem a dostatečně obsírně v žádném dokumentu definována není.

Příspěvkem k diskusi na toto téma je **pojetí sociální funkce armády jako uspokojování a rozvíjení potřeb jejich členů, a to v hierarchizované soustavě společensky uznávaných hodnot**. Uvedené pojetí naráží na některá úskalí. Především není dostupná spolehlivá představa, dostatečně členěná, o konkrétních potřebách obyvatelstva, cílovém zaměření a preferovaných způsobech chování směřujících k jejich uspokojování, ani o jejich hierarchii. Tím méně taková představa existuje u části obyvatelstva, které tvoří příslušníci armády. Jinými slovy, **dosažená míra poznání odpovídá empirickointuitivní úrovni**, je dána spíše logicky utříděnými a zpracovanými poznatky, než uchopením problematiky pomocí metod vědy.

Je důležité uznat tento stav, protože právě jemu odpovídá vše, co bylo v dané oblasti dosud uděláno. **Uznání tohoto stavu je současně výzvou k hlubšímu poznání členění potřeb a jejich konkrétních projevů i hodnotového zaměření příslušníků armády, ale také v širším rámci především mladé generace.**

Mezi těmito základními funkcemi armády je vztah vzájemné podmíněnosti. Je přirozené, že **nebude-li armáda plnit funkci obrannou a státotvornou tak, jak se od ní očekává, bude pro ni svízelné plnit funkci sociální**. Platí ovšem také opak. **Nebude-li armáda plnit svou funkci sociální, bude pro ni obtížné plnit funkci obrannou a státotvornou v žádaných parametrech**. Sociální funkci armády zdůrazňují jednak z tohoto věcného důvodu, jednak pro její vztah k sociální politice. **Sociální politiku Československé armády lze chápat jako naplňování její sociální funkce.**

Sociální politika armády **spoluvytváří základ, na kterém vztah mezi armádou a konkrétním člověkem může vzniknout nebo nikoli, trvat nebo skončit**. Při sociální politice armády, která neuznává životní cíle, hledá mladý člověk cestu, jak se vyhnout vojenské základní službě. Jen v posledním nástupním termínu nenastoupilo 600 branců, kteří zvolili civilní službu. I když v budoucnu bude tato cesta složitější, nelze pochybovat o tom, že se na ni budou vydávat další, mezi nimi i ti, kteří se budou nástupem vojenské základní služby cítit ohroženi v uspokojování svých nejen základních, ale především rozvojových potřeb, v dosahování životních cílů. Poslední období je typické nejen úsilím vyhnout se vojenské základní službě, ale také snahami ukončit služební poměr vojáka z povolání. Mimořádně četné jsou odchody mladých důstojníků a praporčíků. Bylo by nepřipustným zjednodušením považovat sociální politiku armády, resp. její uskutečňování za jedinou příčinu tohoto neutěšeného stavu, ale svůj významný podíl na něm nepochybně má.

Sociální politika nezabezpečuje sociální jistotu v dosud přetrvávajícím chápání automatického požívání jistých, byť poměrně nepříliš oslňujících požitků. V současné době musí jít o zvýraznění obou subjektů vztahu sociální jistoty, resp. jejich vzájemných očekávání.

Na jedné straně vstupuje do tohoto vztahu daný člověk s určitými očekáváními a představami, co vzájemně poskytne on sám, na druhé straně do stejného vztahu vstupuje armáda, rovněž s určitými požadavky i určitou nabídkou. Každý z obou subjektů požaduje jistoty v uspokojení svých představ. Té však může být dosaženo pouze tehdy, budou-li mít tuto jistotu oba. Nemůže být sociální jistota konkrétního člověka, že budou splněna jeho očekávání, aniž by druhý subjekt vztahu, armáda, neměl záruky, že budou splněny jeho požadavky. Což platí přirozeně i naopak. Tento vztah lze označit jako pro obě strany uspokojivou výměnou. Pokud tato výměna trvá, je naplněn jeden z předpokladů bytí vztahu. Přestane-li však výměna být třeba jen pro jednu stranu uspokojivou, poruší-li se výrazně rovnováha, pak je dán předpoklad pro zrušení vztahu.

Informace o sociálním zabezpečení příslušníků armád vyspělých zemí logicky vedou ke srovnání, ze kterého naše armáda ve většině položek nevychází příznivě. Takové srovnání je však natolik zjednodušující, že až zavádí, vede k hodnocením odtrženým od konkrétních podmínek společnosti a státu. Srovnání je možné pro inspiraci směrů a cílů, nikoli jako základ pro vyjádření současných požadavků.

Sociální politika armády demokratického státu nemůže ignorovat společenské zdroje a jejich spravedlivé rozdělování, ostatně zabezpečované státním rozpočtem. Chci-li srovnávat vyspělé armády s naší, pak snad v tom smyslu, jaké je úroveň sociálního zajištění jejich příslušníků v porovnání s civilním obyvatelstvem dané země s tím, jaký je tento vztah v ČSFR. Jinými slovy, nemá smysl srovnávat sociální zabezpečení vojáků např. v německých branných silách s vojákem ČSA, ale spíše pohlédnout na to, jak si oba stojí ve srovnání s civilním obyvatelstvem svého státu.

Sociální politika Československé armády má určitá omezení, která mají své historické, společenskopolitické a ekonomické zdroje.

Nepříznivé historické hodnocení armády, které si osvojila podstatná část obyvatelstva (i když nemá oporu v historických skutečnostech, je nutné s ním počítat jako s objektivním faktem), **odloučení armády od společnosti a úloha, kterou sehrávala jako mocenský nástroj totalitního státu** (i když o velkých výhodách řadových vojáků z povolání vůči srovnatelným civilním profesím nelze hovořit, protože tuto skupinu charakterizují spíše mnohé nevýhody), **neskutečné představy o částkách vyčleňovaných pro potřeby armády ve státním rozpočtu, také o počtech vojáků z povolání i v základní službě** (podstatná část obyvatelstva má za to, že státní rozpočet pamatuje na armádu mnohem vyšší položkou, než tomu je ve skutečnosti; také se domnívá, že počty armády jsou mnohem vyšší, než jaká je skutečnost; podle jednoho z průzkumů veřejného mínění zpracovaného pro potřeby správy pro styk s veřejností ÚSKV FMO se např. ukazuje, že více než polovina obyvatel se domnívá, že výdaje ze státního rozpočtu na armádu jsou výrazně vyšší, než ve skutečnosti; ještě větší část obyvatelstva si myslí, že armáda je mnohem početnější, než jsou její skutečné počty), **nedostatky v řízení a velení vojskům a často nuzné podmínky života u útvarů, které veřejnost pečlivě zaznamenává** (řešení personálních otázek, mimořádné události, vztahy mezi vojáky obecně a v základní službě zvláště), a to vše významně a pochopitelně nepříznivě ovlivňuje i pravomocné činitele rozhodující o tom, jaké prostředky armáda bude mít. Nicméně **má-li být armáda schopná plnit svou základní obrannou funkci, potvrdíme-li, že armáda je pro zachování svrchovanosti státu nezbytná, musí mít** (samozřejmě pod kontrolou) **takové prostředky, které umožní vybavit ji odpovídajícími zbraňovými systémy, technikou a současně takovými, aby plnila svou sociální funkci, na níž je její fungování stejně tak závislé.**

V poslední době se často hovoří o profesionalizaci armády. Jsou schváleny programové dokumenty, které počítají se zvyšováním počtu vojenských profesionálů v určitých časových údobích, k cílovému stavu v roce 2005 má být v naší armádě zhruba 75 % profesionálů.

Dosti rozšířený je také názor, že méně početná armáda s vysokým podílem vojenských profesionálů (smíšená), i vzhledem k nižšímu celkovému počtu jejich příslušníků bude

levnější, než armáda současná. Jsou však propočty, které přesvědčivě prokazují, že tomu tak v nejbližších letech nebude. Vložené prostředky, pokud takovou armádu skutečně budeme budovat, se vrátí až po letech. Ale to není hlavní smysl úvahy. Tím je poukázat na "tržní aspekt profesionalizace". Jestliže v minulosti se mohl stát vojákem z povolání skoro každý, pak dnes tomu tak přestává být. Již v blízké budoucnosti se budou moci vojenskými profesionály stávat jen nadprůměrní, i velmi nadprůměrní mladí lidé, aby stoprocentně zvládli své povolání. Možnosti uplatnění nadprůměrných ve společnosti budou ovšem rovněž nadprůměrné. Budou mít možnost volby. Nepochybně budou volit s ohledem na svůj životní úspěch, půjdou tam, kde budou předpokládat vyšší míru pravděpodobnosti dosažení svých životních cílů, společensky přijatelnými postupy. Životní cíle nemusí být spjaty pouze s hmotnými, konzumními hodnotami, mohou být především zaměřeny např. do oblasti vzdělávání a odborné vážnosti, nemusí mít vždy materiální povahu. Pokud tomu tak bude, na určité úrovni uspokojování potřeb tomu tak bývá, pak to znamená nutnost počítat nejen s vyššími prostředky, které budou muset být do armády vloženy (zajistit uskutečnění cílů nemateriální povahy bude mnohem nákladnější, než přímé ekonomické zvýhodnění), ale také pojmut sociální politiku armády v širším pojetí, odpovídajícím její sociální funkci, tj. uspokojování a rozvíjení potřeb příslušníků armády v takové úrovni, která bude přitažlivá pro mladé lidi schopné vyhovět požadavkům na vojenského profesionála.

Naplnění sociální funkce armády není závislé pouze na ekonomických podmínkách. O nich lze mluvit jako o nezbytně nutných, nikoli však dostačujících. Sebevětší a mohutnější přítok finančních prostředků, z kterého ostatně nemusí plynout obavy, není zárukou naplňování této funkce. K tomu je třeba také změny některých vnitřních podmínek.

Myslím, že především a zásadně jde o pochopení a dodržování sociálních souvislostí všech věcných rozhodnutí v procesu řízení a velení. O podstatných a ani o méně podstatných otázkách nelze rozhodovat bez uznávání jejich sociálních předpokladů a důsledků, protože právě ty se mohou projevit jako nepřekonatelné meze nebo alespoň výrazně snižovat celkový účinek řešení. **Ve věcných rozhodnutích musí být obsažena jejich sociální stránka, musí být vyjádřena v záměrech sociální politiky.**

Bez ohledu na to, že je armáda vnitřně sociálně profesně členěná (sociálně profesní skupiny vojáků z povolání, civilních pracovníků a vojáků v základní službě, které jsou nejvýznamnější) a vzhledem k pouze empirickointuitivnímu stupni poznání lze alespoň přibližně vyjádřit obecný strategický směr i cíl sociální politiky armády, tím překonat minulý stav neurčitosti (zamlžovaného) cíle v této oblasti. Tímto strategickým směrem a cílem je uplatňování principu občanství ve vztahu ke všem příslušníkům armády, všemi příslušníky armády, a to postupně až k nejvýhodnějšímu stavu. Toto vymezení je podrobněji vyjádřeno v cílech sociálního řízení ("Soustava cílů rozvoje ČSA do roku 2005) pro období let 2000-2005, které požaduje: "Dosáhnout plného prolnutí armády se společností, rozvíjet občanský princip v postavení příslušníků armády. Dále dosáhnout vysoké míry participace podílení se příslušníků armády na řízení a velení, uplatnění jejich aktivity v příznivém tvůrčím klimatu." Vedle toho klade důraz na vysokou úroveň vojenskoodborných, technických, společenskovedních i všeobecně kulturních znalostí a hodnotovou orientaci opřenou o demokratické i humanitární ideály.

Čím déle by trvalo období, než dojde nejen k uznání těchto principů i strategického cíle, ale především vnitřnímu ztotožnění příslušníků armády (zejména velitelů, náčelníků, štábů) s nimi, tím hlubší by byly potíže při plnění sociální funkce armády i s jejich nepříznivými důsledky pro obrannou a státotvornou funkci.

Pokud strategický cíl sociální politiky Československé armády lze pro její příslušníky vyjádřit obecně, pak cíle nižších řádů budou zpravidla rozděleny podle nejvýznamnějších sociálněprofesních skupin vojáků z povolání, civilních pracovníků a vojáků v základní službě. Toto pojetí se odlišuje od současné praxe, kdy cíle nižších řádů a konkrétní opatření nejsou v programových dokumentech, ani v plánu sociálního zabezpečení příslušníků ČSA v roce

1991 takto pojata. Je zřejmé, že odpovídá míře poznání roku 1990. O rok později bychom měli být dále, schopni definovat jak předmětné osy sociální politiky, tak žádoucí stavy těchto dimenzí pro uvedené sociálně profesní skupiny, alespoň pro nejbližší časové údobí, máje přirozeně před očima strategický cíl. Pokud tomu tak není v plném rozsahu, měl by být tento přístup uskutečněn alespoň částečně. Současně by měl být daný stav důraznou výzvou pro usměrnění a zintenzívnění poznávací činnosti tak, aby mohl být v nejkratší době překonán.

Skutečnost, že nejsou výstižně vymezeny cíle nižších řádů však nezakládá důvod k neangažovanosti. Mělo by být v zájmu každého příslušníka armády iniciativně a samostatně usilovat o naplnění základního principu sociální politiky armády.

Zdeněk Borkovec

ARMÁDA A VEŘEJNOST

Hodnotím-li uplynulá desetiletí podle toho, jak pečoval totalitní režim a jeho armáda o udržování, resp. rozvíjení vztahů mezi armádou a veřejností, mám práci velice jednoduchou. Nespočítám-li aktivity polovojenské organizace Svazarm, která se zabývala poněkud jinou činností, než jakou mám na mysli, **není co hodnotit**. Armáda, místo toho, aby udržovala trvalý styk s civilní veřejností, se postupně uzavírala do sebe, stavěla kolem sebe umělou hráz mlčení a zákazů. Téměř všechny informace, které by mohly poskytnout obraz o její skutečné tváři a poodhalit tak roušku mlčení, byly považovány za tajné.

Leckdo může namítnout, že přece byly armádní sdělovací prostředky, vojenské redakce v rozhlase a v televizi. To ano. Ale jejich hlavním posláním bylo vytváření falešného obrazu o armádě, vytváření iluze dokonalého organismu bez sebemenšího problému na vysoké ideologické a politické úrovni. Právě tento politizující prvek sehrál zápornou roli ve vztahu k veřejnosti. Převládající snahou armád demokratických států je totiž úzkostlivé zachovávání politické neutrality. Jen tak se lze pojitit proti případnému zneužití armády v politickém boji.

A tak se stal opak toho, co bývá zvykem v rozvinutých demokraciích; armáda se odcizila obyvatelům svého státu, stala se synonymem totalitního režimu.

Po změně společenské situace v listopadu 1989 bylo jasné, že se výrazné demokratické změny nevyhnou ani armádě. V podstatě by se dalo říci, že armáda se ve vztahu k veřejnosti nacházela v "roce nula". Mnohem horší situace byly však ve vztahu opačném - ve vztahu veřejnosti k armádě. S jistotou lze tvrdit, že převládal záporný postoj obyvatelstva k armádě.

Diskutovat o tom, že náprava takového stavu je pro armádu v demokratické společnosti životně důležitá, asi není třeba. Armáda nemůže plnit svoji úlohu obránce státní svrchovanosti, ochránce zdraví občanů, života a majetku při živelných pohromách, katastrofách, ekologických haváriích apod., nemá-li důvěru veřejnosti, jestliže ji občané nepovažují za svoji armádu.

Teprve průzkumy veřejného mínění prokázaly, jak hluboká je krize tohoto vztahu, jak složitá a dlouhá cesta vede k jeho nápravě. Minulý režim měl "k dispozici" čtyřicet let, aby z armády udělal to, co udělal. Velmi výrazný "úspěch" však zaznamenal zvláště po roce 1968. To samé

platí i o vztahu veřejnosti k armádě. Proto nelze očekávat, že se v dohledné době situace nějak výrazně změní. Odborníci tvrdí, že demokratická společnost vzniká deset let. Bylo by úspěchem, kdyby se v této době podařilo napravit také vztah a mínění veřejnosti vůči armádě. Realistické je, podle mého názoru, uvažovat v tomto případě o celé jedné generaci.

Kde ale začít? Kudy vede spolehlivá cesta k nápravě? Odpovědi na tyto otázky nejsou tak příliš složité a jsou mnohé důvody k tvrzení, že první krok má Československá armáda již za sebou.

Zmíněné průzkumy veřejného mínění prokázaly, že nejvyšší míru záporného vztahu k armádě lze nalézt tam, kde je o armádní problematice nejnižší úroveň informovanosti. O nesmírně důležité úloze dostatečné informace hovořily také všechny vojenské delegace, které v tomto roce Československá armáda přivítala. Ať již to byla skupiny odborníků z válečné akademie ve Washingtonu nebo představitelé amerického programu pro vzdělávání vojáků IMET, francouzská, portugalská, švédská nebo italská delegace. Všechny se shodovaly v tom, že při budování kladného vztahu mezi veřejností a armádou, jako nezbytného předpokladu pro naplnění role armády, má obrovský význam včasná a dostatečná informovanost.

Zajištění tohoto dostatečného přístupu informací v atmosféře informačního vzduchoprázdna, spekulací a hlavně nedůvěry k armádě, to byl také první úkol, který si před sebe pracovníci FMO v oblasti vztahu s veřejností postavili. S postupem času se ukázalo, že objektivní a pravdivá informace na jedné straně nemusí odpovídat jejímu výkladu na straně druhé u hromadných sdělovacích prostředků. Toto zkrácení informací lze posuzovat dvěma pohledy: jednak jako výsledek přežívající nedůvěry ve vše, co armáda podniká, nebo jako důsledek neznalosti a neinformovanosti. O třetí možnosti - záměrně dezinformovat a škodit, raději nemluví. Přes všechny tyto počáteční obtíže však FMO přijalo jedinou možnou zásadu - pokračovat v důsledné, objektivní, pravdivé a včasné informovanosti.

Informace však nemohou proudit jen jedním směrem. Není možné zajišťovat neustálý přísun nových informací, aniž by byla jakákoliv znalost o tom, jak se s nimi nakládá. Stejně tak by bylo naivní si myslet, že ke kultivaci vztahu mezi veřejností a armádou stačí několik lidí, organizujících tiskové konference. Takovému pocitu sebeuspokojení nepropadla žádná armáda státu s rozvinutou demokracií. (Ve francouzské armádě, která má asi o 300 000 lidí více než ČSA, se zabývá stykem s veřejností 3000 lidí, z toho na ministerstvu obrany 650. Jak malá by asi musela být Československá armáda, pracuje-li v celé ČSA v této oblasti asi 60 lidí?)

Je proto nutné nepřetržitě vyvíjet další aktivity. První z nich je vybudování střediska pro sběr a rozbor informací. Toto pracoviště, vybavené moderní technikou, má pro celou oblast vztahu armády s veřejností zásadní význam. V prvé řadě musí být schopno uskutečňovat "monitoring" informací objevujících se ve sdělovacích prostředcích, ale i v jiných informačních zdrojích, ve vztahu k armádě. Rozbory těchto informací slouží jako impuls dalším aktivitám, zejména v těch oblastech, které jsou informačně nedostatečně pokryty.

Konkrétním výsledkem rozboru byly články a reportáže v 17 různých novinách časopisech, relace v rozhlasu a televizi na témata, která byla identifikována jako nejméně používaná. Např.: změna v rozmístění, výcvikové prostory - Jince, profesionální útvar ČSA, šikanování, sociální zázemí vojáků v současné armádě apod.

Rád bych připomenul nutné bytí fungujícího vnitroarmádního informačního systému. I uvnitř armády lze totiž zaznamenat jisté informační hráze. Vnitroarmádní informační toky a vazby vážnou jak u horizontální, tak vertikální úrovně. Takový stav vytváří velmi příznivou atmosféru, pro vznik nepřesných a zkreslujících informací, které, proniknou-li na veřejnost, jsou právem kritizovány a jen podporují záporný vztah veřejnosti k armádě.

Další činností, kterou musí toto pracoviště uskutečňovat, jsou pravidelné průzkumy veřejného mínění. Nelze předpokládat, že by je vykonávalo vlastními silami, ale vystupuje v roli zadavatele a koordinátora.

Tyto průzkumy odpovídají nejen na otázku, jaký je vztah veřejnosti k armádě, vojenské službě a brannosti, ale i na to, jaké jsou příčiny tohoto vztahu. Tímto způsobem lze také určovat preferenční oblast působení, volit nejvhodnější metody, formy činnosti a zpětně ověřovat účinnost zvolených prostředků.

Armáda, veřejnost a kvalita jejich vzájemných vztahů se v současné době nacházejí v poloze, která vyžaduje zvýšenou míru pozornosti. Armáda doposud nebyla na takový způsob jednání i chování zvyklá. Proto bude muset zpočátku hledat i netradiční formy spolupráce, vyvíjet vyšší míru aktivity, než tomu je v jiných státech s rozvinutou demokracií.

V každém případě je nutné počítat přitom se značnou setrvačností v myšlení lidí i s částečnou neochotou (i nepřipraveností) ke změně postojů. Proto si myslím, že časté opakování průzkumů by bylo plynutím finančními prostředky. Nejvýše lze v tomto případě považovat dva průzkumy do roka.

Další oblastí, kterou není možné ponechat samovolnému vývoji, je uskutečňování branné politiky státu ve vztahu k institucionalizované veřejnosti. Mám tím na mysli politické strany a hnutí, církevní organizace a zařízení, zájmové organizace, občanská sdružení a podobně.

Současnou dobu lze charakterizovat jako přechodné období. Byl zrušen zákon č. 73/1973 Sb. o branné výchově, rozpadl se jednotný systém branné výchovy občanů (JSBVO). To však nemůže znamenat pasivitu armády. Ta ze sebe nemůže sejmut svůj díl odpovědnosti za přípravu občanů k obraně. Občané mají právo požadovat na státu svoji obranu a ochranu, stát je povinen ji zajistit, ale současně je povinen zabezpečit i přípravu k obraně občanů samotných. Oproti minulosti tu výraznou roli hraje prvek dobrovolné účasti občanů. Nutno podotknout, že o to je to pro stát složitější.

V každém případě je výchova občanů k obraně, k pocitu spoluodpovědnosti za obranu svého státu (lze tu použít i výraz - výchova k občanství nebo vlastenectví) nesmírně důležitou součástí celkového působení armády na veřejnost a jednou z možností, jak vztah armády a veřejnosti pěstovat, kultivovat. Otázkou však je, jakými formami se bude tato výchova uskutečňovat. Poohlídnu-li se ve světě, najdu přinejmenším dva rozdílné příklady: - formu institucionalizovanou, tedy za bytí a pomocné účasti branné organizace se státní účastí (např. Švédsko),

- nebo formu bez viditelné státní účasti, kde se výchova k obraně, případně vyjádřená jako výchova k vlastenectví, odehrává na půdě různých občanských sdružení školních zařízení, sportovních organizací apod., jako neformální a dobrovolné aktivity (USA, Francie).

Jaká forma nakonec bude zvolena v Československu, je otázka dalšího vývoje. Myslím, že v žádném případě nepůjde o nějakou dobu smutně proslulého JSBVO, ale je docela dobře možné, že dojde ke kombinaci obou výše uvedených forem.

Vycházíme tedy z věcného předpokladu, že kladný vztah armády a veřejnosti je jedním ze základních předpokladů pro to, aby armáda mohla plnit své poslání. Předchozí řádky jen svědčí o tom, o jakou složitou a různorodou problematiku jde, s jakými faktory je nutné počítat ve svých úvahách. Vztah armády a veřejnosti nelze v žádném případě budovat na základě intuitivního a unáhleného rozhodování. Dlouhodobě ovlivňovat veřejné mínění lze jen pomocí vybudovaného cílevědomého systému s použitím analytických exaktních poznatků.

Jakákoli snaha metodického ústředí však vyzní naprázdno, nebude-li mít svoji odpovídající odezvu v konkrétním místě působení posádky. Tam totiž dochází k nejužšímu a bezprostřednímu stykům armády s civilní veřejností, tvoří se první vztahy a určuje jejich kvalita. Nelze ale předpokládat, že současný velitel, který je zavalen starostmi řešení každodenních problémů, má ještě dostatek času na systematické pěstování vztahů s veřejností. Touto problematikou se musí zabývat k tomu určený pracovník, jehož odborná připravenost bude odpovídat složitosti a šířce tématu. Velitel tu však sehrává silnou určující roli.

V celé oblasti vztahu armády a veřejnosti nelze očekávat, že stačí mávnutí kouzelného proutku a celá společnost bude armádu milovat. K tomu asi nedošlo nikde na světě. Nelze

ale ani předpokládat, že se ve vztahu veřejnosti k armádě cokoli změní, nezmění-li se sama armáda a její projevy na veřejnosti. Nemyslím si, že je pro vojáky dobrou vizitkou, stydí-li se nosit na veřejnosti vojenský stejnokroj, že je dobré, bude-li se veřejnost i nadále setkávat s nedostatkem pocitu hrdosti, že jsem vojákem, příslušníkem Československé armády. Vážnost naší armády nelze stavět jen na proklamativních základech. Naše armáda se nejdříve musí sama od základu změnit, teprve pak vznikne naděje, že se změní i vztah veřejnosti k ní.

Plukovník Bohuslav Balcar

SOCIÁLNÍ ŘÍZENÍ - ASPEKT ŘÍDÍCÍCH PROCESŮ V ČSA

V současné době uskutečňujeme obtížný, dlouhodobý a zároveň nutný **proces k přetvoření** armády v armádu demokratické společnosti. Jde o zásadní kvalitativní přeměnu, která vychází z přesvědčení o bytí nezbytných předpokladů, že současnou armádu lze politicky, sociálně i vojensky přebudovat. V dané situaci proto o to více vystupuje do popředí nutnost kultivace příslušníků armády. Po léta opomíjené sociální řízení se tak dostává na pořad dne a patří k nejčastěji skloňovaným pojmům. Souvislosti jsou však mnohem širší a hlubší. Netransformuje se jenom armáda, nýbrž celá společnost. Hlavní chybou minulého režimu byla jeho neschopnost rozvinout a uvolnit lidský potenciál. Slova o všestranném harmonickém rozvoji osobnosti se rozcházela se skutky.

V demokratické společnosti je zcela odlišné postavení člověka. **Důstojnost a svoboda člověka jsou nedotknutelné.** Úkolem všech státních orgánů je chránit a dodržovat všemi prostředky právě důstojnost člověka. Člověk ve své individualitě je chápán jako nejdůležitější prvek státu a společnosti. To je také základní právo člověka v demokratickém systému. Osobnost má tak přednost před kolektivem. **Přednost vlastní totožnosti** před tím, aby mu ji někdo určoval nebo vnucoval. V tom spočívá princip rovnosti všech. Demokratická společnost znamená **decentralizaci moci.** To je protiklad ke kolektivistické ideji a s ní spojené tuhé centralizaci moci, ať již za komunismu nebo fašismu.

Armáda nestojí mimo společnost. V demokratické společnosti je její organickou součástí. S armádou totalitní společnosti nutně odcházejí i její kolektivistické myšlenky.

Nicméně armáda je zároveň **byrokratickým typem organizace** vyznačujícím se hierarchickým členěním ozbrojených sil, tudíž i centralizací moci. To vyvolává **napětové pole** mezi povinnostmi vojáka a optimem jeho vojenské výkonnosti na jedné, mezi nejvyšší mírou jeho práv a svobod jako občana demokratického státu ve stejnokroji na druhé straně. Toto pole by mělo neustále vyvažovat právě **sociální řízení.** Má dbát, mimo jiné, na to, aby potřeby

a zájmy vojáků byly co nejméně omezeny, aby osobní styl vedení nepřekračoval vymezené hranice. Voják, aby byl zatěžován jen natolik, nakolik je to účelné a nutné. To nevylučuje vysokou náročnost výcviku.

Myslím, že současně je ale zapotřebí vidět a také si plně uvědomit, že voják v demokratické společnosti musí být skromný. Není žádný výhradní prostor, ani pro mnohá další povolání.

Řízení každé organizace charakterizují jako řízení věcných procesů prostřednictvím lidí. U všech stupňů působí, tudíž toto řízení uskutečňují a uplatňují lidé. Proto hovořím o sociálním řízení. Nicméně jako aspektu **komplexního řízení**. Samo o sobě sociální řízení není, jde o pouhou abstrakci. Sociální řízení je nerozlučnou a neoddelitelnou součástí komplexního řízení organizace. Rozumím jím řízení sociálních jevů a procesů organizace. Zahrnuji do něho optimalizaci členění a chování sociálního systému organizace, jakož i řešení sociálních souvislostí věcného řízení v zájmu dosažení stanovených cílů organizace. **Řídícími prvky**, které vedou armádní organizaci (velí jednotkám), jsou velitelé příslušného stupně řízení. Řídí vojenské organizace (útvary, jednotky), jejich sociální systém vedou k dosažení stanovených základních cílů armády.

Sociální řízení v armádě je specifickou náročnou činností řídících subjektů, jejich cíle-vedomým působením na vnitroarmádní systém jako celek, nebo jeho jednotlivé složky - vojenskoodborný a sociální podsystém.

Je nejdynamičtější složkou komplexního řídicího a řízeného procesu. **Řízení**, které by postrádalo sociální důraz, přestává být řízením a stává se pouhou mechanickou manipulací. Jakékoli snahy podcenit význam sociálního řízení, vyhybat se řešením sociálních jevů a procesů, časté a mnohdy velmi výrazné technokratické snahy, vedou ve svých důsledcích na scestí a ve své podstatě jsou cizí demokratické společnosti. V moderních armádách demokratických společností je **velitel vždy chápán jako vedoucí, vychovatel a vzdělavatel** svých podřízených a jemu svěřených vojáků v jedné osobě. Toto pojetí by nemělo být cizí, naopak, pokud ovšem jsme hodni, ochotni a schopni navázat na pokrokové tradice armády první republiky a dědictví T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a J. S. Machara.

Vztahy mezi velitelem a podřízeným jsou budovány na vzájemném ohledu, toleranci a úctě, nikoli na slepé podřízenosti. Podřízený má rovněž svoji osobnost a svá práva. Ta mu musí být nadřízeným zajištěna a chráněna. Podřízený není poddaný. **Práva vojáků** mohou být omezena pouze v rámci vojenských předpisů. Zvláštnosti vojenské služby neurčují nadřízení, ale stanoví je zákon. Libovůle ve smyslu: "Já vám udělám vojnu jako řemen ...", je nepřipustná. Velitel a jeho voják stojí v armádě demokratické společnosti, obrazně řečeno, na stejné úrovni. To se projevuje v jejich vzájemném styku. Udrží se partnerství a dialog. Oba si vzájemně vycházejí vstříc a vytvářejí vzájemnou důvěru. Nadřízený "bere" své podřízené i s jejich starostmi, potřebami a zájmy.

Důvěra je tmelem soužití a součinnosti. Nedá se nařídít, musí se získat. Jde to tehdy, je-li soulad slova a skutku. Je-li nadřízený osobností bez vážných charakterových nedostatků. Udělá-li nadřízený něco špatně, pak to musí přiznat. To mu důvěru nepodlomí, naopak.

Nositeli a uskutečniteli sociálního řízení jsou dvojediností postavením a rolí (profesionální a sociální) **velitelé (náčelníci) všech stupňů řízení**, vybavení přímou nedílnou odpovědností a jí odpovídajícími pravomocemi. Jsou nezastupitelní. Ve vojenskoodborném podsystému je základní metodou speciálního řízení demokratická spoluúčast zaměřená na uplatňování moci spojené s profesionálním postavením a rolí velitelů. V sociálním podsystému je to metoda spolupodílnické demokracie zaměřená na posilování vlivu velitelů i ostatních prvků (sociálních skupin, jednotlivců a zařízení, včetně kupř. Svazu vojenské mládeže, Svazu vojáků z povolání, odborových organizací i dalších) při dosahování cílů stanovených pro přípravu armády.

Velitelé (náčelníci) jako nositelé nedílné velitelské pravomoci, jsou tudíž **rozhodujícími subjekty sociálního řízení**. Vyžaduje se od nich, aby v praktické činnosti profesionálně rozhodovali o lidech, sociálních procesech, jevech, domýšleli všechny sociální souvislosti

vlastních rozhodnutí. Jednou z jejich základních povinností je udržovat vysoký stupeň motivace, stimulační a morálky jednotky.

K profesionálnímu rozhodování a řízení mají štáby technické, ekonomické a jiné útvary. Profesionalitu sociálního řízení jim mají umožňovat a zjišťovat **orgány sociálního řízení**.

Jde zejména o následující profese:

- řídicí pracovníci úseků pro sociální a humanitární věci všech stupňů řízení,
- pracovníci společenských služeb, tj. psychologové, sociologové, pracovníci v oblasti sociální politiky a sociálně právní služby,
- pracovníci výchovy a vzdělávání, pro kulturní činnost i její materiálně technické zabezpečení,
- vědecké a výzkumné pracovníci společenských věd,
- pracovníci pro informační, rozborovou, koncepční a organizační činnost,
- pracovníci pro styk s veřejností, vojenské žurnalistiky a publicistiky,
- odborní pracovníci ostatních složek úseku sociálních a humanitárních věcí (právní služby, tělovýchovy a sportu, vojenského školství).

K sociálnímu řízení musí být velitelé a náčelníci odborně připraveni, aby upotřebitelný lidský potenciál byl neustále kultivován, rozvíjen a nejvýhodněji využíván v zájmu plnění cílů armády demokratické společnosti. Velitelé (náčelníci) musí sami poznat a docenit, do jaké míry je profesionálně zdatný aparát sociálního řízení pro jejich rozhodovací procesy, sociální řízení potřebný a nepostradatelný.

Orgány sociálního řízení jsou podřízeny velitelům (náčelníkům), ve své činnosti se řídí jejich rozhodnutími. Jde o odborný článek řízení, který velitelům poskytuje kvalifikované služby. Tyto orgány jsou základním funkčním prvkem úseku sociálních a humanitárních věcí. Jejich činnost spočívá v odborném ovlivňování procesu sociálního řízení v armádě.

Základním programovým cílem (dlouhodobým prvního řádu do roku 2005) **sociálního řízení armády** je dosáhnout stavu ztotožnění lidského potenciálu armády s jejími cíli a funkcemi v demokratické společnosti, pracovního a životního uspokojení jejich příslušníků. Definovali jsme rovněž **cíle druhého řádu** (střednědobé do roku 2000). Je jimi poměrně dotvořený systém sociálního řízení tak, aby umožňoval velitelům a náčelníkům úspěšné řešení sociálních souvislostí i důsledků uskutečňovaných změn v Čs. armádě, kladné plnění dlouhodobého programu sociálního zabezpečení příslušníků Čs. armády. Vytvořené profesionální orgány sociálního řízení a služeb zastoupené vojenskými jednooborovými psychology, sociology, pedagogy a právníky budou schopné zajišťovat sociální diagnostiku, sociotechniku, poradenství na odpovídajících pracovištích.

Nejbližším **cílem 3. řádu** (krátkodobým do r. 1993) je dosáhnout následujícího stavu:

Poměrně dokončená výstavba orgánů sociálního řízení do té míry, aby se u jednotlivých stupňů staly účinným pomocníkem a nástrojem velitele, byly schopné kvalifikovaně zabezpečovat úkoly oblasti společenských služeb, vojenskoobčanské výchovy, sociálně politického studia, kulturního procesu v armádě i účinně se podílet při plnění opatření ročních plánů sociálního zabezpečení příslušníků ČSA.

Předmětem profesionálního zájmu orgánů sociálního řízení je voják - občan ve stejnokroji ve všech jeho sociálních, humanitárních souvislostech i rozměrech ve složitém, vnitřně členěném dynamickém vojenskoodborném i sociálním podsystemu armády. Chápání člověka v těchto souvislostech zcela souvisí s chápáním místa a úlohy armády v sociálním systému společnosti. Vyplyvá z něho smysl a obsah činnosti orgánů sociálního řízení. Je na místě připomenout, že Správa sociálního řízení FMO předložila v září 1991 k široké diskusi vojskům obsáhlý pracovní materiál "Místo a úloha orgánů sociálního řízení". Je určen na pomoc velitelům, náčelníkům a orgánům sociálního řízení. Je dílem kolektivu pracovníků z vojsk i vědeckých pracovišť. Jeho cílem je objasnit podstatu sociálního řízení a uplatnění

jeho rozhodujících subjektů v systému velení, vymezit místo a úlohu orgánů sociálního řízení v rámci armádního organismu, zvěcnit základní funkce, obsahové směry jejich činnosti, zásady, metody, formy práce, povinnosti v míru i za branné připravenosti státu u jednotlivých stupňů velení.

Plukovník PhDr. Jaromír Lojín, CSc.

KDO JSOU PROFESIONÁLOVÉ V ARMÁDĚ?

Na otázku v titulku je jednoduchá, ale také zjednodušující odpověď: vojáci z povolání. Cílem tohoto článku je poukázat na složitost profesionálního členění ozbrojených sil jak obecně, tak zejména ve vztahu k procesu profesionalizace Československé armády.

Diskuse o nutnosti profesionalizovat Čs. armádu již překročila svůj horizont. Ve veřejnosti i v armádě samotné není pochyb o tom, že je třeba opustit pojetí ohromné armády, založené na vysokých počtech branců - vojáků základní vojenské služby. Všechny soudobé armády vyspělých demokratických států jsou založeny na vysokém stupni profesionalizace - v USA a ve Velké Británii zcela, v evropských státech z 65 až 75 procent. V ČSFR počet vojáků základní vojenské služby přesahoval počet vojáků z povolání téměř třikrát.

Představy o přechodu ČSA na profesionální nebo poloprofesionální typ ozbrojených sil ze dne na den jsou však stejnou iluzí, jako představy o rychlé přeměně totalitního systému "socialistického" Československa v moderní demokratický stát s rozvinutým tržním hospodářstvím. Snahy o rozhodné urychlení těchto přeměn často zavánějí diletantstvím, jež neuvažuje o důsledcích unáhlených rozhodnutí. Metoda "pokusu a omylu" se v širších společenských souvislostech ukáže vždy jako vysoce neodpovědná. Následky "omylu" jsou mnohdy tak závažné, že vytvářejí situaci, která je složitější a rozpornější, než byla před "pokusem" o řešení. Příkladem takového pokusu bylo přijetí zákona o civilní službě, jehož následkem bylo vážné narušení základních funkcí Čs. armády. Také pokusy o mechanické řešení nové organizace ČSA a její změny rozmístění na základě rozkazů nepřipouštějících námitky bez přihlídnutí k sociálním důsledkům tak rozsáhlého zásahu do armádního organismu jsou rovněž svou nedomyšleností škodlivé a byly po zásluze odmítnuty.

Přeměna Čs. armády v poloprofesionální armádu je bezprecedentní záležitost. Jde o hluboké systémové změny, které nelze uskutečnit cestou prostého kopírování modelu soudobých moderních armád vyspělých zemí. Takový přístup je protidějinný nehlédě k výrazným rozdílům ekonomických a společenskopolitickým mezi vyspělými demokratickými státy a naší rozporuplnou společenskou situací. Je také nutné zvažovat proces přeměn ČSA s patřičným předstihem, jinak bychom se podobali Achillovi v závodu s želvou, tzn. že si nemůžeme stanovit za cíl dosažení současného stupně vývoje západních armád,

protože, než k němu dospějeme, můžeme zjistit, že už jsou jinde. Navíc musíme brát v úvahu naše historické, geopolitické i národnostní podmínky v každém údobí vývoje.

Proces profesionalizace Československé armády je rámcově určen třemi obdobími: do roku 1993, 1997 a 2005. Nejtěžší a nejsložitější je nepochybně období let 1990 až 1993. Zdaleka nejde jen o posílení profesionální složky ČSA. V tomto období musí být založeno principiálně nové pojetí armády, od něhož budou pocházet další vnitřní, systémové změny. Bude dovršena změna rozmístění ozbrojených sil podle modelu tzv. obranné dostatečnosti, sníží se délka základní vojenské služby na předpokládaných 12 měsíců. Dojde k celkovému snížení počtů všech příslušníků armády při souběžném poměrném posílení skupiny vojáků z povolání, zejména získáním tzv. "vojáků na čas". To si vyžádá novou vnitřní organizaci ozbrojených sil, vycházející z postupné změny v členění zbraňových systémů a jejich modernizace.

Jako nejzávažnější a nejobtížnější se jeví překlenutí důsledků, které pro Československou armádu znamenalo nucené i následné otrocké převzetí sovětského modelu ohromné armády a jeho přetrvávání v dlouhém období čtyř desetiletí. Československá armáda až do konce devadesátých let byla udržována jako jedna z nejpočetnějších armád světa (v poměru k počtu obyvatelstva) - především vysokými počty vojáků základní služby. Celá její vojenská organizace vycházela z členění ozbrojených sil, odpovídající potřebám 2. světové války, a to ještě z pohledu sovětské konzervativní vojenské tradice.

Ve vyspělých demokratických zemích došlo k zřetelnému odklonu od pojetí hromadných armád již krátce po skončení druhé světové války. V americké armádě ostatně už v průběhu války byl kladen důraz nikoli na hromadné nasazení živé síly, ale na vysokou technickou úroveň zbraňových systémů a jejich účinné využití. Pochopitelně to souviselo s technickou vyspělostí a ekonomickými možnostmi USA. Proces postupné profesionalizace armád NATO byl logickým vyústěním tohoto vývoje. Tento směr vývoje nebyl v armádách sovětského vojenského bloku uskutečněn, z politických i ekonomických důvodů nebyl ani žádoucí. Dnes tedy stojí Československá armáda před problémem mnohaleté retardace ve vývoji, za podmínek, které zdaleka nejsou nejvýhodnější.

Hovoří-li se o profesionálech v armádě, převažuje představa o vojácích z povolání, přičemž toto povolání je považováno za celoživotní. Ostatně v Československé armádě po čtyřicet let nebylo zvykem, aby voják z povolání odcházel z armády z vlastní vůle. Pokud se dokázal přizpůsobit všem obtížím, kterými ČSA od roku 1945 prošla, mohl v podstatě dosloužit do důchodu. Vojáci z povolání neměli svobodnou volbu odchodu z armády. Byli z ní především vyhazováni z "politických důvodů", ve vlnách, které byly shodné s politickými zvraty v naší společnosti. Československá armáda postrádá historickou, přirozenou návaznost. Skupina vojáků z povolání nebyla plynule obměňována a doplňována, ale procházela několika hromadnými čistkami a následně i hromadnými náborů. Základním kritériem byl třídní původ a především tzv. politická spolehlivost (rozuměj naprostá loajálnost s politikou a ideologií vládnoucí komunistické strany). Otázka odbornosti, schopností, skutečné profesionality ve výkonu vojenské služby, morálních kvalit - byla druhořadá.

V této základní profesionální složce ČSA, skupině vojáků z povolání, musí být nepochybně již v 1. období profesionalizace plně uplatněno kritérium vysoké odbornosti, vzdělání a osobnostních vlastností - proti pseudoprofessionalitě minulých let, založené na slepém vykonávání "stranické linie" a oddanosti ideji "internacionálního bratrství ve zbraních".

Druhou profesionální složkou moderních armád jsou civilní pracovníci, zaměstnaní v ozbrojených silách. Málokdo si uvědomuje, jak početnou skupinu v každé armádě tvoří. Souběžně s posilováním skupiny vojáků z povolání se po 2. světové válce vytvářela skupina civilních pracovníků jako druhá profesionální složka ozbrojených sil. Tento směr vývoje byl veden snahou o uvolnění vojáků z povolání, ale i vojáků základní služby, od tzv. "nevojenských činností", aby se mohli plně věnovat vojenské přípravě a činnostem, které s ní bezprostředně souvisí. To v žádném případě neznamenalo, že civilní pracovníci se měli zabývat podřadnými

Povolání		Počet		Vzdělání					Věk				Organizační zařazení						Národnost			Délka zaměstnání	
		celkem	z toho ženy	zákl.	SO	ÚSO	VŠ	věd.	do 30r.	31-40	41-50	nad 50r.	BÚ	škol.	výzk.	zdr.	díl.	skl.	čs.	sl.	ost.	do 10 r.	nad 10 r.
THP	Technici	10,40	33,5	1,6	7,8	79,5	11,1	-	18,7	30,7	32,6	18	54,8	8,1	11,1	1,8	7,9	16,3	72,9	26,1	1	23,8	76,2
	Hospodářští pracovníci	11,27	81,2	8,1	20,1	67	4,8	-	17,1	31,3	31,2	20,4	55,4	7,8	3,3	3,6	4,2	25,7	72,4	26,2	1,4	24	76
	Administrativní pracovníci	23,12	92,5	12	25,2	60,7	2,1	-	25,3	31,8	26	16,9	70,6	10,1	2,7	4,6	2,7	9,3	72,9	25,8	1,3	26,9	73,1
Zdravotníci	Lékaři	0,7	58,7	-	-	-	98,8	0,2	13,5	43,25	29,8	13,5	14,7	5,9	-	79,4	-	-	72,2	27,4	0,4	36,9	63,1
	Odborní zdravotníci	6,5	95,3	0,4	1,5	93,8	4,3	-	32,8	26,5	25,1	15,6	10,8	7,8	1,8	78,8	0,1	0,7	74,1	25,1	0,8	33,6	66,4
	Pomocní zdravotníci	0,6	96,1	58,9	34,3	6,8	-	-	17,4	24,6	33,3	24,7	7,7	0,5	0,9	90	-	0,9	68,6	30,9	0,5	17,9	82,1
Pracovník	Pedagogický	0,9	65,7	-	0,3	4,6	94,2	0,9	16,2	41,9	30,9	11	0,6	99,1	-	-	-	0,3	41,3	56,3	2,4	74,9	25,1
	Výzkumu	2,8	25,3	0,1	1,1	4	78	16,8	13,0	35,8	28	23,2	10,8	42,2	46	0,1	0,3	0,6	75,4	23,7	0,9	44,1	55,9
	V kultuře	2	78,4	5,4	12,1	69,5	12,9	0,1	22,3	36,5	24,9	16,3	60,8	25	5	-	1,4	7,8	64,3	32,7	3	26,4	73,6
	V tisku	0,01	40	20	20	40	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	80	20	-	40	60
	Ve sportu	0,05	47,4	5,3	26,3	36,8	31,6	-	10,5	26,3	31,6	31,6	73,7	5,3	10,5	10,5	-	-	57,9	42,1	-	31,5	68,5
Dělník	Kvalifikovaný	19,7	23,5	4,6	78,9	16,1	0,4	-	20	30,1	27,4	22,5	45,6	14,9	6,3	4,8	10,6	17,8	71	27,8	1,2	17,4	82,6
	Nekvalifikovaný	21,9	70,4	49,7	42,1	7,5	0,7	-	13,7	27,4	25,9	33	37,5	14,5	1,6	8,5	7,9	30	68,4	29,7	1,9	18,9	81,1

Legenda:

zákl. - základní

SO - střední odborné

ÚSO - úplné střední odborné

VŠ - vysokoškolské

věd. - vědecké

BÚ - bojové útvary

škol. - vojenské školství

výzk. - vývoj a výzkum

zdr. - vojenské zdravotnictví

díl. - vojenské opravárenství

skl. - vojenské sklady

čs. - česká

sl. - slovenská

ost. - ostatní

úkoly. Vykonávali pochopitelně i méně kvalifikované práce, ale převážně byli zařazováni do funkcí, vyžadujících střední a vyšší vzdělání, včetně vysoce kvalifikovaných prací technických, pedagogických, vědeckých, nevylučuje funkce správní, personalistické a politické. Ve všech armádách demokratických států jsou civilisté i ve funkcích nejvyšších, jmenovitě v postavení ministrů obrany. Skupina civilních pracovníků v těchto armádách zahrnuje velmi rozsáhlou škálu kvalifikovaných činností a jejich početní stav se ustálil ve vztahu ke skupině vojáků z povolání na nejvýhodnější poměr 1:2. Například v armádě USA jsou asi 2 milióny vojáků z povolání a 1 milión civilních pracovníků. Tento poměr je dodržován v podstatě i ve všech armádách NATO.

V armádách masového typu, tedy i v československé, se skupina civilních pracovníků utvářela značně rozporuplným způsobem. V prvním období poválečných let byly tradičně různé pomocné práce, manuální i administrativní (úklidové, skladové, účetnické, písařské) svěřovány vojákům příp. poddůstojníkům základní vojenské služby. Civilní pracovníci se zřídka objevovali u vyšších štábů, ve vojenských školách, zdravotnických zařízeních apod. Koncem padesátých a v šedesátých letech však počet civilních pracovníků v ČSA rychle narůstal. K 31. 12. 1971 se jejich počet již rovnal polovině stavu vojáků z povolání. V dalším dvacetiletí vzrostl počet civilních pracovníků o dalších 15 % přesto, že se na hromadném charakteru Čs. armády nic nezměnilo. Došlo k paradoxnímu stavu, když poměr mezi vojáky z povolání a civilními pracovníky dosáhl stavu 1,6:1 (stav k 31. 12. 1990). Jde o ojedinělý případ "dohnání a předechnání" západních zemí (jejich armád). Tento zvláštní jev má své kořeny v celospolečenském klimatu "reálného socialismu", ve kterém v podstatných směrech nebyly přijímány žádné změny, zatímco ve zdánlivě nevýznamných oblastech docházelo k hypertrofovaným "opatřením". Zastaralý charakter hromadné armády přetrvával ve vysokých počtech vojáků základní služby, částečně se zvyšoval stav vojáků z povolání (zejména praporčků) a neúměrně narůstaly počty civilních pracovníků - bez ohledu na účinnost a funkčnost vojenské organizace. Odbornost a celková kvalifikovanost i v případě civilních pracovníků nebyla rozhodujícím kritériem. Živelný růst "zaměstnanosti", za kterou se skrývala umělá zaměstnanost, nevycházející z objektivních potřeb podniku nebo zařízení, se projevila i při utváření skupiny civilních pracovníků v armádě. Svou roli hrála i potřeba zaměstnat

				Σ %		Z toho žen %	
Z toho	Pracovníci ve štábech	Početní	THP	0	3,3	85,1	
	FMO		THP		(1,6)	87,3	
	Velitelství svazů	Důstojníci	THP		(1,7)	83,5	
Bojové útvary		Důstojníci	THP		45,5	61,8	
Vojenské školství		Důstojníci	THP		13,5	59,9	Pedagog. pracovníci
Vývoj a výzkum		Důstojníci	THP		5,4	85,8	Vědecký pracovníci
Zdravotnictví		Důstojníci	THP		10,8	82,7	Zdravotnický pracovníci
Dílny		Důstojníci	THP		5,9	56,3	
Sklady		Důstojníci	THP		15,6	62,0	

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100%

Obr. 1

manželky vojáků z povolání, zejména v místech, kde byl nedostatek jiných pracovních příležitostí (manželky vojáků z povolání se na celkovém počtu civilních pracovníků podílejí 28 procenty; ostatní pravděpodobné příbuzné a známé vojáků z povolání nelze vyčíslit).

V každém případě je členění skupiny civilních pracovníků značně neracionální, pro fungování armády neúčinné. Převažují zde nízké kvalifikace a závažnější vysoká feminizace, která nemá obdobu v žádné armádě vyspělých států (65 % žen z celkového počtu civilních pracovníků). Jen u asi 32 % civilních pracovníků je požadováno středoškolské a vysokoškolské vzdělání (ÚS - 26 %, VŠ - 6 %), avšak i zde výrazně vstupuje známý fenomén "prominutého vzdělání" u asi 10 %. Je pozoruhodné, že nejvíce případů "prominutého" středoškolského a vysokoškolského vzdělání vykazují vyšší štáby a FMO: ve štábech nesplňuje požadované středoškolské vzdělání 23,8 %, vysokoškolské 52,2 %, u FMO dokonce 33,8 % a 54,1 % civilních pracovníků. Vnucuje se otázka, proč je pro tato místa civilních pracovníků stanoveno středoškolské a vysokoškolské vzdělání, které se pak v takovém rozsahu "promítá". Pokud jde o skutečně kvalifikované činnosti, vyžadující uvedené vzdělání, zůstává hádankou, jak je mohou vykonávat nekvalifikované síly. Jistě mohou být různá vysvětlení, ale to jen potvrzuje neprůhlednost této oblasti. Obr. 1 a 2 svědčí o dalších rozporech členění skupiny civilních pracovníků, zejména v odbornosti.

Pracovníci ve štábech		Z		SO		ÚS		VŠ		Nesplňuje%	
										ÚS	VŠ
Z toho		Z		SO		ÚS		VŠ		23,8	52,2
FMO		Z		SO		ÚS		VŠ		33,8	54,1
Velitelství svazů		Z		SO		ÚS		VŠ		8,0	35,0
Bojové útvary		Z		SO		ÚS		VŠ		10,1	23,0
Vojenské školství		Z		SO		ÚS		VŠ		5,5	0,5
Vývoj a výzkum		Z		SO		ÚS		VŠ		2,8	0,6
Zdravotnictví		Z		SO		ÚS		VŠ		1,0	-
Dílny		Z		SO		ÚS		VŠ		5,7	8,9
Sklady		Z		SO		ÚS		VŠ		5,9	7,5

Požadované vzdělání: Z - základní,
SO - střední odborné (vyučení),
ÚS - úplné střední,
VŠ - vysokoškolské,

Obr. 2

Např. velmi nepřehledná a nesrozumitelná je zejména skupina tzv. technickohospodářských pracovníků (THP), ve které jsou zamaskována velmi různorodá povolání techniků, hospodářských pracovníků, pracovníků administrativy a správy atd. Navíc se tu skrývají další případy "prominutého vzdělání". Skupina THP je v celkovém počtu civilních pracovníků zastoupena 45,1 %, absolventů VŠ a SŠ je však pouze 32 %. Navíc VŠ a SŠ vzdělání je

nutné předpokládat i u pedagogických a vědeckých pracovníků (3,6 %) a zdravotnického personálu (7,7 %). Celkem by tedy mělo mít vysokoškolské a středoškolské vzdělání 56,4 % civilních pracovníků. Do skupiny THP je tedy zahrnuto přes 24 % pracovníků, kteří mají nižší než středoškolské vzdělání. Tento údaj významně souvisí s nesouladem ve skupině dělníků. V celkovém počtu civilních pracovníků je vykazováno 41,2 % dělníků, avšak celkový poměrný počet pracovníků se základním vzděláním a vyučených je 64,9 %. Rozdíl je 23,7 % pracovníků s nižším než středoškolským vzděláním, kteří jsou pravděpodobně "ukryti" ve skupině THP.

Uskutečnit podrobnější rozbor skupiny civilních pracovníků není účelem tohoto článku.

Zásadní otázkou je zkvalitnění obou profesionálních složek Čs. armády - skupiny vojáků z povolání i skupiny civilních pracovníků. To se vztahuje nejen ke zvýšení profesionálních kvalifikací každého příslušníka těchto dvou skupin ale zejména ke zvýšení účinnosti členění těchto skupin v souladu s požadavky a potřebami funkční vojenské organizace. To znamená odstranit vše, co je příčinou těžkopádnosti, nepružnosti v rozhodování, vše co je nadbytečné a neúčelné.

Zaměření pozornosti na skupinu civilních pracovníků má své opodstatnění. Otázkou vojenských profesionálů - vojáků z povolání se intenzivně zabývá velení armády u všech stupňů, odborné komise a vědecká pracoviště, téma se objevuje v mnoha člancích, statích, úvahách i výzkumných pracích. Skupina civilních pracovníků ("profesionálů v armádě") je dosud neprávem opomíjena, ačkoli se její role bude výhledově zvyšovat. Nikoli ovšem početně (půjde spíše o snižování ve prospěch kvality) - ale k plnému výkonu "nevojenských činností", aby vojáci z povolání byli co nejvyšší měrou zaměřeni na vlastní vojenské činnosti, vojenským výcvikem počínaje a činností vyšších štábů konče.

Civilní pracovníci jsou dosud zahrnováni do jevově nerozlišeného počtu občanských pracovníků, v protikladu k vojákům z povolání, kteří již svým hodnostním označením jsou začleněni do určitého postavení hodnostního žebříčku armády. Pojem občanský pracovník nic nevypovídá o jeho funkci, kvalifikaci, povolání, jeho zařazení a postavení v armádě. Je to také důsledek smazávání rozdílů a zavádění falešné rovnoprávnosti v celé naší společnosti minulých let. V demokratických společnostech nejsou rozdíly ve společenském postavení a v postavení lidí ve stavovské škále podceňovány. V předmnichovské armádě byly pro civilní pracovníky vojenské správy zavedeny funkční hodnosti, odpovídající jejich postavení, vzdělání a vykonávané funkci, a to:

- **pragmatikální úředníci** (státní zaměstnanci), zařazení do příslušných služebních kategorií a skupin podle vzdělání,

- **pomocní kancelářští úředníci, podúředníci a zřízcenci ve veřejnoprávním poměru** (zaměstnanci v pomocné kancelářské službě),

- **zaměstnanci smluvní** (civilní smluvní dělníci, zaměstnaní ve skladech, podnicích, továrnách, dílnách a ústavech).

Civilní zaměstnanci na MNO tvořili:

- **skupinu právních úředníků** (služební třída 1b): přednosta odboru, ministerský rada, vrchní odborový rada, vrchní ministerský komisař,

- **skupinu technických úředníků, osvětové služby, účetní** (účetní ředitelé, vrchní účetní tajemníci, účetní adjunkti),

- **skupinu úředníků hospodářské správy,**

- **skupinu úředníků vyšší pomocné služby** atd.

V souladu s hodnostním postavením byli odměňováni v sedmi platových stupních.

Tento systém, který měl své funkční opodstatnění a vnitřní logiku, byl po roce 1948 zrušen. V armádách, které mají mnohaletou demokratickou tradici, byl však v podstatě zachován

a rozvinut podle požadavků doby. V armádě USA mají civilní pracovníci statut federálních zaměstnanců, jsou podle pravomocí a kvalifikací začleněni do skupin řídících pracovníků, inženýrů, ekonomů, lékařů, techniků, diplomovaných zdravotních sester, kvalifikovaných dělníků, nekvalifikovaných dělníků, kancelářských pracovníků, pracovníků služeb. Nejvýše odměňovanou skupinou jsou řídící pracovníci, k nimž patří okruh povolání od ředitelů (manažerů) po účetní, psychology, obchodní experty apod.

Tradičně propracovaný je institucionální systém začlenění civilních pracovníků v německých ozbrojených silách. Jsou rozděleni do tří základních skupin: úředníci, zaměstnanci, dělníci.

Zabývají se činnostmi, označenými jako nevojenské. Hlavní kategorií jsou úředníci, rozdělení do služby střední, zvýšené a vyšší. Možnost postupu zajišťuje systematická příprava ve vojenských školách, při předem získaných požadovaných kvalifikacích. Hodnostní stupně označují postavení civilního pracovníka v armádě: vládního asistenta, vládního tajemníka, úředního inspektora, vrchního vládního inspektora, vládního radu a vrchního vládního radu.

Rád bych poznamenal, že německé ozbrojené síly mají také podrobně propracovaný systém získávání nových civilních pracovníků (dokonalá spolupráce s pracovními úřady, které mají podrobné informace o povaze nabízených pracovních míst v armádě, nutných kvalifikačních požadavcích, zdravotním stavu, způsobu a výši odměňování civilních pracovníků, přičemž tyto informace jsou neustále doplňovány a obnovovány). Také příprava civilních pracovníků po jejich nástupu je systematicky uskutečňována i několikaletým studiem ve školách německých ozbrojených sil, podle profesního a funkčního zařazení civilního pracovníka.

Přijatá postupná profesionalizace Československé armády předpokládá zaměření na zvyšování kvalifikovanosti obou profesionálních složek armády, vojáků z povolání i civilních pracovníků. Reorganizace a změna rozmístění, která se v současné době uskutečňuje, vytváří zvláštní a lze říci příznivé podmínky pro řešení zděděných problémů. Lze předpokládat, že dojde ke snížení současných počtů civilních pracovníků zčásti přirozenou cestou: odchodem těch civilních pracovníků, kteří nemohou nebo nebudou chtít následovat svůj útvar do nového místa, propuštěním dalších, pro které nebude uplatnění, jakož i těch, kteří trvale neplní požadavky na kvalifikaci a pracovní výkon.

Úbytek civilních pracovníků by měl být promyšleně nahrazován cílevědomým přijímáním především mladých, kvalifikovaných dělníků, techniků a dalších potřebných povolání, zejména pak perspektivních absolventů středních a vysokých škol, kteří mohou být systematicky připravováni pro práci v armádě podle odborného zaměření. Je možné předpokládat, že práce v armádě se v příštích letech stane pro kvalifikované mladé odborníky výhodná mj. i proto, že pracovních příležitostí v civilních odvětvích bude nedostatek. Je však nutné zavést systém získávání a přijímání nových civilních pracovníků, založený na úzké spolupráci s pracovními úřady.

Problematika uplatnění, přípravy, postavení a role civilních pracovníků v ČSA je pocho-pitelně širší. Trvají nevyřešené problémy právní, sociální, nejsou kodifikovány zásady vztahů mezi civilními pracovníky a vojáky z povolání, způsoby odměňování civilních pracovníků atd.

V úvahách o profesionalizaci Československé armády nelze opomíjet skupinu civilních pracovníků, jejíž význam a úloha v ozbrojených silách je potvrzena praxí všech moderních armád.

KONVERGENCE VOJENSTVÍ A OBČANSTVÍ

Procesy přibližování: organizace a řízení (manažment)

Dávno před organizováním a řízením průmyslové velkovýroby válčily po staletí hromadné armády dotované tehdy nejvyspělejší technikou jak ničení, tak zabezpečení. V těchto armádách absolutních monarchií se přirozeně uplatňoval absolutistický princip jejich řízení. Zatímco monarcha byl císař a král, velitel byl bůh, pán nad životem a smrtí vojáka.

Hromadná armáda absolutistického státu byla na svou dobu průkopníkem uplatnění vědy a techniky. Vedení těchto států pro potřeby svých armád i loďstva zvyšují poptávku po vynálezech a technicky prvotřídních výrobcích. Vojenský organismus je začasť první modernou technikou, první technickou dílnou. A naopak: technici a inženýři z armádních struktur jsou civilizačními průkopníky i v civilní sféře, v organizaci řízení a uskutečňování skupinových, především rukodělných prací.

Geometra Hire v letech 1680 až 1702 měří výkony člověka při opevňovacích pracích. Inženýr - generál M. Vauban se zabývá časovými rozpočty prací. Zjišťuje, že pracovní výkon dělníka 7 hodin denně v zimním údobí nedosahuje jeho půldenního výkonu v letním období, kdy od března do října se může pracovat 10 hodin denně. Inženýr a fyzik Ch. A. Coulomb se zabývá pozorováními i měřeními pracovního výkonu (1785) a dospívá k revolučnímu názoru, že člověk má ve 24 hodinách pracovat jen 7 až 8 hodin, buď s oddychy, nebo bez nich.

Celé lineárně štábní organizační členění hromadného průmyslu od dob první průmyslové revoluce v 19. století je prakticky uplatněním organizace a řízení vojenských štábů tehdejších nejmodernějších armád. Mnozí průmysloví racionalizátoři zavádějí do principů řízení a správy podněty z vojenské organizace. Za všechny uvedu jen předního racionalizátora pokrokového francouzského manažera z prvních desetiletí 20. století, H. Fayola. Ten se zabývá zkušenostmi z vojenské organizace a řízení, přizpůsobuje pro řízení podniku princip jednotného příkazu-rozkazu, bez něhož je zdárný chod (podle jeho názoru) nemožný. Rozvádí také nezbytnost odborného štábu specialistů a tím princip lineárně štábní organizace ve vedení podniku. Éra vojenských iniciací do organizace a řízení však nepřekračuje dobu první průmyslové revoluce. Vojenská organizace nemá po první světové válce "civilu" co nabídnout. Vítězství šálí a utvrzuje, velebí tradiční způsob vojenské organizace a řízení.

Druhá světová válka podstatně, zásadně změnila technický obraz hromadného válčení, ale tyto technické principy (především hromadné uplatnění nejmodernějších mechanismů, motorů v tancích, letadlech, v technickém zabezpečení pozemní, námořní i letecké dopravy a přepravy), to vše bylo vojenskou aplikací civilní techniky a vědy, vyvinuté mezi válkami.

Válka samotná přináší jediné převratné novum, atomovou pumu, ale to je "novum ex machina", shazované z nebe, bez faktického vlivu na následnou organizaci i řízení ohromných operací pozemních, námořních, či leteckých.

Organizace a řízení válečných operací je přirozeně široce, hluboce a dalekosáhle analyzováno, ale to se vše děje uvnitř armádního organismu. Rozluka s civilním řízením je, zdá se, trvalá a naprostá.

V dějinách vojenství platilo, že příští, nová válka začíná obrazně, nicméně dost přesně tam, kde skončila přecházející válka.

Tohle platí až do druhé světové války včetně, ale neplatí to pro soudobou absolutní válku.

Válka se stala od počátku 50. let absolutní "díky" absolutním zbraním hromadného, úplného ničení až zničení, jež nikdy nebyly ve válce vyzkoušeny.

Tato budoucí absolutní válka, jakkoli z pohledu občanství nesmyslná, naprosto proměnila soudobou vojenskou organizaci i vojenský způsob řízení.

Civilně řečeno, jde o uplatnění soudobé druhé velké technické revoluce (vědeckotechnické) do vojenství.

Ve skutečnosti - nazíráno z našeho tématu - jde o převratný občanský zásah do soudobého vojenství, jak do jeho organizace, tak do jeho řízení, do jeho řídicích struktur a praktik.

U toho se hodlám na chvíli pozastavit.

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství pochopitelně velmi výrazně zasáhla do celého organizačně správního uspořádání armádní instituce. Podmínila vznik nového druhu strategických ozbrojených sil, nových druhů vojsk operačního a taktického určení. Vedla k přerozdělení způsobů ničení protivníka, k novým pravidlům vojenského umění, nové dělbě profesionálních a poloprofesionálních činností vojáků. Nezasáhla však, alespoň po formálně právní a formálně správní stránce, princip řízení vojsk jednou osobou na daném stupni velení, jedním velitelem, vybaveným svrchovanými právy a mocemi jak nad profesionální a poloprofesionální činností podřízených, tak nad jejich chováním, i nad jejich mimopracovním a volným časem. Princip povolávání do armády mužské části mladé generace, princip poloprofesionální vojenské služby jako zákonem stanovené občanské povinnosti umožňuje svěřit do rukou velitele pravomoc nad celým životem vojáka základní služby po dobu několika let.

Ovšem po obsahové stránce výkonu nedílné velitelské pravomoci dochází v období vědeckotechnické revoluce ve vojenství k podstatným a složitým změnám. Typ velitele-hrdiny je vystřídán typem velitele-vedoucího souběžně s tím, jak se celý systém ničení ozbrojených prostředků protivníka odlišuje, a to především u strategického a operačního stupně. Ozbrojené sražení protivníků, jejichž ozbrojené prostředky a záměry přibližně známe, lze vymodelovat a propočítat jako souboj moderních vědeckotechnických robotů bez individuální vůle, vědomí a citění. V soudobém ozbrojeném zápase prudce stoupá počet těch, kteří padnou, aniž spatří protivníka. Za takové podstatně proměnné situace vůle zvítězit znamená již pouhou vůli jít, střílet, bojovat a zabít, nelze ji zakalovat ani rozkazem, ani osobním příkladem velitele. Vůle zvítězit znamená především vůli dosáhnout co nejvyšší účinnosti zbraňových systémů ničení. Uskutečnění této účinnosti lze propočítat. Průběh operačního sražení lze teoreticky vyprojektovat, zprogramovat pro počítač a na něm "sehrát", aniž padne výstřel. V moderním rouse se tak materializuje starodávny princip boje, v němž se střetávají nejlepší válečníci, aby sami mezi sebou rozhodli válečné spory rodů, kmenů, bojových družin a národů ve zbraní. Namísto válečníka-hrdiny, stojícího v čele kmenu a rodu, je zde program pro počítač, neúprosné a nepodplatitelné sloupce výsledných čísel, velmi pravděpodobných, tím pravděpodobnějších, čím otevřeněji, bez předsudků a zbožných přání, se dokážeme podívat tvář v tvář reálnému poměru sil, s nimiž počítáme a jež vstupují do moderního válečného souboje.

V samotném způsobu velení, řízení a rozhodování ve vojenské činnosti dochází tedy k rozporuplnému souběhu vědeckotechnického a sociálně politického rozměru. Směr vedoucí k využití novodobých vědeckých poznatků, mechanizace a automatizace v řízení, správě i obsluze současných zbraňových systémů snižuje na nejmenší míru velitelsko-mocenský prvek řízení a správy, totiž "donutit i proti vlastní vůli". Nelze donucovat k činnosti technické, automatizované soustrojí, jež nahradilo neproduktivní lidskou sílu s její nízkou účinností ničit. Nelze "principiálním, skálopevným" rozhodnutím prosadit laickou, neodbornou směrnicí, je-li

věcně chybná, byť by byla vydána velitelem s nedílnou velitelskou pravomocí. Rozměr moci se tak mění podle rozměru řízení složitých mechanizovaných a automatizovaných soustrojí. Právo- mocné a pravomocné velitelské rozhodnutí stále více uznává vědeckotechnickou dělbu práce. "Umění velel" přestává být záležitostí velitelské intuice, organizačně správných dovedností, životních zkušeností a osobního příkladu. Stává se záležitostí vysoké odborné technické a sociálně vědní kvalifikace. Proces osvojování si "umění bojovat" vyžaduje nejen se vědomě, rozumově podřídit velitelské vůli a jeho rozkazům. Vyžaduje především vědeckotechnický rozum a vůli zvládnout odbornou složitost technologických postupů při řízení a správě složitých zbraňových i zabezpečovacích systémů. Vyžaduje vysokou kvalifikaci i u podřízeného.

Při zachování formálního principu nedílné velitelské pravomoci vystupují přímo ve struktuře mocenských vztahů nadřízených a podřízených do popředí prvky odborné autority a odborného vlivu, na úkor stereotypního monopolního mocenského nařizování a samovolné podřízenosti. Ideálním typem podřízeného není už podřízený, plný mechanické poslušnosti a úslušnosti, podřízený bez vlastního rozumu, vlastních názorů i vlastní vůle, ochotný, horlivý vykonavatel. Ideálním podřízeným se stává vysoce kvalifikovaný, účastnický spolupracovník.

Přirozené, že převratné procesy ve vojenské organizaci a řízení neprobíhají automaticky, ale složitým zprostředkováváním myšlenkovým, doktrinárním, institucionálním. Obecně však platí, že to jsou **procesy působící zvenčí** (out side), do vnitřního (in side) vojenského organismu (tedy procesy typu "out side - in side").

Tyto procesy nelze omezovat jen na oblast vědeckotechnickou, na technickou základnu přeměn soudobého vojenství.

Občanská společnost zasahuje do "svého" vojenství i podněty a iniciativami z oblasti soudobého, moderního, pokrokového řízení, a to tím spíše, čím naše soudobá armáda bude procházet procesem rozšiřujícího se podílu vojenského profesionála jako vojenského manažera a humanizátora.

Zasahuje velkým projektem cílového řízení, uplatňovaného v soudobých pokrokových, předních světových produktivních společnostech a organizacích už od počátku 60. let.

Cílové řízení je doménou vědy, je ze světa velkých vědeckých projektů našeho století, počínaje Manhattanickým projektem ve 40. letech, kosmickými projekty pokračuje, lety na Měsíc i mimo sluneční soustavu konče. Praxeologickými zobecněními těchto projektových praktik se začali zabývat Američané v 50. až 60. letech. Od té doby je teorie a uplatnění cílového řízení (management by objectives) nejen propracována, ale ověřena, jak ve vědě, tak v průmyslu. Je uskutečnitelná i pro nás.

Cílové řízení je taková metodologie i technologie řídicího chování a konání, v níž dominuje stanovení dlouhodobých zásadních cílů v dané řídicí záležitosti, stanovení prostředků a způsobů, jakož i rozpracování, konkretizace a personifikace cílů od řídicího až po řadového pracovníka. Vskutku, je typem účastnického (participativního) řízení, tzn. takového způsobu řízení, kde na dosažení cílů je od počátku až do konce zainteresován každý účastník, všech řídicích stupňů, ve všech údobích uskutečňování celkového, či dílčího projektu.

Každý účastník se najde v zásadním projektu. Úspěšné uskutečnění tohoto projektu není bez něho myslitelné. Je to způsobeno tím, že obecné cíle projektu jsou pro jednotlivé stupně řízení a pro jednotlivé období uskutečňování konkretizovány jak v čase, tak pro jednotlivé výkonné skupiny, a důsledně dovedeny až k jednotlivci - spolupřičiniteli.

Malou skupinu několika podřízených shora dolů po celou dobu, pokaždé řídí jeden a týž konzultant. Jeho hlavním způsobem řízení jsou individuální konzultace, zásahy, podněcování a povzbuzování. Na pravidelných čtvrtletních poradách s každým účastníkem je postup zadaného díla k zadanému cíli metodou polostandardizovaného rozhovoru probrán.

Celá metodika je opřena o propracovaný systém materiálních i nemateriálních stimulů, jenž je operativně uplatněn každé čtvrtletí a zakončen výslednými stimuly podle individuálních podílů na úspěchu i účinku celého díla.

Konvergence zásahů vědy

Z předcházejícího výkladu je patrné, jak výrazným konvergujícím činitelem, zprostředkovávajícím souvislost, souběžnost a součinnost technických, organizujících i řídicích procesů vojenských, občanských je soudobá, moderní, věda schopná všestranného uplatnění. "Civilní vědy" zasahují do vojenství v kvalitativně nové podobě právě od 50. let našeho století.

Uskutečnění těchto zásahů však není záležitostí vědátorů, výzkumníků, techniků, rozvojarů, projektantů, či konstruktérů, prostě realizačních subjektů zásahu vědy ve vojenství. Uskutečňování totiž primárně prochází doktrinálním filtrem státu. V doktrinální řeči norem a směrnic se etatizuje vstup vědy do vojenství.

Doktrinální filtr přirozeně není jen technickoekonomickým, ale především společensko-sociálním a politickým filtrem. V řeči norem a regulativů jsou vyjadřovány především vojenskomočenské, politicko-společenské zájmy státu. V tomto smyslu je nezbytné považovat vojenství především za materiální uplatnění doktríny.

Kvalitativně nové, převratné podmínky pro soudobé zásahy vědy do vojenství nevznikly automaticky tím, jak nejúčinnější systém ničení lze "díky" vědeckotechnickým poznatkům vyvinout a uplatnit, ale především proto, že **věda se stala mocí**, vědecký potenciál je klíčovou složkou vojenského potenciálu vcelku, že na uplatnění vědy ve vojenství nezávisí už jen možnost vítězství, či porážky, ale že v současnosti na uplatnění vědy stále více závisí samé bytí státu. Potřeba uplatnit vědu a tím racionalizovat vojenskou činnost na vědeckém základě se stala pro stát existenciální mocenskopolitickou potřebou.

Toto zvědečtění a racionalizace vojenské činnosti však není racionalizací, zachvacující všechny oblasti vojenské činnosti naráz. Naopak: Podle toho jak a kde, v kterých oblastech ano a v kterých ne, z toho všeho lze usuzovat na postupnost, rozvětvenost a složitost členění mocenského zájmu státu na účinnosti vojenství, na státním hodnocení důležitosti, či nedůležitosti jeho jednotlivých prvků, jakožto systému. Proto také většinou dochází přednostně k uplatnění vědy a racionalizaci zbraňových, řídicích i zabezpečovacích systémů strategických. Především zde jsou uplatněny nejmodernější vědecké poznatky. Tato racionalizace dále není sama o sobě humanizací vojenské činnosti. Tato humanizace totiž nezávisí především na schopnosti poznatků věd přírodních a technických býti uplatňována, ale závisí především na uplatnění poznatků věd společenských, humanitních, o člověku. Tam, kde je voják nadále řazen a vřazován jakožto fyzická, technická pracovní síla do systému sebe-modernější techniky, voják jakožto součást tohoto systému, tam dochází současně s racionalizací k odstranění humanizace vojenské činnosti, i v epoše vědeckotechnické revoluce, a právě v této epoše.

Mám-li na mysli vývoj směřující k uplatnění vědy a racionalizace ve vojenské činnosti, je zřejmé, že je především patrný v činnosti vojáků z povolání, méně, nebo vůbec ne u vojáků základní služby. Že je patrný především u těch zvláštních vojenských činností, kde dochází k vyřazování člověka z přímé ničivé bojové činnosti na válečisti, a kde se přesouvá jeho činnost do procesů přípravy, řízení, obsluhy a zabezpečování plně mechanizovaných a automatizovaných zbraňových i zabezpečovacích systémů. Tedy na ty činnosti, kde je člověk vyřazen jako jednoduchá fyzická síla z obsluhy techniky, je osvobozen a zproštěn fyzické driny jako přírodní mechanická síla, podřízená součástí strojového mechanismu.

S růstem těchto racionálních vojenských činností současně narůstá potřeba vysoce kvalifikované, vědecké, inženýrsko-technické přípravy na tuto činnost.

Tím vším narůstá možnost účasti jakožto racionálně vědomého aktivního postoje i faktické reálné účasti na funkci účinku zbraňových a zabezpečovacích systémů ničení.

Možnosti podílu budou tedy zřejmě nejreálnější u vojenských činností vysoce technizovaných, mechanizovaných a automatizovaných, kde je podíl současně podmíněn vysokým stupněm inženýrsko-technické a vědecké kvalifikace. Budou sníženy na nejmenší míru tam, kde jde o vojenské činnosti, o každodenně se opakující monotónní fyzickou drinu, u činností,

jež nevyžadují aktivní, iniciativní zájem subjektu, a dále u činností, jež jsou přísně předepsány a velitelsky vyžadovány přesně tak, jak jsou předpisy a statuty určeny, přesně tak a jinak, ne hůře, ale ani ne lépe.

Omezit zásahy vědy do vojenství jako primárního konvergujícího činitele jen na oblast věd technických by bylo neodpuštělným snížením její humanizační funkce.

Je-li věda pro člověka, přirozeně do vojenství zasahují i vědy o člověku, sociální, humánního typu. Uplatnění těchto zásahů bylo v naší armádě složitou střetovou záležitostí.

Až do šedesátých let byly sociální souvislosti vojenství - vzhledem k monopolu jedné strany - degradovány v "teorii" jednak na tzv. marxisticko-leninské učení o válce a armádě, jednak na principy stranického řízení a vedení armády stranou. Byly limitovány nomenklaturou i ideologií ústředního stranického aparátu v armádě. Soustředění tohoto způsobu řízení bylo podstatně ukázněnější a úplnější, než praktika nedílné velitelské pravomoci, než princip řízení vojsk jedním velitelem daného stupně armádního organismu. Ideologie a indoktrinace stranického řízení byla jakoby bez vnitřní trhliny, či bez průrvy.

Zásahy přišly proto logicky zvenčí těchto nomenklatur, ideologií a indoktrinací, přišly z obecných společenských věd, politologie, sociologie, psychologie, pedagogiky, z teorie řízení, systémů, vědy a dalších. Především tyto společenskovědní předměty dodržovaly své obecné teoretické a metodologické základy. Ty svou obecností přirozeně platí pro veškerý terén, objektivní skutečnost, skutečnost světa, lidstva a společnosti, včetně vojenství.

Dochází u nás k ustavování, příp. rozšiřování kateder a pracovišť společenských věd v armádě, k jejich rozsáhlé institucionalizaci i organizaci především na vysokých vojenských školách. Posléze na podzim roku 1967 je založen a konkursem dotován zvláštní Vojenský ústav sociálních výzkumů při Vojenské politické akademii v Praze. Vznikají kandidátské a habilitační práce z oborů společenských věd, prakticky uskutečňující jejich zásah do našeho vojenství. Dochází k prvním multidisciplinárním přístupům, spolupráci a součinnosti teoretického bádání i aplikovaných výzkumů.

Svého druhu prvním zásahem společenských věd do zakázaného výsostného vojenského území, do teritoria doktríny je Memorandum z května 1968ů vyjádřené z hlediska aplikabilní politologie, sociologie a aplikované teorie systémů. Tento zásah společenskovědních předmětů do jakoby výsostných věd strategie zůstává dodnes ojedinělým a aktuálním počinem. Doposud se prakticky nedodržuje, že doktríně musí nezbytně předcházet komplexní teoretická bádání, tedy nejen strategie, obecné vojenské vědy, ale neméně bádání věd společenských, především politologie, sociologie, sociální psychologie, teorie řízení, ekonomie a práva.

Je-li přijatá a kodifikovaná československá vojenská doktrína svou povahou otevřeným systémem výchozího usměrňování praktické strategie řízení, přípravy vojenského i státního organismu vzhledem k možným ohrožením, či ozbrojeným střetnutím, vyžaduje si její průběžná novelizace právě spoluúčastí uvedených společenských věd.

Po více než dvacetileté rozluce naší armády se společenskými vědami se stalo převratným pokrokem v zásahu sociálních věd do našeho vojenství soudobé ustanovení zvláštního řídicího úseku na stupni vedení federálního ministerstva obrany, úseku řízení a organizace sociálních a humanitárních souvislostí soudobého vojenství s jeho teoretickou, badatelskou, výzkumnou, pedagogickou, poradenskou oblastí.

Společenské vědy už ze své obecné souborné povahy, to jsou, které budou teoreticky i praxeologicky revoltovat proti zůstavším snahám izolacionismu sféry vojenství. Bez jejich setrvalého zásahu ve vojenství nemohou soudobé pokrokové konvergenční procesy vůbec probíhat.

Současné společenské vědy, především sociologie, psychologie a sociální psychologie, praxeologie, teorie řízení a organizace také přicházejí s vypracovaným a ověřeným projektem praktického řízení organizací jakožto sociálních systémů - jako s podnětem schopným uplatnění z občanské do vojenské oblasti.

Možná jsou uplatnění jednotlivých programů projektu byt přirozeně s přihlédnutím a konkretizací vzhledem ke zvláštnostem vojenské organizace, na rozdíl od soudobých organizací průmyslových, v nichž byl tento projekt v uplynulých dvou desetiletích uplatněn.

Konečně zasahuje velká věda do vojenství "nabídkou" svých vlastních, svébytných až svérázných postupů, metodami a způsoby i technologií příznačnou pro všechna údobí teoretického bádání, terénního zkoumání, uplatňování projektování, vytváření, materializování prototypů a nultými sériemi.

Věda je otevřenost sama, protiřečí zastaralým uzavřenostem, staromódním, starobylým uzavřenostem.

Nasnadě je dnes uplatnění heuristických pravidel, metod při vyhledávání a posuzování problémů, námětů, jak je řešit. Nasnadě jsou dnes pravidla otevřených, rovnoprávných komunikací v malých skupinách průzkumníků, vyhledavačů, řešitelů.

Funkce metodického poradce vrcholových funkcionářů armády v těchto záležitostech by měla být přirozeným uskutečňováním a uznáním pravdivosti a platnosti teze o nezbytnosti rozšiřovat zásah vědy do československého soudobého vojenství.

Literatura:

- Fayol, H.: Zásady správy všeobecné a správy podniků. Orbic, Praha 1931.
- Humble, J. W.: Management by Objectives in Action. McGraw-Hill Publishing Company, Ltd. 1970, London.
- Rašek, A.: Případ "Sepimo". 1970/1990.
- Ždímal, M.: Projekt cílového řízení n.p. Léčiva. Praha 1973.
- Bulletin mezioborového týmu sociálních výzkumů vědeckotechnické revoluce ve vojenství. VÚSV VPAKG, Praha 1969.
- Mezinárodní politika č. 12/1991.
- Československý profit. Příloha hospodářského týdeníku č. 41/1991.
- Kandidátské a habilitační práce J. Cvrčka, A. Gonče, L. Matysky, V. Lokajčka, B. Švarce, J. Marvana, Z. Nováka, M. Purkrábka, J. Zahradníčka ad.

Plukovník PhDr. Otto Janoušek

TĚLESNÁ VÝCHOVA A SPORT V ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDĚ

Tělesná výchova v ČSA je součástí výchovného procesu, kterým se působí na příslušníky armády s cílem dosažení požadované tělesné připravenosti k vedení úspěšné vojenské činnosti. Tělesnou výchovu v Čs. armádě odborně řídí správa tělesné výchovy a sportu FMO pomocí tělovýchovných orgánů jednotlivých stupňů. K posuzování a zajišťování potřeb v tělesné výchově a sportu v Čs. armádě pracuje u správy tělesné výchovy a sportu FMO

Rada armádní tělovýchovy jako odborný poradní orgán NSTVS FMO, jejíž činnost je řízena zvláštním statutem. Kvalifikovanost tělovýchovného procesu zabezpečují tělovýchovní náčelníci (příslušníci tělovýchovných pracovišť) s odborným tělovýchovným vzděláním.

Hlavními úkoly tělesné výchovy jsou:

- rozvíjení a systematické zdokonalování pohybových schopností,
- získávání a rozvíjení zvláštních pohybových dovedností a návyků, nezbytných k výkonu vojenských činností a k pracovní aktivitě,
- upevňování zdraví, otužování, zvyšování odolnosti organismu proti únavě z tělesné i duševní zátěže,
- prohlubování kladného vztahu k tělovýchovné činnosti, posilování motivace k trvalému zvyšování tělesné zdatnosti a pravidelné tělovýchovné aktivitě,
- plnění výkonnostních norem.

Tělesná výchova se uskutečňuje jako:

● **služební (STV)** - řízená tělovýchovná činnost, plánovaná v příslušné plánovací dokumentaci, která se uskutečňuje v době zaměstnání (v pracovní době) nebo jako služební činnost v době volna,

● **mimoslužební (MTV)** - spontánní pohybová aktivita, individuální tělovýchovná, sportovní činnost, prováděná ve volném čase.

Oba druhy tělesné výchovy působí na rozvoj osobnosti příslušníků armády společně, navzájem se doplňují.

Obsahem STV jsou činnosti cílevědomě rozvíjející tělesnou zdatnost, výkonnost a psychickou připravenost jejich příslušníků.

Ve služební tělesné výchově se používají zpravidla:

□ tělesná cvičení pro mnohostranný rozvoj pohybových schopností a dovedností formou atletiky, gymnastiky, sportovních her, lyžování, plavání, turistiky, pobytem v přírodě (zimní a letní), úpolů,

□ tělesná cvičení pro rozvoj zvláštních pohybových dovedností a návyků formou pohybu v terénu v polní výstroji (zrychlených přesunů), orientačních běhů, překonávání přírodních i umělých překážek, sebeobranu a boje z blízka, branného plavání, házení granátů, sportovní střelby,

□ doplňkové prostředky jakou jsou rehabilitační cvičení, regenerační procedury, sledování, řízení životosprávy a osobní hmotnosti.

Služební tělesná výchova je vykonávána **organizačními formami:**

- **základními:** např. cvičební (výukové) hodiny, ranní cvičení, проверки,
- **výběrovými:** např. armádní sportovní hry, sportovní dny velitele, plnění podmínek vojenských tělovýchovných odznaků,
- **výkonnostním sportem.**

Dynamika vývoje ve společnosti vyžaduje nová řešení úkolů i v oblasti tělesné výchovy v Čs. armádě.

Opatření ke zvyšování tělesné zdatnosti a výkonnosti vojáků, přijatá v uplynulých letech, nepřinesla očekávané výsledky. Dosavadní systém vytvořený ve vojenské tělovýchově, kdy se její nutnost uznávala pouze verbálně, ale prakticky se již nejnižšími veliteli nedodržovala, je příčinou současného špatného stavu. Domnívám se, že na vojáka (profesionála) budou kladeny vysoké nároky a bude nezbytné, aby splňoval určité předpoklady pro výkon funkce.

V otázce tělesné připravenosti příslušníků Čs. armády byly učiněny zásadní kroky v roce

1990 vydáním Rozkazu ministra obrany ČSFR č. 50, směrnici k realizaci RMO č. 50/1991, Nařízení náčelníka generálního štábu Čs. armády číslo 16/1991.

Dokumenty řeší otázky tělesné výchovy vojáků z povolání, občanských pracovníků vojenské správy a státních podniků v oboru působnosti FMO, tělesné výchovy vojáků v základní službě (náhradní službě), sportovní činnosti a výkonnostního sportu.

Počínaje výcvikovým rokem 1990-1991 byly zavedeny pro vojáky z povolání a občanské pracovníky zařazené do bojové připravenosti 4 hodiny tělesné výchovy týdně ve služební době, rozdělené nejméně do dvou cvičení.

Snahou do dalších let bude, ve spolupráci velitelů a tělovýchovných pracovníků prosadit, aby se tělesná výchova stala denní součástí života příslušníků Čs. armády. Kde to podmínky umožní, může být uskutečňována denně.

Každoročně (v květnu až září) jsou přezkušováni z tělesné výkonnosti **všichni** vojáci z povolání podle stanovených věkových skupin, a to z: 12minutového běhu, silového souborného cvičení a hodů granátem na dálku. Občanští pracovníci jsou prověřováni z 12minutového běhu. Obdobně u vojáků a občanských pracovníků s oslabeným zdravím, na základě doporučení lékaře je možné nahradit běh plaváním na 300 m, u vojáků z povolání hod granátem na dálku člunovým během 10 x 10 m.

Při výběru jednotlivých disciplín tým tělovýchovných odborníků a lékařů vycházel z dlouhodobého rozboru, podpořeného univerzálností, účinností a hlavně největší dostupností disciplín. Na běh, silové souborné cvičení a hod granátem na dálku je možné kdekoli se připravit. Příprava není závislá na materiálních podmínkách. V zásadě lze podpořit stanovisko, že každý voják z povolání a občanský pracovník, by si měl při rozvíjení tělesných schopností zvolit sám prostředky podle svého zájmu a možností, které mu dané prostředí poskytuje. Vedle přípravy na dosažení předepsané výkonnosti jde i o to, aby zvolený sport, či pohybová činnost uspokojovala příslušníky armády i po stránce psychické, zpříjemňovala pracovní den, poskytovala duševní relaxaci a urychlovala proces regenerace organismu.

Normy pro přezkoušení z tělesné výkonnosti byly konzultovány s lékaři a tělovýchovnými odborníky z FTVS UK Praha, v roce 1990 ověřeny na 22 518 vojácích z povolání. Z tohoto počtu prověřených bylo hodnoceno 14,4 % výtečně, 27,1 % dobře, 37,5 % vyhovujícím způsobem, 21 % bylo nevyhovujících. Průměrné výkony byly následující: silové souborné cvičení 38/23, hod granátem na dálku 43 m, běh 12 minut 2321 m. Na základě dosažených výsledků tohoto počtu prověřených byly normy ještě upraveny. Např. v běhu byla hranice pro stupeň vyhovující snížena o 100 m. Pokud jde o "tvrdość" norem, nejsou za hranicí únosnosti, ba naopak jsou "měkčí", než vyžaduje současná úroveň rozvoje Čs. armády.

Je jednoznačné, že musí být rozdíly ve fyzické zdatnosti např. mezi pilotem proudového letadla, chirurgem ve vojenské nemocnici, nebo pracovníkem OVS, ale normy, které jsou dány, je třeba brát jako základní, které by měl plnit každý příslušník Čs. armády.

Vojáci z povolání, kteří při přezkoušení z tělesné zdatnosti dosáhnou nevyhovujícího hodnocení, budou posouzeni z hlediska způsobilosti k výkonu vojenské služby a zastávané funkce.

Občanským pracovníkům, kteří nesplní předepsané výkonnostní normy, velitel (náčelník) sníží příplatek za bojovou připravenost až o 200 Kčs do té doby, kdy při řádném výročním přezkoušení dosáhnou požadované tělesné výkonnosti.

Na základě připomínek vedení ústředního výboru Federálního odborového svazu pracovníků Čs. armády k otázkám spojeným s prověrkami tělesné výkonnosti občanských pracovníků, rozhodl ministr obrany ČSFR přijmout pro výcvikový rok 1990-1991 zmírnění postihů u občanských pracovníků, kteří nevyhoví požadavkům přezkoušení z motorických testů tělesné výkonnosti. Toto opatření bylo zveřejněno v 1. doplňku NNGŠ č.34 (22. srpna 1991) a má dočasný charakter. Jeho smyslem je vytvořit dostatečný časový prostor pro kvalitní přípravu i u těch občanských pracovníků, jejichž nadřazení jim nevytvářeli nejvýhodnější podmínky pro pravidelnou přípravu.

Vzhledem k tomu, že objektivní stanovení výkonnostních norem lze považovat za klíčový problém pro ověření tělesné výkonnosti, byl zadán k řešení vědecký úkol Objektivizace tělesné zdatnosti a výkonnosti příslušníků Čs. armády, který v širokém záběru sleduje problematiku výkonnosti mužské části obyvatelstva před příchodem do armády i při výkonu vojenské služby. Na úkolu se podílí FTVS UK Praha, vědecké pracoviště STVS FMO i vybraní tělovýchovní pracovníci vojenských škol a útvarů.

Pro porovnání, jak k tělesné výchově a přezkoušení tělesné výkonnosti přistupují v jiných armádách, uvádím:

V armádě USA se fyzická připravenost považuje za samostatné výběrové kritérium, které se plně uplatňuje ve výcvikovém systému. Jeho posláním je utvářet vědomí všech příslušníků, že pouze fyzicky, morálně a odborně vyspělý velitel má morální právo velet a vítězí v boji.

Fyzické přípravě profesionálních odborníků (velitelů) je věnována nejvyšší pozornost.

Oprávněnost tohoto přístupu velení armády USA je neúprosně potvrzeno praktickými zkušenostmi z bojů v Koreji, Vietnamu, Grenadě a Iráku.

Test fyzické výkonnosti armády USA obsahuje: kliky (nejvyšší možný počet za 2 minuty); leh - sed (nejvyšší počet za 2 minuty); běh na 2 míle (3,2 km).

Výsledky se vyhodnocují pomocí tabulek. Přezkušovaný musí dosáhnout nejméně 180 bodů, přičemž žádná disciplína nesmí být hodnocena méně než 60 body.

V Britské armádě, po zkušenostech na Kypru, kde se ukázalo, že jednotky nebyly fyzicky připravené zvládnout náročné přesuny v terénu, který vylučoval použití vozidel, zavedlo velení účinné programy ke zvýšení tělesné výkonnosti všech vojáků. Úspěšnost programu je prověřována testy.

Např. Basic Fitness Test (BFT) absolvují dvakrát ročně všichni vojáci mladší 50 let, včetně příslušníků vyšších štábů a ministerstva obrany. Výjimky se povolují na základě lékařského doporučení.

Obsahem BFT je absolvování 2 x 1,5 míle (2,4 km) v polní výstroji - bez výzbroje. První přesun na 1,5 míle se uskutečňuje v jednotce (skupině) v časovém limitu do 15 minut. Druhá část testu bezprostředně navazuje. Každý voják pokračuje v běhu 1,5 míle jako jednotlivec. Normy pouze pro 2. kolo: 18 až 29 let - do 11 minut 30 sekund, 30 až 34 let - do 12 minut, 35 až 39 let - do 13 minut, 40 až 44 let - do 14 minut, 45 až 49 let - do 15 minut.

Vojáci starší 45 let mohou běh ve skupině vynechat a proběhnout celou trať (3 míle - 4,8 km) jako jednotlivec v čase do 30 minut.

Služební tělovýchova v **německých ozbrojených silách** plní dvě základní úlohy - připravuje vojáky po stránce fyzické i psychické na plnění vojenských činností a pěstuje v nich potřebu pravidelného sportování.

Uskutečňuje se nejméně dvakrát týdně a nesmí být nahrazována žádným jiným zaměstnáním. Němečtí důstojníci se pravidelně účastní gymnastiky, atletiky, juda a plavání. Nejoblíbenějšími míčovými hrami v armádě jsou házená, košíková, kopaná a odbíjená. Tělovýchovu řídí důstojníci (poddůstojníci) s potřebným sportovním vzděláním (absolventi kursů Vojenské sportovní školy ve Warendorfu).

Základem pro služební hodnocení fyzické připravenosti důstojníků jsou výsledky ve Vojenském sportovním čtyřboji, který zahrnuje běh na 100 m, 5000 m, vrh koulí 7,25 kg a skok daleký.

U důstojníků starších 40 let, kteří se soutěže účastní dobrovolně, je vytrvalostní běh zkrácen na 3000 m a sprint na 75 m, od 46 let na 50 m.

Přezkoušení se organizuje nejméně jedenkrát ročně a **zásadně se nekoná v jeden den.**

Cílem důstojníků je překročit hranici 50 bodů, která je zařazuje do výkonu nadprůměrných. Např. u 24letého nadporučíka to znamená uběhnout 100 m za 13,4 s, 5000 m za 23 minut, vrhnout koulí 10 m a do dálky skočit 5,5 m.

Jako průměrný je hodnocen 39letý podplukovník, jestliže dokáže 100 m za 13,9 s, 5000

m za 25 minut, koulí 7,90 m a dálku 4,5 m. A nakonec dobrovolník podplukovník - výtečník (nad 46 let): 50 m za 8,2 s, 3 km za 17 minut, koule přes 9 m a dálka přes 4 m.

V tělesné výchově vojáků v základní (náhradní) službě u jednotlivých druhů vojsk podle naplněnosti byla zavedena tělesná výchova v ČSA u útvarů:

- s plnými počty 2 hodiny týdně,
- se sníženými počty 1 až 2 hodiny týdně,
- s rámcovými počty 1 hodinu týdně.

Ve sportovní činnosti počínaje výcvikovým rokem 1990-91 jsou organizovány Přebory Čs. armády ve sportovních odvětvích:

- Pro vojáky v základní (náhradní) službě: v malé kopané a odbíjené.
- Pro vojákyně z povolání: ve stolním tenise, přespolním, orientačním běhu a odbíjené.
- Pro vojáky z povolání: ve sjezdovém a běžeckém lyžování, malé kopané, tenise, plavání, odbíjené, nohejbale a vojenské tělovýchovné třídě.
- Společně pro vojáky v základní (náhradní) službě i vojáky z povolání: ve stolním tenise, šachu, přespolním, orientačním běhu, vojenském odznaku zdatnosti, odbíjené, vojenském trojboji, střelbě ze služebních zbraní (pistole, samopal).

Ve sportovních soutěžích a akcích je dodržována zásada dobrovolnosti.

Současnými zásadními změnami v ČSA byla citelným způsobem zasažena oblast, která se dlouhodobě řadila mezi významnou součást našeho tělovýchovného hnutí.

Výkonnostní sport v posledních dvou sezónách podstatně poklesl u své základny. Počet sportovních oddílů se snížil téměř o 70. Současný počet 255 oddílů není konečný a bude dále snižován.

Z celkového počtu mají 74 oddíly statut oddílů s vyšší sportovní výkonností. V soutěžích I. celostátní ligy a M ČSFR je zapojeno 28 oddílů, v republikových úrovních 46. Zbývající 181 oddíl VTJ soutěží na nejnižších úrovních.

Hlavní příčiny současných problémů jsou:

- změny v rozmístění,
- snižování počtu vojsk,
- zkrácení délky vojenské základní služby,
- zavedení náhradní civilní služby,
- nová ekonomická situace.

V této nepříznivé situaci je nutné hledat způsoby, kterými lze tuto oblast v podmínkách poloprofesionální armády zachovat.

Východiskem může být vytvoření nových zákonných norem, které budou stavět na právní subjektivitě oddílů a ekonomické samostatnosti, při zachování alespoň poměrně přijatelných podmínek již dříve zmíněných.

Vycházím-li z nových ekonomických podmínek, je nutné výkonnostní sport postavit na dobrovolnosti a umístit ho do volného času. Oddílům vytvořit podmínky k přechodu na samostatné právní subjekty s vyloučením přímého velitelského řízení, ale se zachováním nutných vazeb.

Myslím, že nové zákonné normy musí dále vytvořit oddílům další předpoklady k jejich samostatnému rozhodování při určování způsobů organizace oddílů se vztahem ke klubům vojáků z povolání i civilnímu sektoru.

V ekonomické oblasti by, dle mého názoru, měla Čs. armáda částečně kryt výdaje oddílů. Rozdělování prostředků z rozpočtu FMO by se mělo uskutečňovat podle stanovených kritérií.

V plné šíři bude třeba rozvíjet nové způsoby ekonomické soběstačnosti a nezávislosti

využíváním mecenášů, reklam, podnikatelské činnosti a nových způsobů hospodaření příspěvkovými organizacemi.

Z uvedených faktů je zřejmé, že směr, který byl vytyčen RMO ČSFR č. 50/1990 je správný. Potvrzují to i slova MO ČSFR Luboše Dobrovského při diskusi s příslušníky štábu západního vojenského okruhu: "S fyzickou zdatností i úrovní tělesné přípravy vojáků z povolání, ale i v základní službě nejsem vůbec spokojen.

Jestliže důstojník, a je to třeba velitel praporu, není schopen udržet krok se svou jednotkou, potom jí přece nemůže dál velet, to se nedá nic dělat. Takhle to musí být podmíněno.

Zrovna tak důstojník, který se nenaučí ovládat jednoduchý počítač, který mu umožní automatizovat určité výkony (např. v přípravě na střelbu), nemůže setrvat ve své funkci. A s jeho tělesnou zdatností je to obdobné."

Je zřejmé, že vojáci z povolání budou nuceni změnit svůj vztah k tělesné výchově a někteří i celkový životní styl. Tělesná zdatnost a výkonnost se musí stát nezbytnou součástí celkového profilu budoucího profesionála naší armády. Větším problémem však je, jak tohoto nejvýhodnějšího stavu dosáhnout. Zároveň je však nutné určit jednoznačně hranici tohoto stavu, kdy pohybová aktivita přináší nejen radost a dobrý pocit, ale také potřebný účinek, jímž se rozumí splnění požadovaných kritérií výkonnosti, která se postupně stávají součástí hodnocení stavovské způsobilosti pro výkon funkce v ČSA.

Předpokládám, že vytvořením žádoucích podmínek (materiálních, prostorových, časových, metodických), účinnou osvětou vedoucí k pochopení potřeby pravidelné tělovýchovné aktivity se podaří dosáhnout vytčených úkolů tělesné výchovy.

Přijatá opatření chápu jako dočasný prostředek k překonání mezí vytvořených dlouhodobým rozporným teoretickým chápáním potřeby tělesné zdatnosti a jejím uplatněním v praktickém životě.

Vycházím-li z toho, že současný záporný vztah části vojáků z povolání k tělesnému pohybu není pouze povrchním jevem, ale je hluboce zakořeněn v myšlení, jednání jednotlivců, ovlivňuje jejich životní styl, pak k dosažení požadované úrovně tělesné zdatnosti v Čs. armádě jako celku bude zapotřebí určitého času.

Podplukovník Ing. Jan Mestek

TAKÉ STRATEGIE?

Pouštět se do strategických otázek laikem je věru opovázlivost, ale chápejte, názor čtenáře má své oprávněné místo v časopise Vojenské rozhledy. Domnívám se totiž, že strategie slovy jednoho amerického generála, na jehož jméno si již bohužel nevzpomínám, zněla asi takto, když na otázku, jaký je rozdíl mezi taktikou a strategií, odpověděl: "Představte si, že protivník má krávu. Taktikou bude, k tomu, aby se nenapil mléka - že mu mléko rozliji, a strategií, že mu zabiji krávu." Zjednodušeně je tu jistě vystižena podstata i systémová nadřazenost základních pojmů.

Pouštět se do pojmové studie filozofické kategorie není podstatou tohoto příspěvku. Souhlasím s mnoha našimi autory, že rozšiřování obzoru našich vojenských odborníků vojenským směrem i v jiných oblastech mimo ideovou pevnost (i když tu v přípravě důstojnického a praporčíckého sboru i mužstva nezavrhují) nebylo ať již žádoucí, nebo bylo jaksi neplánovaně navíc a byla studována výlučně sovětská vojenská věda, její zkušenosti, i když nikoli veškeré, jako příklad mohu směle uvést poznatky z mnoha válečných sražení nebo ozbrojenými silami uskutečněných akcí, které vlastně ani k vykonavatelům (vojskům) nepronikly (zkušenosti z bojů v Afghánistánu, obsazení Československa atd.), natož strategické cíle vedení války.

Možná ten, kdo měl přístup k takovýmto informacím, se mnou nebude souhlasit, ale tento názor je můj i těch osob, s nimiž jsem svoji úroveň nepřekročil, nechci tím říci, že by nás tyto otázky tehdy nezajímaly zrovna tak, jako dnes. A to jmenovitě problematika praktického uskutečňování vojenských doktrinárních zásad.

Má-li náš stát být branně bezpečnostně zabezpečen, má-li armáda splnit svoji funkci, musí vycházet z několika všeobecně známých předpokladů: jednak sama musí mít vnitřní jednotnou pevnost, návaznost, provázanost, být na patřičné lidské, technické úrovni, s požadovanou vycvičeností, ale to není vše. Nejzákladnější je vlastně zámysl jejího použití za možných situací, k nimž může dojít vzhledem k vývinu mezinárodní i vnitřní situace. Jež se zdá být na jedné straně v současnosti poměrně pevná (nemáme nepřítel), přesto však, z hlediska strategických záměrů funkčnosti slovanského evropského státu velmi labilní. Proč? Naprosto jednoduše. Nedošlo dosud k vytvoření takového bezpečnostního bloku, který by skutečně nebyl vůči nikomu zaměřen (dějiny svědčí o tom, že většina vojenskopolitických bloků byla vždy zaměřena proti tomu někomu druhému, byť například nikoli okamžitě proklamována, spíše naopak).

Tedy vytvoření takových záruk mezi evropskými státy, aby došlo k postupnému

uskutečnění myšlenek setření rozdílů mezi ekonomickými, vojenskými, státními hranicemi jednotlivých států. Je to uskutečnitelné? Měl bych připomenout, že to byl v podstatě návrh českého krále Jiříka z Poděbrad.

Dojde-li k postupnému evropskému sjednocení, nedojde tím k porušení národních práv a svobod evropských národů, které jsou v současnosti příliš citlivé a přežívají jako rudimentální atavistický článek evropsví; věčné národnostní nenávisti a nikoli tolerance? Může dojít k asimilaci tak, jako k tomu došlo v USA za dvě stě let trvání Států, nebo i sovětizaci národů Sovětského svazu, které nyní "hlad rozešťval". Evropa je k evropanství svým historickým zatížením jakoby nezralá, ale má-li vytvořit hospodářskou protiváhu ostatním světovým centrům, Japonsku, třetímu světu, musí být vnitřně jednotná. Tato jednotnost pramení z jednoty vnitřní jednotlivých příslušníků: Čechů, Slováků, Irů, Angličanů, Skotů, Valonů, Vlámů, Adžanů, Italů, Sasů, Bavorů, Britů, Francouzů, "chlapců z Dolného i Horného konca".

Nehraje svoji roli i historická velmocenská tradice bývalých říší? Střed Evropy byl po staletí vždy pohybujeícím se kyvadlem mezi mocenskými zájmy Francouzů, Prusů, Španělů, Britů, ale především magického trojúhelníku francouzsko-britsko-německého, do něhož zasahoval čas od času ruský zájem. Změnil se směr těchto snah v Evropě?

Naše československá strategie je cosi velikašského. Ozbrojená moc nezabrání úderu vedeného z jednoho, dvou, tří směrů nebo vedeného doprostřed státu na správním, ekonomická střediska hromadným zasazením expedičních svazů rychlého zasazení. Nejsme totiž vnitřně jednotní. Či zájem je rozdmýchat nepokoje mezi našimi národy až do té míry, že se projeví nepevnost státu navíc umocněná nedůvěrou ve vlastní ozbrojené síly i v životaschopnost všech potenciálů států?

Domnívám se, že bychom měli být státem aktivně neutrálním švýcarským způsobem, smluvně provázání s ostatními státy, s pevnými zárukami naší národní totožnosti, což je velmi citlivá i ošemetná záležitost vyjadřující míru tolerance sousedů, velmi dobrých vztahů k nim, ale i určitých mezí, za něž nesmí jít žádný z partnerů smlouvy, aniž by došlo k narušení rovnováhy vztahů.

Vzájemné poznávání armád, důvěra, otevřená kontrola, partnerství, to jsou základní rysy takového strategického záměru, který by neměl podléhat výkyvu názorů při změnách politiky stran ve vládách států. Státní strategie by měla směřovat metodicky vytyčeným cílem evropanství, nikoli pouze nacionalisticky zaměřená.

Vymírá generace, která poznala hrůzy války, ale i nenávisti. Vybičovaná třídní nenávist zaměřená proti imaginárnímu blokovému nepříteli se transformovala. Společnosti některých především východoevropských států volají po vnitřní národní jednotě. Ano, i my ji utvoříme, avšak k vlastní prosperitě - nikoli zaměřenou "proti někomu"!

To nechť je naším strategickým zámyslem a ozbrojené síly? Budeme-li si vážit sami sebe, být dostatečně vnitřně silní, budou si nás vážit i naši sousedé a partneři nejenom evropští.

Projevem vnitřní pevnosti státu není výboj vedený mimo stát, ale ten jev, jež bychom mohli fyzikálně nazvat "jevem kulatosti" - vše má ideální tvar, těžiště

rovnovážných sil je ve středu, úsilí směřuje do středu - tedy pro společnost, pro blaho občana státu. Pro to jsou v našich zemích i předpoklady: vědecky i technicky vzdělaní občané na všech úrovních, kteří navíc mají na to se vyrovnat svými zlatými ručičkami a pilnými mozky kterémukoli nejpilnějšímu národu na světě (Japoncům) s větším furiantstvím. To je i strategická deviza obranyschopnosti státu, již však je nezbytné z hlediska armády vytěžit. Vzorů, jak to učinit, poslouží ve světě dostatek.

Pro strategické záměry armády tedy více než jindy platí být armádou svých národů a národností, naprosto demokratickou, avšak vnitřně ukázněnou a jednotnou, co do cílů a záměrů, jež je budována na nejvyšších morálních zásadách, cvičena nejmodernějším způsobem, vybavena nejúčelnějšími bojovými prostředky pro vedení bojové činnosti pořizovanými přiměřeně k národnímu důchodu a mezinárodní situaci. Vyčleněné hotovostní ozbrojené síly (tedy takové, o nichž lze říci, že zachytí do mobilizace první úder protivníka a stanou se jádrem rozvíňovaných ozbrojených sil mobilizací), profesionální (poloprofesionální) armády však musí zabezpečit v době míru výcvik mladého obyvatelstva, ať již základního (6 až 12 měsíců), uskutečňovaného alespoň 2 až 3 měsíce systémem výcviku vzdušných nebo námořních výsadkářů, v dalších měsících specializací druhů zbraní. Při vojenských cvičeních organizovaných obdobně jako u švýcarských ozbrojených sil pak zdokonalovat záložní příslušníky armády teritoriálním způsobem v dalším vojenském odborném výcviku (taktice, operaci).

Další velmi důležitou zásadou, která vytváří z ozbrojených sil kvalitní armádu, je vrácení postavení poddůstojníka (seržanta) svému funkčnímu významu. Tj. "generál řídí operace a války, svobodník je provádí a vyhrává". Jinými slovy: armáda je klenba, která stojí na sloupech - poddůstojnících. Poddůstojník z povolání (na čas) je přímý vychovatel, organizátor, první a poslední přímý velitel, ale také spravedlivý a starostlivý otec a učitel svých podřízených vojáků. Veškeré neúspěchy v kázni a plnění úkolů bývalé ČSLA, které dosud přetrvávají, spočívají právě v tom, že důstojník plní úkoly a funkci poddůstojníka, které mu "politruk" v minulých desetiletích odňal. Změní-li se tento poměr ve vztahu, navodí se správný funkční vztah, dojde k ozdravení i funkce armády, vzroste vnitřní kázeň i důvěra civilního obyvatelstva ve své vojsko, dojde ke změně kvality.

Myslím, že tyto myšlenky nejsou originální, některé zkratky zcela jistě vzbudí úsměv, možná i diskusi, a o to v zájmu věci jde.

POUČIT SE Z CIZÍCH VÁLEK

Po druhé uveřejňujeme některé názory vojenských publicistů, a to Davida Eshela a Ericha Gyslinga, které byly uveřejněny ve zvláštní příloze časopisu Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift č. 5/1991 k vedení války v Perském zálivu. David Eshel napsal svůj příspěvek **Vítězství podle učebnice** a Erich Gysling **Souvislosti a pozadí**. Je zapotřebí si uvědomit, že názory autorů byly zveřejněny v roce 1991, a tak některé pohledy mohou být dnes i trochu odlišné.

Vítězství podle učebnice

To, co vykonaly mnohonárodnostní síly pod velením generála Schwarzkopfa v šestitýdenní válce, především v posledních 100 hodinách, vejde jako jeden z velkých činů do válečných dějin. Stejně tak skutečnost, že se americká vojenská doktrína v boji skvěle osvědčila.

Důkladný rozbor a hodnocení jednotlivých období vedení bojové činnosti by bylo zajisté předčasné.

● Pozoruhodné selhání irácké armády. Irácké ozbrojené síly zřejmě nebyly schopny úspěšně bojovat proti koaličním ozbrojeným silám vyzbrojeným západní výzbrojí. Tato zkušenost se projevila již v roce 1973 v boji iráckého expedičního sboru proti Izraeli.

Po svém dlouhém, avšak úspěšném boji proti Iránu byli Iráčané po celém světě hodnoceni jako tvrdí, v boji vyzkoušení vojáci. V roce 1990 zaznělo varování před podceňováním této armády a očekávalo se, že její porážka bude možná jen s vynaložením velkého množství lidí a materiálu.

Proč však přesto irácká armáda selhala? Odpověď na tuto otázku je zapotřebí hledat ve dvou oblastech:

- v soustavných snahách koalice o oslabení iráckého ducha odporu,
- ve zvláštní morálce iráckých vojsk.

● Obratné přizpůsobení platné vojenské doktríny - operační plánování pro **Desert Storm** (pouštní bouři) spočívalo na vojenské doktríně Spojených států amerických, která byla vyvinuta pro boj proti Varšavské smlouvě. Byly v ní vzaty v úvahu:

- zkušenosti ve zcela obranném způsobem vedené vietnamské válce,
- taktika úderu do hloubky, kterou Sověti rázně změnili na základě války Yom-Kippur a kterou navrhl již ve třicátých letech ve smyslu blesková války jako první sovětský maršál Tuchačevskij.

Sověti chtěli pohyblivými operačními zálohami odvážnými útočnými akcemi prorazit zjištěná slabá místa v obraně Severoatlantického paktu dříve, než by protivník byl schopen posílit obranu hranic. Nová americká doktrína "letecko-pozemní bitvy" byla v letech 1982-1986 upřesněna.

● Poprvé zde propagovali Američané "taktiku ukládání úkolů", která veliteli zajišťuje rozšířenou vlastní iniciativu. Způsob vedení letecko-pozemní bitvy počítá s tím, že

v budoucnu zvítězí ta mocnost, která si zajistí iniciativu, údery do hloubky zabrání protivníkovi budovat organizovanou obranu. Vlastní útok musí:

- zabránit vzchopení se nepřítele po prvním šoku,
- být uskutečněn při soustředění všech sil a prostředků,
- dávkovat důraznost a riziko bojového zasazení,
- rychle nalézat slabá místa v nepřátelské sestavě,
- rychle je využívat pružným přeskupováním sil, a tak vést k brzkému úspěchu.

● **Užitečná předběžná činnost strategických sil rychlého rozvinutí Spojených států amerických.** Generál Schwarzkopf plánoval podle platné vojenské doktríny. Bral zřetel na předcházející činnosti z počátku osmdesátých let. Síly rychlého rozvinutí a později také **Central Command** (hlavní velitelství) studovaly operační a týlová hlediska pro případ, že by byla **nutná rychlá reakce Spojených států amerických** proti možným sovětským úderům vedeným z Afghánistánu proti strategickým naftovým zálohám v Perském zálivu.

Předsunuté odřady na ostrově Diego Garcia se brzy projeví jako nedostatečné. Byly určeny proti sovětským vzdušným výsadkovým akcím ze zakavkazského prostoru a byly příliš vzdáleny.

● **Společné vrchní velitelství všech ozbrojených sil.** Skutečnost, že ve vietnamské válce nebylo vytvořeno společné vrchní velitelství, způsobilo mnohokrát velké starosti. Pojetí soustředit všechny prostředky se osvědčilo již v noci na 17. leden 1991, kdy **jediný úder ze vzduchu** umlčel z větší části irácký systém velení a spojení, a tak položil základní kámen k rozhodujícímu úderu proti irácké armádě v Kuvajtu a jižním Iráku. Irácké velení doslova tápalo ve tmě, pokud jde o zámysly a operace protivníka, spojenci vybojovali naprostou volnost pro svou strategii letecké války. Kromě toho mohl generál Schwarzkopf ve vši tichosti změnit směr hlavního úderu na západní křídlo.

● **Navíc: jasné zprávy, nesprávný výklad.** V předvečer pozemní války byly iráckému ministrovi zahraničních věcí ukázány sovětské družicové snímky staré jen několik hodin. Sovětské odborníci vysvětlili bezvýchodnost situace. Okamžitě informovaný irácký prezident však materiál označil za **sovětský trik vymyšlený společně s Američany** a upustil od přeskupení sil.

Teprve když irácký vojevůdce viděl družicové snímky znázorňující průlom koaliční armády uskutečněný až do prostoru hlavního úsilí obrany jihozápadně Basry, snažil se o okamžité uzavření příměří. Generál Schwarzkopf však obchvatným manévrem velkého rozmachu již do značné míry zničil **republikánské gardy**, což připomínalo Rommelovo vítězství nad britskými tankovými vojsky u Gazaly.

● **Materiál samotný není rozhodující.** Irácká armáda byla na zemi poražena po pozoruhodně krátkém vedení bojové činnosti. Přitom Irák v posledních deseti letech věnoval na vojenskou výzbroj, složenou z nejmodernějších, technologicky vysoce vyspělých systémů, téměř 100 miliard amerických dolarů. Při vpádu do Iráku byl Irák pátou nejsilnější vojenskou mocností světa. Tisíce tanků a obrněných vozidel, dělostřelectvo, rakety a milión vojáků, jakož i stovky prvotřídních bojových letounů a vrtulníků, představovaly hrozivou válečnou sílu. Avšak irácký vůdce **nebyl stratég**.

● **Rozhodující strategické chyby.** Hlavní chybou Saddáma Husseina bylo, že se po dobytí Kuvajtu zastavil na saúdsko-arabské hranici. Proniknutí do Bahrajnu by mu bylo umožnilo snadno se zmocnit nejbohatších naftových pramenů světa, zajistilo by mu letecké základny, z nichž bylo později možné tak jednoduše vytvořit koaliční protistojící sílu. Bez těchto leteckých základen by se celé rozvinutí protivníka z přístavů v Rudém moři muselo uskutečňovat přes rozlehlou nehostinnou poušť, bylo by bývalo možné snadno je účinně rušit. Kromě toho by nepřátelské letecké síly nebyly schopny z použitelných, velmi vzdálených opěrných bodů účinně podporovat koaliční síly.

● **"Maginotova linie" namísto pružné pohyblivé války.** Prvé vzdušné výsadkové útvary Spojených států v Bahrejmú se považovaly za pouhé "nárazníky" a byly si své nebezpečné situace vědomy, pro případ, že by se Saddám Hussein přece rozhodl k předchozímu úderu. Avšak nestalo se nic. Namísto toho Iráčané budovali velká obranná postavení podél kuvajtské hranice a ponechali - podobně jako Britové v severní Africe - křídlo do pouště otevřeno. Takto Irák vyplytval svou veškerou vojenskou sílu na špatnou strategii tím, že své síly z vlastního popudu z větší části **zakopal do obrovské léčky**, kde čekaly na zničení.

● **Letecká válka nahrazuje boj v zákopech a osadách.** Letectvo mnohonárodnostních sil během pětítýdenní letecké války splnilo obrovský úkol tím, že rozdrtilo vojenskou infrastrukturu nepřítele a připravilo pozemní boj. Irácká obrana se však zhroutila teprve tehdy, když mnohonárodnostní síly zahájily úder proti Kuvajtu a jižnímu Iráku.

Bez úspěšné letecké bojové činnosti by byly spojenecké pozemní síly určitě utrpěly velké ztráty, i když "konečné vítězství" nebylo nikdy ohroženo; leteckými útoky bylo dosaženo toho, že letecká a zákopová válka v poušti i boj o každý dům v Kuvajtu nebyly nutné.

Zvláštní okolnosti války v Perském zálivu byly charakterizovány takovým nakupením jedinečných okolností, že závěry pro budoucnost je nutné činit velmi opatrně.

● **Trvalé oslpení iráckého velení.** Jen ve velmi řídkých případech by se mohlo podařit natrvalo udržovat dobře chráněný a pevnostní nepřátelský systém velení, spojení, řízení a průzkumu v neprovozuschopném stavu.

● **Neočekávané nepoužití nejmodernějších zbraní.** Zůstává hádankou, kde byly irácké technicky vysoko technologicky rozvinuté zbraně a proč nebyly zasazeny. Nejsou rozvojové národy skutečně schopny účinně zasadit složité systémy, jak to bylo patrné již v izraelsko-syrské válce v roce 1982?

- **Nebylo zasazeno letectvo** - 600 iráckých bojových letounů a několik set bojových vrtulníků zůstalo v úkrytech postavených Evropany, nebo bez boje uletělo do Iránu. Bylo toto málo čestné jednání nařízeno, nebo bylo opožděnou reakcí na vzpomínku na pamětihodný boj mezi Izraelem a Sýrií, v němž Arabové ztratili ve velmi krátké době 85 letounů bez vlastního úspěchu?

- **Problémy trvanlivosti** - milióny byly věnovány do vývoje chemických zbraní všeho druhu, které však nebyly použity. Velké sklady s chemickou municí byly nalezeny v předsupnutých postaveních. Protože jejich trvanlivost v pouštním klimatu je velmi omezena, nebylo by jejich použití většinou již možné. Také vítr by byl oblaka plynu většinou hnál proti vlastním postavením. (Použití chemických zbraní pomocí iráckých letadel nebylo ve druhé válce v Perském zálivu možné vzhledem ke spojenecké převaze ve vzduchu.)

- **Neodolná protivzdušná obrana** - v iránsko-irácké válce ponechávali Iráčané svůj vzdušný prostor zcela bez obrany, i když se boj na zemi vyvíjel pro ně příznivě. Po válce investovali Iráčané obrovské sumy do budování stálých palebných postavení protivzdušné obrany pomocí Francie a Sovětského svazu. Přesto se jejich elektronická infrastruktura v další válce během několika málo hodin zhroutila a nebyla znovu uvedena do pořádku.

● **Zasazení raket SCUD bez vojenského účinku.** Útoky sedmdesáti raketami SCUD proti Izraeli a Saúdské Arábii dosáhly jistého psychologického účinku, avšak vojensky byly prakticky bez užítku.

● **Nedostatek útočného ducha.** Jedinému iráckému útoku v rozsahu brigády proti Kalfi muselo být po těžkých ztrátách předčasně odtroubeno. Avšak ani 150 000 mužů Republikánské gardy se nepostavilo ani k jedinému boji, ačkoli byli vyzbrojeni nejlepšími zbraněmi světa a neustále oslavováni Saddámem Husseinem. Jejich osud zpečetily americké i britské tanky a bojové vrtulníky Apache v jediném nočním boji.

Zase znovu selhaly sovětské zbraně v boji proti západním systémům. To bylo to poslední, co chtěli těžce zkoušený sovětský generálové vedle svého odchodu z východní Evropy prožít.

Tuto ztrátu důstojnosti si sotva mohou dovolit, budou určitě nyní ověřovat svou protivzdušnou obranu, tak jako to udělali již po syrské katastrofě v roce 1982. (Za předpokladu, že si vůbec mohou dovolit nový vývoj složitých zbraňových systémů.)

Nejistoty v Perském zálivu

- Co se bude v Perském zálivu dít v nejbližší době?

Nestabilita: Irák je ve velmi špatném stavu. Je otázkou, zda může Saddám Hussein přežít, i když Republikánské gardy mohou potlačit povstání na jihu i severu. V případě, že budou tyto revolty úspěšné, bude tato oblast ještě nestálější, protože se islámský fundamentalismus může šířit směrem do států Perského zálivu. Tím by se vytvořila velmi nebezpečná situace, která by vyžadovala ponechat americké síly v oblasti, což by představovalo politickou výbušnou látku s dalekosáhlými důsledky.

- Nedostatek prostředků pro obnovu zničené země. I když jsou vojenské operace ukončeny, je mír ještě velmi vzdálen. Ostatně, Irák je nyní velmi zadlužen (jeho příjem na hlavu byl v roce 1979 vysoký, a to 4500 dolarů, dnes je 450 dolarů a mohl by brzy ještě klesnout). Zůstane-li S. Hussein dále u moci, nebo za občanské války by mohlo embargo proti Iráku zůstat dále v platnosti, mohlo by mít zhoubné důsledky. Obnova země bude v nejpříznivějším případě trvat dlouhá léta a stát i mnoho miliard dolarů, které země již dnes nemá. Mohlo by totiž uplynout mnoho času, než příjem Iráku za naftu znovu dosáhne hodnot před 15. lednem 1991.

- Znovuvyzbrojení Iráku? Irák má dnes ještě více než 15 divizí s 2000 tanky. Tato síla by mohla postačovat k udržování pořádku uvnitř země, avšak pro sousedy nepředstavuje žádné vážné nebezpečí.

Situace by se mohla rychle změnit v případě, že průmyslové státy dodají Iráku moderní zbraňové systémy. Vzpomeňme si jen na Egypt a Sýrii, které byly již několik měsíců po jejich zdrcující porážce ve válce proti Izraeli znovu vyzbrojeny. Také Hussein vybudoval svou obrovskou vojenskou sílu během méně než deseti let, a to přes zatížení válek proti Iránu.

Tak se bohužel průběh opětného vyzbrojování na Blízkém a Středním východě nikdy nezastavil. Kdo zaručí, že se Irák nemůže znovu za pomoci průmyslových mocností vyzbrojit?

S návratem vítězných útvarů Spojených států amerických by mohl být vietnamský syndrom konečně překonán. Budou však učiněny správné závěry z krátké války v Perském zálivu, jediné svého druhu? Existuje nebezpečí, že při výstavbě budoucích strategických ozbrojených sil Spojených států amerických a doktríny jejich bojového použití dojde k vážným chybám. Přitom by mohlo být již dnes jasné, že - také s ještě dokonalejšími a účinnějšími zbraňovými systémy - bude mnohem obtížnější zvítězit v budoucí válce v případě, že protivník bude bojovat se stejně velkou rozhodností jako bojovaly mnohonárodnostní síly. Se zřetelem k budoucím válkám je proto na místě opatrně a střizlivě hodnocení této války v Perském zálivu.

Válka trávající 42 dní byla společnou reakcí celkem dvaceti osmi států proti brutálnímu porušení mezinárodního práva iráckým diktátorem Husseinem, jež spočívalo v obsazení Kuvajtu, ujařmení místního obyvatelstva a v nároku porušovat uznané hranice.

Společenství států, které bylo předpokladem války, bylo výrazem utvářející se ochoty uznat vedoucí úlohu Spojených států amerických. Soupeření velkých velmocí Spojených států amerických a Sovětského svazu se v době krize Irák-Kuvajtjevilo jako pozůstatek z uplynulých dob. Sovětský svaz v tomto období neměl již ani sílu ani vůli k tomu, aby v oblasti Blízkého východu a Perského zálivu uskutečňoval samostatnou zahraniční politiku. Ještě v nedávné době tradiční hra kdysi proti sobě stojících velmocenských zájmů na Blízkém východě a v celém třetím světě skončila s konečnou platností. Diplomacie velmocí, odzbrojovací snahy, harmonická politika ve Spojených národech, sblížení v otázkách střední a východní Evropy, urovnání dřívějších protikladů v německé otázce, ekonomické složky

a další důležité otázky s tím vším související dosáhly bodu, z něhož nebylo návratu; bodu, který irácký diktátor prostě nerozpoznal.

Spojené národy, podněcené Bushovou administrativou, vyhlásily Iráku ultimatum pro stažení jeho vojsk z Kuvajtu se lhůtou 15. ledna. Nedošlo, či došlo by přesto k válce, kdyby se Hussein v poslední minutě podrobil? Autor se domnívá, že jen pro přechodnou lhůtu, neboť Spojené státy americké a státy spojené do mnohonárodnostních sil při své omezovací strategii vůči Bagdádu by jistě uplatňovaly dvojí pořadí důležitosti. **První cíl** zněl vyklidit Kuvajt (oficiální požadavek, přednostní cíl války) a zničit irácký vojenský potenciál. **Druhý stanovený cíl** byl v mnoha hlavních městech Západu zatlačen do sedého pásma vedlejších záležitostí - avšak za války nabýval stále větší váhy. Tento nejdříve neurčitý, a potom stále zřetelnější cíl byl ospravedlňován argumentem, že Saddám Hussein má strašlivý potenciál chemických zbraní a že je na nejlepší cestě, aby si kromě toho obstaral i jadernou zbraň.

Irák měl být vyřazen zároveň i jako možná velmoc v oblasti. To byl cíl spojeneckých útoků mnohonárodnostních sil. Existovaly důvody pro příslušnou strategii.

Od konce sedmdesátých let s pravidelně opakujícími se časovými odstupy Irák ohrožoval své sousedy. Proti Iránu rozpoutal v roce 1980 válku, která trvala osm let a vyžádala si nejméně 800 000 mrtvých. Hranice Kuvajtu Irák neuznal, ačkoli Bagdád udržoval diplomatické vztahy s jeho emírem od nezávislosti tohoto malého, na naftu bohatého státu. Hranice se Saúdskou Arábií byly, alespoň teoreticky, v irácké rétorice rovněž zpochybňovány, protože byly stanoveny ve stejném britském návrhu (roku 1922) jako hranice mezi Irákem a Kuvajtem. Navíc, režim Iráku zřetelně hlásal ideologické nepřátelství k monarchistickým sousedům (přičemž měla být hodnota ideologie na moderním Blízkém východě velmi zpochybňována) a vládnoucí strana Iráku založená Aflagem a Bitarem měla ve svém programu stanoveno svržení feudálně zaměřených režimů.

Nárok Iráku k získání uznání jako oblastní velmoci hrál na předběžných stupních střetnutí důležitou úlohu. Irák požadoval volný přístup k moři, ale přitom, aby byl tento přístup i použitelný pro vybudování hlubokého námořního přístavu (50 mil pobřeží severně Kuvajtu neposkytovala totiž žádnou možnost k vybudování hlubokého námořního přístavu). Mimo to Irák požadoval i uznání své panarabské politiky, své podpory revolucionářů a sociálních reformátorů v oblasti. Přitom však muselo být i vousatým stranickým představitelům v iráckém hlavním městě jasné to, že Irák se ve věci Arabů, a to ve válkách s Izraelem, pozoruhodně držel zpátky. Kromě toho Irák podporoval jednotlivé frakce uvnitř Organizace pro osvobození Palestiny většinou jen tehdy, když se postavily proti jeho největšímu protivníkovi - Sýrii. A uvnitř země vykonal údajně socialistický baasistický režim poměrně velmi málo pro spravedlivé rozdělování naftového bohatství. Pouze několik rodin ovládalo, a to ještě v letech 1990 až 1991 klíčové obory důležité pro vnitřní hospodářství (stavebnictví, výrobu cementu a dopravu). Stát byl důležitý jen jako zákazník, nikoli však jako podnikatel. Přitom v zemědělství ještě byly příkré protiklady mezi zastaralým velkostatkářským držením půdy (jež podle vládní ideologie vlastně již mělo být odstraněno) i malým kolektivně obhospodařovaným statkem. Důsledky turecké pozemkové reformy utvářely obyčejně na venkově také ještě v období S. Husseinem nadiktovaného skoku dozadu, při vpádu Iráku do Kuvajtu a následcích, které mohlo bagdádské vedení odhadnout.

Byly pro vládce Iráku stejně předvídatelné jako pro lidi na Západě? Ano a ne. **Hussein věřil v létě 1990 zřejmě na přinejmenším skryté společenství zájmů se Spojenými státy americkými.** V Iráku stejně jako ve Spojených státech amerických byly hospodářské kruhy, které považovaly zvýšení ceny nafty přibližně na 25 dolarů za barel za žádoucí. Protože ve Spojených státech amerických hrály určitou úlohu komplexní vztahy vlastního naftového průmyslu, rozdělování, spotřeby a v Iráku zase převládalo mínění, že by bylo možné zvýšením ceny nafty vyřešit problematiku dluhů (následek války s Iránem). Tehdejší americká velvyslankyně Glaspieová svým rozhovorem dne 25. července 1990 zřejmě utvrdila iráckého diktátora v mínění, že úder proti Kuvajtu (který svou nadměrnou těžbou nafty její cenu

skutečně snížil) by nebyl USA nepříznivě kritizován a možná by dokonce byl v oboustranném zájmu, pokud by tím Kuvajt nebyl otráven ve svých základech. Později, po úderu a okupaci Kuvajtu se bývalá velvyslankyně vyjádřila v New York Times, že se neočekávalo, že by se Hussein mohl zmocnit celého Kuvajtu. Vedoucího představitele Iráku nelze omlouvat za to, že během rozhovoru s americkou velvyslankyní správně nepochopil význam tohoto jednání, jak se to snaží vyložit některé tiskové agentury. Přitom se nesmí zapomenout, že na druhé straně měly Spojené státy americké zájem na tom, aby mohly spoluurčovat politické a hospodářské mocenské poměry ve strategicky důležité oblasti Perského zálivu co nejvíce. Tento zájem byl patrný již za prezidenta Cartera. Byl to on, kdo vypracoval politickou, hospodářskou i vojenskou strategii pro Blízký východ, založil "Rapid Deployment Force" (vojska rychlého rozvinutí). V době úřadování prezidenta Reagana se hlavní úsilí americké blízkovýchodní strategie znovu přesunulo do oblasti Izrael-Libanon-Egypt. Po několika letech ve Washingtonu rozpoznali, že se těžiště událostí důležitých pro Západ přesunulo do oblasti Perského zálivu.

Co bylo přitom možná podceněno, byla nutnost intenzivněji se snažit pochopit cizí hodnotové představy arabského světa utvářeného islamským náboženstvím ovlivňovaného nacionalismem. To nebylo vykonáno ani v okamžiku, kdy "nový světový řád" začal nabývat nových obrysů.

Výzva pro Západ se po dosažení vítězství nad Husseinem ve válce trvající 42 dní zdála být podezřele jednorozměrná: bagdádský diktátor, nenáviděný i arabskými politiky, byl poražen, Kuvajt a Saúdská Arábie volaly po technologicky vysoce vyspělém a politicky motivovaném ochránci. Egypt, nejdůležitější země na Blízkém východě, usiloval o ještě větší spojení se západní velmocí, dále i o ještě větší úvěry (dary) z Washingtonu. Izrael požadoval další americké pochopení, protože se i za krupobití raketových útoků z Iráku držel zpátky. Sýrie zase požadovala větší pomoc a porozumění ze strany Západu, protože se podílela na koalici proti Iráku. A Írán mohl, jak se domnívali v Teheránu, počítat s jistou blahosklonností, protože se ve válce choval přinejmenším neutrálně. Turecko, člen NATO potřebující největší pomoc, mohl nakonec počítat s upevněním svého postavení v paktu, protože Ankara poskytl pomocem působícím proti Iráku veškerou možnou pomoc.

Proto bylo na konci války mnoho těch, kteří si kladli určité nároky. Zároveň s tím byli i politici, kteří si od panarabských hrdinských prohlášení Husseina slibovali podíl na naftovém bohatství, splnění svých nacionalistických přání a snů. Mezi politickými ambicemi vlád a představami lidí vznikly v mnoha zemích Blízkého východu po ukončení války propasti. Někteří politikové se pokoušeli zmírnit protiklady změnou kursu. V Maroku udělal král Hassan ústupky odborově dominující muslimsky orientované opozici, v Alžírsku se prezident otevřeně vyslovil ve prospěch Saddáma Husseina, v Tunisku parlament vydal prohlášení ve prospěch Iráku, Libye zvolila Iráku nakloněný střední kurs, v Egyptě se demonstranti pokoušeli přinutit vládu ke změně orientace, jordánský král zase naznačil, že chce posílit svou spolupráci s Irákem, a to i po jeho porážce, Palestinci se připojili k nadšení pro Saddáma Husseina, v Jemenu se ukázalo, že lidé jsou rozpolcení mezi proti-saúdskou a proti-iráckou náladou. Konečně Írán byl zmítán sem a tam mezi obdivem pro politika moci, který se odváží provokovat Západ, a strachem z téhož muže, který svého času (1980) přepadl islamskou republiku Írán. Druhou stranu představovala Saúdská Arábie, Arabské emiráty a Kuvajt. Tam spatřovali ve Washingtonu navrhovaném novém světovém řádu záchranu před násilnou a anarchistickou záplavou, která by měla za následek nadšení pro Husseina a nepřáli si nic toužebněji, než záruku klidu, pořádku a trvalé příjmy za prodanou naftu.

Z dálky se oba tábory (jeden s islamským, jakož i nacionalistickým izolacionistickým zaměřením a druhý s výraznou snahou k semknutí se Západem) jeví jako krajní: "radikálové" první skupiny jsou pro nás přinejmenším nepohodlní, "umírnění" druhé skupiny se však vystavují nebezpečí, že se odloučí od identity vlastních společenství.

Příklady dokazují, že to může být z dlouhodobého hlediska nebezpečné. Írán pod vládou

šacha (svržen v roce 1979) a Egypt pod Anwarem al-Sadatem (zavražděn 1981). Pokud chce mít "nový světový pořádek" úspěch, pak musí v jistém rámci dodržovat obě snahy a musí být uváděn do praxe s politickou zdrženlivostí. Prakticky to znamená: nikoli každá přednostně prozápadní nálada a vývoj si zasluhuje podporu, nikoli každá islámská a nacionalistická tendence musí být hodnocena odmítavě. Dodržování hodnotové představy islámsky utvářeného Blízkého východu musí umět získávat prostor. Pokud to bude zanedbáváno, nebude "nový světový pořádek" ničím jiným, než poznámkou na okraji krátkých, titulky vyjádřených dějin dané doby.

-MW-

OPERAČNÍ POHYBLIVOST ARMÁDY

Podle stanovených zámyslů se bude počet příslušníků armády během příštích roků nejen snižovat, ale i rozmístění vojsk na základě nové strategie obrany ČSFR dozná podstatné změny. Vojska budou rozmístěna po celém území státu. Z tohoto důvodu (s ohledem na případné možné vojenské ohrožení státu) je nutné řešit operační pohyblivost armády již dnes. K získání dalších pohledů na danou problematiku předkládá redakce čtenářům redakčně upravený článek J. Lötschera Operační pohyblivost armády, který byl uveřejněn v Technische Mitteilungen für Sappeure, Pontoniere und Mineure č. 3/1991, Bern.

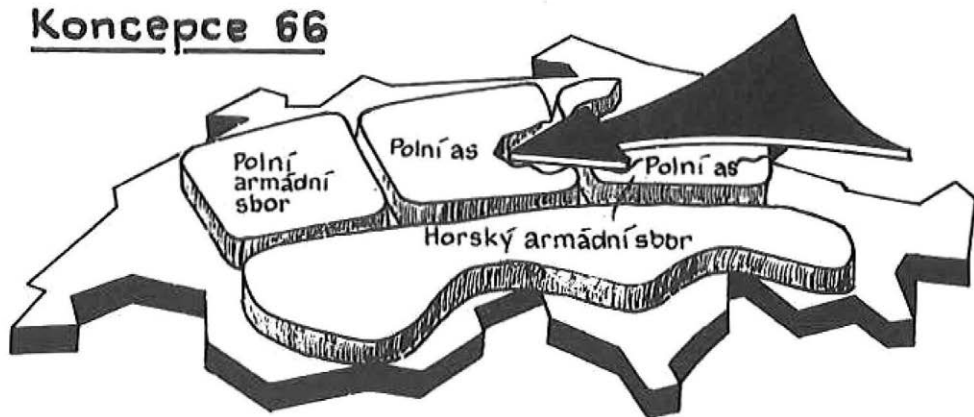
Skutečnost, že se uvažuje, popřípadě musí uvažovat o operační pohyblivosti armády, souvisí s pojetím dynamické prostorové obrany, která vychází z rámcových podmínek budování armádní "koncepce 95" Švýcarska.

Lötscher se snaží vysvětlit způsob uskutečňování dynamické prostorové obrany, jakož i požadavky na operační stupeň a jak lze dosáhnout operační pohyblivosti v rámci armádní "koncepce 95" i které předpoklady jsou k tomu nezbytné.

Protože se plánovaný stav armády Švýcarska "koncepce 95" snížil na 400 000 mužů, je nutné upustit od plošné opotřebovací sestavy, kterou požadovalo dřívější pojetí z června 1966.

Po více méně rovnoměrném mobilizačním rozvinutí uvnitř mírových hranic sborů bude armáda převedena do bojového rozmístění, jehož těžiště se zaměří podle ohrožení. Tím bude upuštěno od dnešního principu prostorové vázanosti svazků ve prospěch vytváření hlavního úsilí (HÚ). Rozhraní sborových úseků budou nově stanovena podle operačních hledisek a přizpůsobena ohrožení. Sbor bojující v úseku HÚ může být ještě posílen prostředky ostatních sborů - polními a horskými divizemi, jakož i tankovými brigádami, nebo armády - tankovými brigádami - viz obr. 1.

Koncepce 66

Obr. 1

Cílem pojetí, které je nazváno "dynamickou prostorovou obranou", je vést obrannou činnost v nejvíce ohroženém prostoru s těžištěm v pohyblivě zasazovaných silách stupně armády anebo sboru. Armádním sborům s jejich polními (horskými divizemi), jakož i pevnostními brigádám případně přitom v rámci armády úkol operačních uzavíracích svazků.

V důsledku zmenšení armády na jedné straně a rozmístění přizpůsobené hlavnímu úsilí ohrožení na druhé straně vzniknou mezi původně staticky zasazenými divizemi a pevnostními brigádami větší prázdné prostory. K zabezpečení operační součinnosti při vedení bojové činnosti potřebuje operační stupeň určitý pohyblivý prvek, který může tyto prázdné prostory zaujmout, popřípadě si v nich vynutit rozhodnutí. K tomu je možné využít různých možností (v pořadí rychlosti zasazení), jako např.:

- vedení bojové činnosti palbou (dělostřelectvo, letectvo a bitevní vrtulníky),
- zasazení jednotek přepravovaných vzduchem,
- nasazení mechanizovaných bojových skupin.

Švýcarská armáda může vést bojovou činnost palbou nanejvýše částí letectva; příslušné dělostřelectvo (raketomety dalekého dosahu) a především bitevní vrtulníky se až na další vymykají jejím finančním možnostem. Pevnostní děla Bison určená k zabezpečení prostoru horského armádního sboru, představují přesto počátek, který slibuje úspěch. Je však nutné mít jasně na zřeteli, že samotnou palbou není možná terén ani udržet, ani získat nazpět, nebo si vydobýt vítězství. K tomu je zapotřebí použít kombinace pohybu a palby. Pokud jde o pohybový prvek: přepravní kapacita daná vrtulníkem Puma představuje (především také pro použití v horách) první krok správným směrem. Proto tankové brigády, které budou v blízké budoucnosti vytvořeny v rámci armádní "konceptu 95", zůstanou na stupni armády a armádního sboru. Představují jedině pohyblivé prvky operačního stupně, které mají skutečný význam. Proto je nutné vytvořit pokud možno ty nejlepší předpoklady pro jejich zasazení.

Do vytvoření tankových brigád v rámci armádní "konceptu 95" jsou tankové pluky mechanizovaných divizí jedinými bojovými prostředky, kterými je možné vést u operačního stupně bojovou činnost. Plní tyto hlavní úkoly:

- rychle a rozsáhle vedou útok z chodu, po krátké přípravě a průzkumu bojem,
- znovuobsazení rozhodujících prostorů.

Boj na zdrženou a vedená obrana k udržení prostoru musí být považovány za druhořadé úkoly.

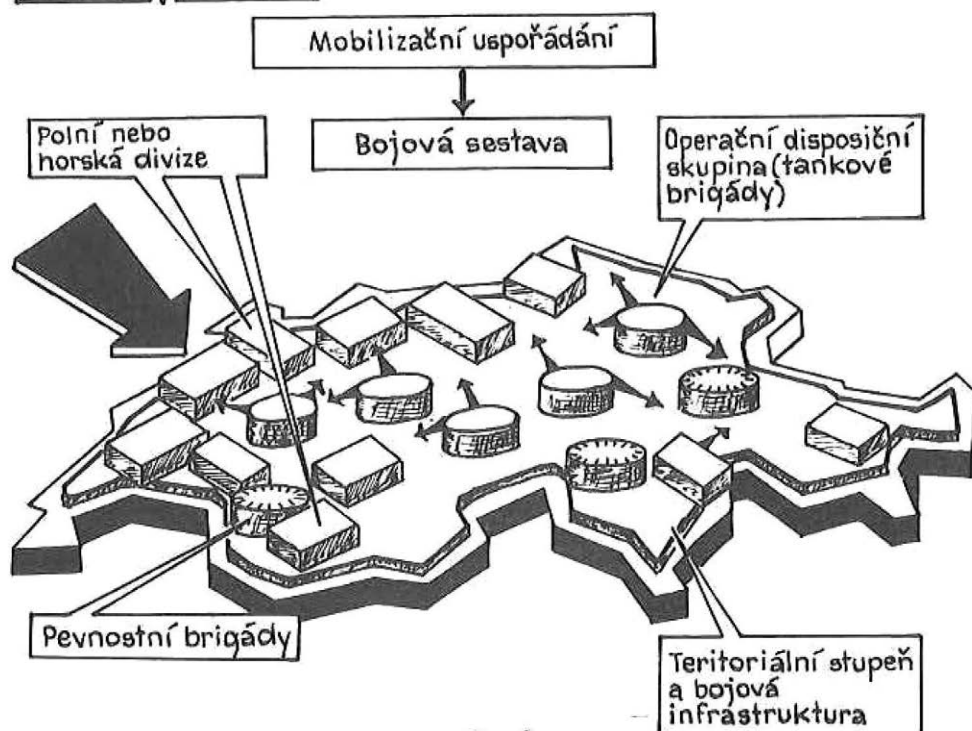
Tank 87 Leopard, který je ve výzbroji svazků operačního stupně, je vzhledem ke své neomezené schopnosti vést boj s tanky, zvýšené pohyblivosti i za špatné viditelnosti schopen plnit úkoly organizačního stupně. K tomu je zapotřebí ještě tankové pluky posilovat dělostřeleckými, protiletadlovými a ženijními prostředky a vytvářet z nich bojové skupiny. Tankové brigády, plánované pro stupeň armády a armádního sboru, obsahují všechny tyto prostředky do svazku schopného vést bojovou činnost samostatně.

Dodnes používaná prostorová opotřebovací sestava je překážkou pro bojové použití moderních tankových svazků (zvláště vyzbrojených tankem 87 Leopard). Překrývání prostorů zasazením pěších a tankových svazků vyššího taktického i operačního stupně (polní, mechanizovaná divize) zbytečně omezuje volnost činnosti obou. V doplňku č. 2 k předpisu 51.20 Velení vojskům (platný od 1. června 1991) se ve vztahu k prostoru zasazení tankových svazků u operačního stupně praví:

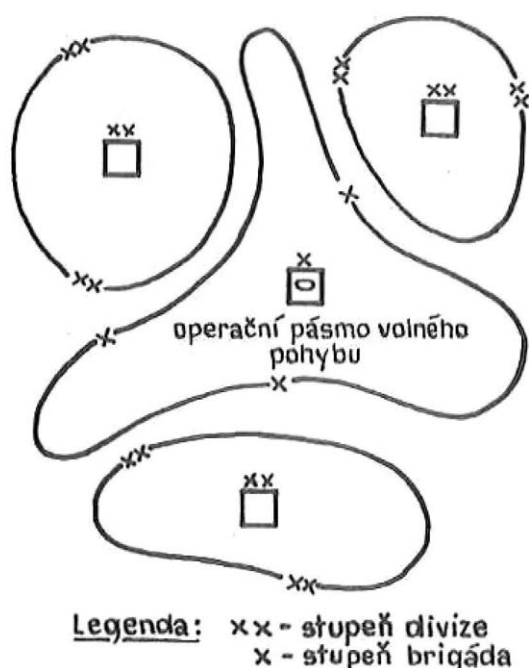
● **Prostor zasazení** - totožný s operačním prostorem hlavního úsilí je rozsáhle vymezený rozlehlý prostor (operační pásmo volného pohybu). Zahrnuje nutně více kategorií terénu, nemůže být omezen na výlučně tankový terén. Operační pásma volného pohybu musí být vždy, kdy je to možné, oddělena od prostorů zasazení vyššího taktického stupně - viz obr. 2.

Vzhledem k dnešnímu pojetí s prostorově rozmístěnou sestavou je proto z prostorového hlediska nezbytná změna myšlení. Tankovým svazkům operačního stupně, které nyní

Koncepce 95

Obr. 2

Obr. 3

- přinejmenším na základě technických možností - mohou vést střetný boj, musí být dán volný prostor, aby mohly bez vleklých dohodovůr dosáhnout svých prostorů rozmístění.

Zatímco dnes musejí být operační pásma volného pohybu ve vlastním smyslu vytvářena, zmenšenou armádní "konceptí 95" vzniknou téměř sama od sebe. Je ovšem nutné mít na zřeteli, že prostor, který není obsazen bránícími se pěšími pluky, není prostě prázdný, nýbrž že je zaujímán místními vojsky pásma teritoriální obrany, v každém případě jednotkami protivzdušné obrany a také civilním obyvatelstvem - především v silně zastavěném "středozemí". Vyčlenění operačních pásem volného pohybu proto nemůže tankovým svazkům zabezpečit neomezenou volnost pohybu.

Má-li se docílit operační pohyblivosti armády (armádního sboru) tankovými brigádami, pak to podmiňuje navíc vytvořit pojetí zatarasování (udržování volných průchodů) u operačního stupně.

Vytvořením tankových svazků operačního stupně, které jsou schopny vést také střetný boj, a operačních pásem volného pohybu pro jejich bojové použití jsou zabezpečeny teprve předpoklady pro operační pohyblivost, k jejímu využití, která by měla být vybavena dostatečnými prostředky pro ochranu prostoru. Letectvo a protivzdušná obrana (zvláště protiletadlové řízené střely k vedení boje proti bojovým vrtulníkům) se musejí podílet na plnění tohoto velmi důležitého úkolu. Jaké jsou důsledky nedostatečné ochrany prostoru, nebo protiletadlové kapacity k vedení boje proti bojovým vrtulníkům na operační zálohy, se projevilo ve válce v oblasti Perského zálivu.

Dále je bezpodmínečně nutné mít účelné a organicky začleněné ženijní prostředky, které by bylo možné zasazovat i za bojových polních podmínek, které by bylo možné zasazovat i za bojových polních podmínek. Dálka přiblížení svazků vyzbrojených tankem 87 Leopard se vysokou takticko-operační pohyblivostí systému rozhodujícím způsobem zvětšila. Tím se ovšem zvětšuje také nebezpečí (pravděpodobnost), že protivník bude klást miny na dálku. Má-li být pohyblivost zachována, což platí nejen pro operační stupeň, musí být jak tankové svazky, tak také podpůrné dělostřelecké i ženijní jednotky zabezpečeny prostředky pro samostatné odstraňování min položených tímto způsobem.

Operační pohyblivost sama o sobě v rámci dynamické prostorové obrany je možná a účelná jen tehdy, když může být u operačního a taktického stupně zabezpečen průzkum. Pomocí plánovaného systému bezpilotního průzkumného letounu 90 (ADS 90), který by ozbrojené síly měly obdržet v roce 1995, by bylo možné zabezpečit část potřeb průzkumu. U taktického pozemního průzkumu tankových svazků jsou však ještě nedostatky.

-MW-

K ORGANIZAČNÍM FORMÁM ANALYTICKOKONCEPČNÍ A PROGNOSTICKÉ ČINNOSTI

Problematika přípravy rozhodnutí na základě nikoli faktů názorně daných jakýmkoli týmem tzv. "na pařezu" nemůže být tímto způsobem uskutečněná natolik fundovaně, aby dospěla k reálným, správným kořenům možného řešení.

Právě organizační složení tvůrčího řešitelského kolektivu hraje mnohdy tu nejzávažnější roli v procesu uskutečňování reálných přesných analýz koncepcí i vypracování závěrů, které pro vlastní tendenci vývoje budou stát oběma nohama v realitě. Tyto otázky řeší příspěvek plukovníka dr. Ing. Macieje Wołoszyka, zveřejněný v Mysli Wojskové č. 4/1991, který byl redakčně zpracován a upraven.

Řízení složitých a dynamických procesů a vysoký stupeň nejistoty a rizika způsobují, že přijímání rozhodnutí veliteli a náčelníky stále častěji vyžaduje poskytnutí pomoci specializovanými službami. U mnoha vojenských zařízení nepostačuje typizované fungování štábních buněk (organizačních oddělení a odborů) nebo řadových (jednotky a metodická oddělení), které částečně plní funkci řízení v rámci těch oprávnění, která jim náleží. Nezbytná je dodatečná analytickokoncepční a prognostická činnost, která umožňuje vypracování přesnějšího popisu variant možných řešení a hodnocení jejich účinnosti. To je uskutečňováno

za podmínek, kdy ani náčelník, který přijímá rozhodnutí, ani příslušníci těchto buněk nemají dostatečné pravomoci a čas na promyšlení rozhodnutí.

Tento požadavek vzniká v různém rozsahu jednotlivých stupňů organizačního členění a je tím větší, čím je stupeň vyšší.

Zdůvodnění výše uvedené teze lze učinit tak, že velitelská činnost je považována za řešení klubka praktických problémů. V takovém pojetí je **velení (řízení)** mnohoznačným a složitým procesem, který se uskutečňuje ve čtyřech obdobích: **koncepčním, hodnotícím, rozhodujícím a plněním (realizačním).**

Koncepční období spočívá ve vyhotovení modelu skutečnosti. Při hodnocení minulých, současných i budoucích stavů, které se promítají do tohoto modelu (rozbor a sklad informace s faktickými nebo možnými událostmi) se stanoví, jaké činnosti jsou za daných podmínek možné, jaké budou jejich následky a jaké jsou podmínky pro dosažení cílů.

Hodnotící období je hodnocení modelované skutečnosti z hlediska vlastních cílů. Důsledky možných činností mohou být kladné nebo záporné: Lze stanovit stupeň jejich jistoty nebo rizika, ale také pravděpodobnost splnění zadaných úkolů.

V rozhodovacím období na základě hodnocení důsledků každého z možných činností je volen program činnosti. Zvolená činnost je uskutečňována v **realizačním období**, současně se sledují změněné vnější podmínky a sbíráne proměnné informace o průběhu činnosti, které umožňují uskutečňovat opravy programu.

Tento popis, který znázorňuje rozsah úkolů a odpovědnosti velitelů (náčelníků), zdůvodňuje je potřebu jim pomoci. Pokud jsou možnosti činnosti velitele - rozhodujícího (jako podmětu takto pojaté rozhodovací situace), jsou omezené ať již ve vztahu k realizační, tak i přípravné straně, musí být posilován přidělením dalších sil, prostředků a energie. Přípravná strana odpovídá koncepčnímu, hodnotícímu a rozhodovacímu období. Rozšiřování možností přípravy činnosti má vztah k poznávání skutečnosti, hodnocení situace a tvorbě programů činnosti o větším rozsahu, než to vyžaduje plnění řídicích funkcí daného stupně za typických podmínek. Taková externalizace rozhodovacích procesů je nezbytná, zvláště v případě podmínek, které jsou odlišné od stereotypních. To vyžaduje rozsáhlé základní a metodické znalosti, které mají pouze specialisté nebo jejich kolektivy s různorodým profesním zaměřením, zkušenostmi s odbornými věcmi a organizačními dovednostmi. K tomuto účelu mohou být využiti poradci, experti a konzultanti mimo zařízení, nebo také mohou působit vyčleněné organizační buňky.

Využití poradců ústředními zařízeními je jinou otázkou, proto se autor zabývá fungováním vnějších prvků organizačního členění.

Další zdůvodnění požadavku chodu odlišné výzkumně rozborové a prognostické buňky, která pomáhá přijímání rozhodnutí, má vztah s narůstajícím rozsahem využití moderních pojetí činnosti. Jde o takové způsoby řízení, jako je projektování činnosti, řešení problémů nebo hra (neboli vyjádření pravidel racionální činnosti v daných podmínkách jako konfliktní situace, kdy lze ukázat přinejmenším dvě strany, které se snaží dosáhnout odlišných, zvláště protichůdných cílů). Tato pojetí vyžadují především správnou diagnózu rozhodovací situace, ale také prognózu o jejím vývoji, teprve s tímto pozadím je možné vyjádřit směrnice činnosti. Zvýší to účinnost opatření, poněvadž vlastní průzkum (který je určitým prvkem koncepčního období) vytváří základ k určení účinných způsobů působení na objekt. To umožní také zkoumat účinnost daného působení (v němž jde také o realizační období). V tomto případě je důležitá doprovodná užítkovost znalostí diagnostikované skutečnosti. Umožňuje zdokonalit široce chápané předměty, které slouží k působení na jevy v rozsahu činnosti a k vedení neustálého pozorování z mnoha úhlů jejich dynamiky.

Zakotvení těchto znalostí formou organizačních dokumentů má určitou měrou kladný vliv na zveřejňování výsledků zkušeností útvaru a jejich rozšiřování.

Různorodost praktických situací a problémů, které mohou vzniknout při řízení různých sfér služební činnosti, vyžaduje využití termínů, metod a technik včetně pravidel činnosti z mnoha

oblastí vojenských věd: Z toho vyplývá požadavek systémového přístupu, neboli pojmání problémů v souvislostech, který bere v úvahu vztahy zkoumaných jevů s dalšími procesy, vystupujícími ve společenském okolí armády a jejich prvků, ale také analyzující a syntetizující různorodé aspekty používaných působení (co možná v plné šíři).

V současnosti je systémový přístup jedním z nejúčinnějších způsobů analyzování pravidelnosti jevů a přípravy řešení. Zvláště to umožňuje spojit, během vypracovávání rozhodnutí, znalosti s intuicí a praxeologickými zásadami se zkušenostmi, ale také zapojování do kvalitních modelů kvantitativních závislostí.

Rozsah funkčních úkolů analytickovýzkumné buňky, které těmto požadavkům odpovídají, vyplývá z charakteru problémů, které vystupují v praktické řídicí činnosti. Tyto problémy jsou více, či méně stereotypní, rozlišná je frekvence jejich výskytu a formalizování. Mohou mít vztah současně ať již k rutinním průběžným intervencím v rámci služební kontroly, jakož i celkově nerutinních a nenaprogramovatelných úkolů (v nichž jde o nové a neznámé důsledky, jevy, pro něž není odpovídající schéma postupu a není metoda, která umožňuje řešení rozhodovací situace). Mezi nimi se objevují otázky, které lze určitým způsobem programovat; rutinní a opakující se, ve vztahu k těm, k nimž v minulosti byla mnohokrát přijímána rozhodnutí a vypracovávány méně nebo více podrobné procedury postupu. Existuje určitá závislost mezi stupněm naprogramování většiny rozhodnutí a organizační úrovní, na níž jsou rozhodnutí přijímána: čím je úroveň vyšší, tím více je nenaprogramovatelných rozhodnutí. Odtud právě pochází nutnost vytvoření odlišných štábních buněk - tím více rozbudovaných, čím je stupeň rozhodování vyšší.

Jak je vidět, požadavku fungování výzkumně analytických a prognostických buněk bylo věnováno mnoho prostoru. Účelem nebylo pouze konstatovat požadavek jejich vytvoření (ustanovení), ale také představení podmínek k vyjádření následujících tezí:

- Fungování výzkumně analytických a prognostických buněk je účelné u každého stupně organizačního členění armády. Mohou to být oddělení ústředních zařízení a skupiny (tabulkové nebo netabulkové) u vojenských okruhů; u nižších stupňů může být tato funkce přičleněna do rozsahu povinností jednoho důstojníka štábu divize. U některých služeb (např. technických) mohou být tyto buňky rozvinutější.

- Vytvořené buňky nebudou přejímat úkoly současných organizačních (štábních) a metodických (výkonných - řadových) prvků, které vykonávají část řídicích funkcí v souladu s přiznanými pravomocemi. Místo toho budou s nimi spolupracovat, zvláště vzájemným předáváním znalostí, zkušeností a dovedností správné činnosti. Budou řešit nenaprogramovatelné úkoly, jimž až dosud nebyla věnována náležitá pozornost.

- Tou měrou, jakou budou získávány zkušenosti a bude růst počet úkolů, bude usku- tečňován organizační a personální rozvoj analytickovýzkumných buněk. To bude mít odraz ve zdokonalování vnitřního členění výcviku, profesním zdokonalování a v kádrové činnosti v rámci celého zařízení.

- Určitým prvkem analytickokoncepční a prognostické činnosti, zvláště v počátečním období, bude příprava vlastní metodiky řešení problémů a zevšeobecňování získaných výsledků. To rozhodne o okruhu poměru mezi analytickovými buňkami různých úrovní, přičemž určitou roli budou hrát neformální a mezilidské vztahy.

- Při využívání vědeckých metod se bude směřovat k početnímu představování jevů. To umožní mimo jiné používat počítačovou simulaci k hodnocení variant rozhodnutí na modelech činnosti.

Organizační členění analytickovýzkumné buňky bude podřízeno řešení netypických a organizačních problémů. Proto je nezbytné použití dalších ukazatelů formálního hodnocení její činnosti, poskytování předností tomu, co vytváří autoritu kolektivu a individuální (zvláště řídicí) uvádění do pohybu mechanismů, které jsou výhodné k získávání vysokých účinků. Základ

tvoří podmínky činnosti, které odpovídají vzniku tzv. organizačního účinku, když jsou účinky souboru činností vyšší, než souhrn výsledků činnosti každého jeho prvku. Podstatu lze stanovit následujícími souvislostmi: **pokud rozhodovací situace vyžaduje současnou činnost všech prvků soustavy, pak výsledek úhrnného snažení limituje nejméně kompetentní z nich.**

Vzhledem ke stimulování přesné intelektuální práce je nezbytné zabezpečit to vše, co lze nazvat volným pohybem v celé oblasti možných problémů, konfrontování a stírání pojetí řešení a vytváření klimatu, který vyhovuje iniciativě a vtipu.

Uvedení těchto všeobecných zásad do života je vyjádřeno v podmínkách, které jsou vytvářené většinou kádrů služby (zařízení) vzhledem k personálu výzkumně analytických buněk ve způsobu řízení její činnosti a v přístupu personálu k plnění úkolů.

Klima, které je vytvářeno službou - zvláště osobami, které plní úkoly v ústředí - je shodné s vysokou vážností celé buňky, jejího vedoucího a personálu. Nemůže to být pouze formální autorita, která je dána postavením v hierarchickém členění nebo motivováním vedoucími zařízení, ale skutečná, která vzniká ze všeobecného uznání a uvědomování si potřeby fungování, zainteresování pro získávání řešení, vzetí v úvahu navrhovaná řešení. Takovou autoritu je možné získat pouze tehdy, když jsou výsledky koncepčně analytických a prognostických prací skutečně využitelné, ale pojetí opatření berou v úvahu skutečnosti o mnoha aspektech.

Způsob řízení činnosti je nutné zavést k použití pouze takových formálních omezení, která jsou nezbytná k součinnosti v kolektivu; nelze zvlášť tlumit tvůrčí snahy a iniciativu.

Zvláště jde o použití stimulů, které motivují různými formami tvůrčí činnost sebeuplatněním, poctivý přístup ke každému vyjádření myšlenek. Zásady vnitřní organizace práce musí vzít v úvahu ať již požadavek poskytnutí části pracovního času na vyhledávání a studování literatury, tak i fakt, že ne vždy je podřízený v plné intelektuální formě. Z toho je zřejmé, že styl řízení určitým způsobem musí vzít v úvahu prvky psychologického původu.

U přístupu personálu k plnění úkolů musí převládat: skutečná intelektuální a citová angažovanost, iniciativa při součinnosti, vytrvalé, ale současně rychlé vyhledávání co nejlepších řešení. Jde tedy o sebekontrolu a svědomitost vzhledem k osobám, které spolupracují na řešení jednotlivých problémů.

V těchto podmínkách jde samozřejmě o fungování veškerých organizačních typů buněk, ale je přitom rozhodující význam psychologických činitelů.

U popisovaných zásad tvoření analytickovýzkumné buňky je nezbytné zdůraznit takové prvky, jakými je poměrně malý počet metodického personálu, rozdělení práce, které bere v úvahu požadavek spolupráce osob, jež se zabývají různými problémy, nutnost slučování cílů činnosti s osobními cíli a nevelkou úroveň formulování a soustředění rozhodnutí.

Tato buňka se může blížit k tzv. organickému modelu zařízení, které je charakteristické:

- poměrně nevelkým počtem poměrně stálých organizačních postavení - řídicích a odborníků nejvyšší úrovně,
- pověřováním pracovníka dílčími úkoly, který má volnou volbu výběru způsobu činnosti a osob, jež řeší jím stanovené konkrétní úkoly,
- nevyžadování přísného dodržování formálních hierarchických náležitostí a výměna informací při bezprostředních stycích,
- nahrazení řídicí kontroly verifikováním vhodnosti výsledků,
- naprostou volnost ve využití pracovní doby,
- považovat každého, kdo pracuje na úkolu, za kompetentního odborníka, který má naprostou volnost při práci na řešení.

Samozřejmě navrhovaný organický model je nutné přizpůsobit specifice činnosti. V armádě to bude vyžadovat provedení vyššího stupně formalizace (mimo jiné i vzhledem k tabulkovému zařazení). Přitom není v armádě bezvýznamná personální politika, díky níž může být

plánovitě vytvořen a využit potenciál vědy a zkušeností institucionálního i individuálního rozměru. Proto vzhledem k tomu může být plnění úkolů v analyticko-koncepční buňce důležitým obdobím ať již osobního profesního vývoje, tak i zvyšování celkové účinnosti (fungování) chodu velitelství.

V souladu s těmito zásadami v buňce výzkumu a rozboru ústředního zařízení je možné rozlišit následující skupiny funkcí: řídicí (vedoucí a případně jeho zástupce), odborníci problémů (analytici) programátoři, aspiranti a technický personál. Počet funkcí u jednotlivých skupin bude dán především předpokládanou pracností úkolů, která může být ověřena pouze během činnosti. Proto v počátečním období by bylo vhodné předpokládat u buňky tabulkové umístění minimálně dvou až tří metodických pracovníků (odborníků, analytiků a aspirantů) s možností tento počet změnit.

Při vzetí v úvahu časté změny při obsazení funkcí a návrzích, které vycházejí ze současné personální politiky v armádě, bude mít smysl, když:

- **specialisté** (s vysokou formální kvalifikací a velkými profesními zkušenostmi z práce v různých funkcích) budou mít perspektivu - po minimálně pětiletém působení - převzít řídicí funkci u ústředního zařízení nebo přejít k vědecky výzkumné práci,

- **problémoví analytici** (s poněkud nižšími zkušenostmi, kteří si doplnili vzdělání postgraduálním studiem) - po dvou až třech letech - by měli perspektivu zaujmout řídicí funkce v člancích okružové nebo základní úrovně,

- **aspiranti** (důstojníci, kteří v podstatě teprve zahajují profesní činnost, všeobecně - končící studia 2. stupně), kteří by si odbyvali krátkodobou praxi, pak by se vraceli na funkce ke svým mateřským zařízením (základní úroveň).

Řešení problémů by uskutečňovaly kolektivy složené z několika osob. Specialisté, kteří by byli jejich členy, by plnili koordinační funkci, stanovovali úkoly (rozsah prací) ostatním členům kolektivu, ale současně by se zabývali řešením základních úkolů.

Problémoví analytici by se zabývali pracemi majícími vztah k základním otázkám a aspiranti by vypracovávali dílčí témata a vedli dokumentaci prací kolektivu.

Systematicky nebo podle míry potřeby by byla svolávána setkání členů kolektivu, na nichž by byla předávána rozhodnutí, diskutováno o koordinaci prací, vyměňovány zkušenosti atd.

Každý z příslušníků by měl možnost volnosti při práci ve své podstatě neomezenou, pouze s nezbytností dodržet termín a získat výsledek (který by byl přizpůsoben výsledkům práce ostatních členů kolektivu). Tedy vnitřní členění kolektivu by mělo maticový typ; ve výjimečných případech (při nichž by šlo např. o omezení okruhu osob, které mají přístup k daným informacím) by spojení v kolektivu mělo mezičlánkový charakter.

Základními kritérii při výběru osob k plnění úkolů v oddělení výzkumu a rozboru jsou: odborná kvalifikace, organizační schopnost a zkušenosti. Důležitá je také schopnost přesného a tvůrčího využití dosažených vědomostí a zkušeností i schopnost v kolektivu pracovat. K požadovaným morálně etickým rysům je nezbytné vyjmenovat především svědomitost, zodpovědnost, vnitřní kázeň, angažovanost a loajálnost. Vedle těchto kritérií, jako jejich doplnění, které motivuje ke stanovenému jednání, je nutné upozornit na systém hodnocení spojeného s výsledky nikoli s postupem (v širším významu), který bude používán vedoucími zařízení a buňky.

Individuální výsledky musí být hodnoceny z hlediska vkladu práce, inovace a se vzetím v úvahu podmínky budoucí činnosti. Vedoucí buňky musí znát všeobecné zásady práce expertů různých odborností a umět spolupracovat s poradci mimo zařízení.

Důstojník, který pracuje v oddělení, se musí vyznačovat dovedností objektivně hodnotit jevy, které mají vztah s chodem zařízení, ale také současně fantazií, zručností v navazování styků, schopností se dohovorit i mít dar přesvědčit.

V souladu s těmito postuláty musí být analytici dovední v: přesném vyjadřování myšlenek, inovačním myšlení (s ovládnutím techniky invektiky); důsledné snaze dosáhnout cíle, ve

využívání informací z různých zdrojů a přístrojů intelektuální práce (zvláště v ovládání počítače). To jsou rysy, které se utvářejí při plnění úkolů. Je nutné připomenout nebezpečí, která vycházejí z přerůstání specializace: určitým stupněm deformuje osobnost a má negativní vliv na součinnost v kolektivu. Mechanismy, které tomu zamezují, jsou prakticky již zjištěny. Spočívají ve sloučení různých pěstovaných disciplín a vlastních dovedností, zvláště:

- hlubšího rozboru zkušeností, které mají vztah k plnění povinností úhlem pohledu různých vědeckých disciplín a za použití vědecké metodologie,
- rozvíjení dalších zájmů,
- vyjádření úkolů takovým způsobem, aby bylo nutné sáhnout po pramenech inspirace z různých oblastí vědy,
- zveřejňování a školení,
- využívání zkušeností odborníků dalších oblastí.

Uváděný způsob fungování buňky by se více přibližoval vědecké než štábní činnosti. Lze to zdůvodnit potřebou vykonávání prací vědeckovýzkumného charakteru, které u mnoha vojenských zařízení neumožňují vědeckovýzkumná střediska. Bude to vlastní tvorba a rozšiřování vědecké dílny zevšeobecněním zkušeností, které mají vztah k daným jevům, s použitím vlastních vědeckých technik, zásad vyjadřování směrnic a kritérií hodnocení důsledků možných rozhodnutí. Práce v buňce tohoto typu vytváří výjimečné možnosti k uskutečňování vlastní možnosti vědecké práce v rámci služební činnosti.

Vzhledem k samotné podstatě uváděné činnosti mezi analytickovými výzkumnými buňkami různých úrovní mohou působit výhradně stálé funkční vazby (které spočívají ve výměně zkušeností s cílem zdokonalit metodiku činnosti). Mimo ně budou působit meziosobní styky, které se budou vytvářet díky výměně kádrů.

Uvedené poznámky k tematice působení oddělení výzkumu a rozboru ústředního zařízení mají vztah k diagnosticko-koncepční činnosti u článků okružové a základní úrovně. Mají také vztah k činnosti-buněk jiného typu, neboť každý důstojník, který působí na velitelství nebo štábu, musí být charakteristický "zkoumáním vlastních profesních zkušeností". Musí neustále kontrolovat vlastní činnost a jejich důsledky a přijímat opatření a uskutečňovat opravy u zámyslů, neboli hodnotit tuto činnost z hlediska dosažení cíle.

-JM-

K POJETÍ TÝLU - LOGISTIKY U VYSPĚLÝCH ARMÁD

Problematika technického a týlového zabezpečení je jedním z druhů zabezpečení vojsk, že patří k úhelným kamenům, je nesporné. Také oprávněně je určitými vojenskými odborníky kruhy zaměřena pozornost na vývoj v této oblasti ČSA, ale také i na obdobné řešení a pojetí těchto otázek v technologicky vyspělých západních armádách, které se skrývá pod poněkud šířeji pojatým pojmem "logistika". (Termín pochází z řeckého "logos" - slovo, myšlenka, rozum, smysl... Dle řeckých myslitelů je to rozumová síla a nutnost, která dává všemu dění

účel. Západní termín "logistika" je tudíž pojat významově, nikoli prostorově "týlu", jako je tomu v ČSA.)

O jednotlivých vztazích, souvislostech i odlišnostech vzhledem k "týlu" pojednává redakčně upravený materiál Ing. Jiřího Zákravského, VÚVI 1991.

Podle definice NATO (USA) zahrnuje obsah pojmu logistika v nejširším smyslu:

● vývoj, výrobu, nákup, skladování, přepravu, rozdělování, technické zabezpečení, odsuny a vyřazování vojenské techniky i materiálu,

● přepravu, odsuny a hospitalizaci osob,

● akvizici nebo výstavbu, údržbu, provoz a rušení zařízení (nemovitostí, vojenských staveb),

● zabezpečování nebo poskytování služeb.

Z hlediska organizace, zejména vrcholových orgánů řízení, je účelné rozdělit logistiku na úseky:

- výzbrojní (vývoj a nákup vojenské techniky),

- hospodaření s materiálem (včetně technického zabezpečení),

- zdravotnický,

- stavební (výstavba, údržba, provoz stálých zařízení),

- všeobecné logistiky - týlu (organizace, plánování, zásady použití sil a prostředků atd.).

Sjednocení logistiky a jejího jednotného řízení byly cílem mnoha reorganizací u všech stupňů řízení od ministerstva obrany až po divizi u pozemního vojska USA. Nejpronikavější změny byly uskutečněny v 60. letech. V původním systému byla odpovědnost za logistiku rozdělena mezi druhy vojsk a služeb s materiální působností. Uvedené druhy vojsk a služeb odpovídaly za celý materiálový koloběh od vývoje po vyřazení, měly své řídicí a výkonné orgány u všech stupňů řízení od ministerstva po divizi. Toto rozdělení odpovědnosti spolu s nejednotností mnoha stránek hospodaření s materiálem bylo náročné na řízení velitelů a štáby, mělo záporné dopady na útvary, které se musely obracet na početné zdroje materiálního a týlového zabezpečení (MTZ). Hlavní však byl **nepříznivý vliv na účinnost mírové i válečné logistiky.**

K klům reorganizací uskutečňovaných v šedesátých letech patřilo:

- vytvořit **co nejmenší počet zdrojů** zásobování a technického zabezpečení pro útvary,
- **soustředit síly a prostředky logistiky** téměř u všech stupňů do jednoho útvaru nebo svazku (velitelství zabezpečení svazku, svazu), pozemního vojska USA na válčišti a Výzbrojního velitelství na území USA.

Na toto velitelství byla přenesena většina funkcí materiálních hospodářů - viz **tabulka 1** s výjimkou těch, které byly předány Vojenské zásobovací agentuře, tj. společnému zásobovacímu orgánu pro všechny druhy ozbrojených sil USA (pro tzv. společný materiál, např. proviant, zdravotnický, stavební a ubytovací). Úkoly oddělení logistiky ve štábech všech stupňů (4. oddělení štábu) a zdravotnické služby zůstaly bez podstatné změny. Další reorganizace v 70. a 80. letech byly zaměřeny na racionalizaci nového systému logistiky, zejména na zmenšení počtu mezičlánků, jeho podstata zůstala zachována. Postupně se zvětšoval rozsah úkolů v hospodaření materiálem Vojenské zásobovací agentury, zejména **počet obhospodařovaných druhů materiálu**, proto byla agentura přejmenována na Vojenskou logistickou agenturu.

Pozemní vojsko SRN nepřevzalo od USA systém druhů vojsk a služeb s materiální působností ani v období své výstavby, ani později. Podle německé ústavy zajišťuje materiální i personální potřeby ozbrojených sil SRN v míru i ve válce vojenská správa jako samostatné zařízení oddělené organizačně od ozbrojených sil s **výjimkou spolkového ministerstva**

Tabulka 1

Přehled materiálních hospodářů pozemního vojska	Charakteristické druhy obhospodávaného materiálu
Velitelství pro zbraně, munici a chemický materiál.	Ruční zbraně, děla, minomety, raketomety, výzbroj letounů a vrtulníků, výzbroj bojových vozidel, munice, chemický materiál, přístroje pro řízení palby, nejaderné hlavice RS, víceúčelové a speciální nástroje.
Velitelství pro letecké systémy.	Vrtulníky a letouny vojenského letectva.
Velitelství pro spojení a elektroniku.	Prostředky spojení a navigace, prostředky průzkumu a REB, elektronické součásti zbraňových systémů, automatizované systémy velení, optoelektronické přístroje, měřicí, zkoušecí a diagnostické přístroje.
Velitelství pro řízené střely.	Operačně taktické řízené střely, PTRS, PLŘS, systémy PVO, dělostřelecké, letecké rakety, bezpilotní prostředky.
Velitelství pro tanky a automobily.	Tanky, BVP, OP, automobily, návěsy, přívěsy, určené druhy stavebních strojů a prostředků pro manipulaci s materiálem.
Velitelství pro zabezpečení vojsk.	Výstrojní a ubytovací materiál (včetně skříní na vozidlech), proviantní výstroj, včetně prostředků pro zásobování vodou, padáky a další prostředky pro zásobování vzduchem, pohyblivé zdroje elektrického proudu, materiál PHM, mostní a topografický materiál, prostředky maskování a odminování, železniční materiál a plavidla.
Velitelství zdravotnických služeb (není podřízeno Výzbrojnímu velitelství pozemního vojska).	Zdravotnický materiál.

obranu, ve kterém jsou vrcholové řídicí orgány vojenské správy i ozbrojených sil. Úkoly materiálních hospodářů jsou proto rozděleny. **Spolkový úřad pro vojenskou techniku a její nákup** (akvizici) řídí výzkum, vývoj a výrobu vojenské techniky, zabezpečuje zčásti i její opravy v civilních opravárnách v součinnosti se štábem ozbrojených sil Německa a štáby druhů ozbrojených sil i podle jejich požadavků. V uvedených štábech byla dosud výzbrojní oddělení, která se mají soustředit do jednoho výzbrojního oddělení ministerstva.

Většina zbývajících úkolů materiálních hospodářů pozemního vojska (včetně řízení technického zabezpečení) byla v roce 1970 přenesena na **Materiální úřad pozemního vojska SRN**, který ve spolupráci se Spolkovým úřadem pro vojenskou techniku i její nákup se podílí i na vývoji a výrobě vojenské techniky. Oddělení pro odborné řízení podle kategorií techniky mají po několika reorganizacích (poslední v roce 1988) funkční náplň uvedenou v **tabulce 2**. Vojenské letectvo a námořnictvo má obdobné organizace, kromě toho je ustaven Materiální úřad ozbrojené moci, který řeší společné úkoly hospodaření s materiálem (katalogizaci).

Na počátku své výstavby ve druhé polovině padesátých let převzalo pozemní vojsko SRN od amerického rozdělení na chemický, ženijní, zdravotnický, výzbrojní, zásobovací a spojovací materiál i rozdělení úkolů technického zabezpečení mezi jednotky příslušných druhů vojsk a služeb. Ale již v roce 1959 bylo tehdejší výzbrojní a zásobovací vojsko sloučeno do tzv. technických vojsk, což je souhrnné označení pro:

- Zásobovací vojsko (zásobování a doprava).

- Vojsko technického zabezpečení, které postupně přebíralo úkoly v technickém zabezpečení dalších kategorií techniky, např. spojovacích prostředků a elektroniky. Tento proces není ještě zcela ukončen. Úkoly zdravotnické služby se nezměnily, zásobování zdravotnickým materiálem pro všechny druhy ozbrojených sil převzal Materiální úřad pozemního vojska.

Podstatou reorganizace **pozemního vojska Francie** uskutečněné koncem 60. let, bylo **sloučení tehdejší výzbrojní služby s výzbrojní službou ženijního vojska a spojovacího vojska**. Tím se snížil počet služeb s materiální působností (materiálních hospodářů) v podřízenosti štábu pozemního vojska na tři služby: výzbrojní, zásobovací a správní, ženijní službu. Zdravotnická, PHM (rovněž materiální hospodář) byly a jsou jako společné v podřízenosti štábu ozbrojených sil. Výzbrojní služba byla v roce 1976 přejmenována na **výzbrojní vojsko** (zabezpečuje útvary různým materiálem, uskutečňuje obnovu i opravy zbraní a vozidel), správní služba v roce 1984 na **hospodářskou službu** v souvislosti s rozšířením jejích úkolů a sladení její funkční náplně s hospodářskou službou vojenského letectva a vojenského námořnictva.

Pro reorganizaci služeb s materiální působností byly uvedeny tyto charakteristické důvody:

- rostoucí význam **technického zabezpečení zbraňových systémů**,
- potřeba **sjednotit stránky hospodaření s materiálem** (názvosloví, katalogizace, evidence, účtování, výroba náhradních dílů atd.),
- ulehčit útvarům tím, že se **sníží počet zdrojů technického zabezpečení**,
- **zvýšení hospodárnosti** a lepší využití moderních stálých zařízení, umožňující zrušení zastaralých.

Naprostou většinu techniky pozemního vojska obhospodařuje výzbrojní vojsko, výjimku tvoří zdravotnický, výstrojní, proviantní a PHM materiál.

Vojenský výzkum, vývoj a výrobu vojenské techniky zabezpečuje jednotně pro všechny druhy ozbrojených sil Výzbrojní úsek ministerstva obrany obdobně jako u německých ozbrojených sil.

V rámci plánované reorganizace britské armády má být uskutečněno rovněž **sloučení některých služeb**, určených k materiálnímu, týlovému a technickému zabezpečení.

Z organizačního hlediska je možné rozdělit výzbrojní úsek týlu (logisticky) na základní druhy:

Tabulka 2

Číslování	Název oddělení Materiálního úřadu pozemního vojska SRN (v r. 1990)	Zaměření
I.	Ústřední	Plánování, řízení, automatizace, rozpočet.
II.	Technické zabezpečení (v čele oddělení je inženýr pozemního vojska SRN).	Odborné řízení, technické předpisy a nařízení, konzervace a balení.
III.	Hospodaření s materiálem (v čele oddělení je hospodář pozemního vojska SRN).	Pojetí, směrnice, racionalizace v oboru materiálního zabezpečení, vyřazování a odprodej materiálu.
IV.	Zdravotnický materiál.	Zabezpečení všech druhů ozbrojených sil zdravotnickým materiálem.
V.	Všeobecný materiál a kolová vozidla.	Kolová vozidla, chemický a zásobovací materiál (výstrojí, proviantní), munice, PHM.
VI.	Bojová technika.	Bojová vozidla (tanky, BVP, stíhač tanků), ženijní technika.
VII.	Technika po zabezpečení bojové činnosti.	Dělostřelecké a PL zbraně, letecký materiál.
VIII.	Technika pro velení a průzkum.	Systémy velení a spojení, prostředky průzkumu, spojení a REB.

● **Decentralizovaný - USA.** Vývoj a výrobu zbraňových a dalších systémů řídí jednotlivé druhy ozbrojených sil poměrně samostatně. Určené druhy materiálu jednotně obhospodařuje Vojenská logistická agentura. Ostatní úkoly materiálních hospodářů plní organizace jednotlivých druhů ozbrojených sil. Výzbrojní velitelství pozemního vojska, letectva a námořnictva. O velkých zbrojních projektech rozhoduje ministr obrany a Kongres.

● **Centralizovaný - Německo a Francie.** Vývoj a výrobu zbraňových včetně dalších systémů řídí výzbrojní úsek ministerstva obrany a Spolkový úřad pro vojenskou techniku a nákup (Německo), resp. výzbrojní úsek ministerstva obrany (Francie). Ostatní úkoly materiálních hospodářů plní organizace jednotlivých druhů ozbrojených sil (materiálové úřady) v SRN, výzbrojní vojsko a další materiální hospodáři ve Francii. O velkých zbrojních programech rozhodují ministři obrany a parlamenty.

Americká organizace logistiky byla dosud náročnější na zdroje. Podle stavu v roce 1990 se v organizacích podřízených ministerstvu obrany USA zabývalo vývojem, nákupem vojenské techniky a materiálem, materiálním a technickým zabezpečením ozbrojených sil celkem 582 000 osob (z toho 30 000 vojáků), tzn. 19 % celkového počtu vojáků a občanských pracovníků ozbrojených sil USA. V uvedeném počtu nejsou zahrnuty logistické organizace podřízených svazů (svazků), ani příslušní zaměstnanci ministerstva obrany USA.

Organizace německých ozbrojených sil, které plní obdobné úkoly, zaměstnávají 40 000 osob, z toho připadá 19 000 osob Spolkovému úřadu pro vojenskou techniku a nákup (včetně podřízených organizací). Při srovnání s USA jsou německé ozbrojené síly pětinašobně menší, ale potřeba zaměstnanců pro logistiku je patnáctinásobně menší. Uvedené osoby tvoří necelých 6 % celkového počtu vojáků a občanských pracovníků. Srovnatelné údaje o francouzské logistice v pramenech nejsou, početní stav výzbrojního vojska v roce 1981 činil 40 000 osob (včetně 19 000 občanských zaměstnanců).

Jednou z příčin velké potřeby osob pro logistiku v USA je **nadměrná administrativní náročnost**. Pro oblast vývoje i nákupu vojenské techniky a materiálu platily 4000 zákonných norem. Náročnost logistiky na zdroje se však zvyšuje také v důsledku **rostoucí složitosti zbraňových a dalších systémů**, např.:

- Výzbrojní velitelství pozemního vojska USA obhospodařovalo v roce 1989 420 000 druhů materiálu, Vojenská logistická agentura 2,8 miliónů.
- Počet druhů materiálu obhospodařovaného německým pozemním vojskem (ovlivněný především počtem náhradních dílů) se od roku 1970 zvýšil z 245 000 na 425 000 v roce 1986.
- Francouzské výzbrojní vojsko obhospodařovalo v roce 1981 půl miliónu druhů materiálu, vojenské letectvo 700 000.
- Ke zvyšování počtu druhů materiálu přispívají vydatně **nové generace zbraňových systémů** (Leopard 2, Gepard, Roland, Tornado).
- V roce 1987 mělo výzbrojní velitelství pozemního Vojska USA ve svých knihovnách 24 tisíc předpisů. Dle rozboru se počet předpisů za 5 let zvýšil o 6,5 % a počet stran o 25,2 %. Letectvo však mělo tehdy 100 000 technických a námořnictvo dokonce 200 000 předpisů.

Ministerstvo obrany USA proto naplánovalo kromě zjednodušení administrativy a dalších opatření také **snížení početních stavů** v podřízených organizacích logistiky o 42 000 osob během 5 let. Je uskutečňována reorganizace zásobovacích základů na území USA spojená s předáním 30 základů z podřízenosti druhů ozbrojených sil do podřízenosti Vojenské logistické agentury.

V rámci plánovaného celkového snížení početního stavu německých ozbrojených sil na 370 000 počítá pozemní vojsko se snížením mírových (i válečných) počtů útvarů (jednotek)

Tabulka 3

Stát	Organizační členění vrcholných řídicích orgánů logistiky u úseku	Název, zařazení
USA	Výzbrojního	Náměstek ministra pozemního vojska USA pro výzkum, vývoj a nákup v úřadu ministra pozemního vojska.
	Hospodaření s materiálem	Oddělení zástupce NŠ pro logistiku ve štábu pozemního vojska (zásadní otázky), Výzbrojní velitelství pozemního vojska USA (podřízená organizace).
	Zdravotnického	Náčelník zdravotnické služby ve zvláštním a osobním štábu pozemního vojska USA.
	Stavebního	Náčelník ženijního vojska ve zvláštním a osobním štábu pozemního vojska USA.
	Všeobecné logistiky	Oddělení zástupce NŠ pro logistiku ve štábu pozemního vojska USA.
Německo	Výzbrojního	Hlavní výzbrojní oddělení ministerstva obrany, Spolkový úřad pro vojenskou techniku a nákup (podřízená organizace).
	Hospodaření s materiálem	Materiální úřad pozemního vojska SRN (podřízená organizace).
	Zdravotnického	Inspektor zdravotnictví a zdravotnické služby ministerstva obrany.
	Stavebního	Oddělení pro ubytování, nemovitosti a stavby ministerstva obrany (součást vojenské správy).
	Všeobecné logistiky	Oddělení logistiky ve štábu generálního inspektora spolkových ozbrojených sil, ve štábu inspektora pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva.
Francie	Výzbrojního	Výzbrojní úsek ministerstva obrany.
	Hospodaření s materiálem	Ústřední ředitelství výzbrojního vojska, ústřední ředitelství hospodářské služby pozemního vojska a ústřední ředitelství ženijního vojska podřízené štábu pozemního vojska, ústřední ředitelství zdravotnické služby a ústřední ředitelství služby PHM podřízené štábu ozbrojených sil.
	Zdravotnického	Ústřední ředitelství zdravotnické služby podřízené štábu ozbrojených sil.
	Stavebního	Ženíjní (stavební) služba ústředního ředitelství ženijního vojska (podřízeno štábu pozemního vojska), ředitelství infrastruktury vojenského letectva podřízené štábu vojenského letectva, ředitelství pro nemovitosti podřízené štábu vojenského letectva, ředitelství pro nemovitosti podřízené štábu vojenského námořnictva.
	Všeobecné logistiky	Oddělení logistiky ve štábu ozbrojených sil a ve štábu pozemního vojska, letectva a námořnictva.

pro materiální a technické zabezpečení o více než čtvrtinu, ale je plánováno větší využití kapacit civilního sektoru.

Velké zkušenosti ozbrojených sil USA z výstavby systému zabezpečení byly již v minulosti využity např. převzetím katalogizačního systému ostatními státy NATO nebo zavedením některých metod v hospodaření materiálem v ozbrojených silách Německa. Předávání zkušeností není jednosměrné. Ministerstvo obrany USA v nedávné době vyhodnotilo při racionalizaci procesu nákupu soustředěné systémy nákupu (pro všechny druhy ozbrojených sil) v SRN, Francii a Velké Británii.

Na organizaci členění logistiky má vliv především vývoj doktríny a vojenské techniky, ale také předpokládané válečné rozvinutí systému zabezpečení. Pro pozemní vojsko USA je např. Evropa zámořským válčištěm, pozemní vojsko Německa nemuselo zatím řešit otázky zabezpečení vojsk na velké vzdálenosti od vlastního území.

Z přehledu v tabulce 3 je zřejmé, že u vrcholových orgánů řízení logistiky postoupilo sjednocení nejdále u výzbrojního úseku i u úseku hospodaření s materiálem. Ústřední řízení výzbrojního úseku má v Německu a Francii (i Velké Británii) již dlouhou tradici. V posledních letech se prosazuje ústřední řízení a celková racionalizace tohoto úseku i v USA, zejména zvýšením úlohy náměstka pro výzkum, vývoj a nákup na úrovni ministerstva obrany i ministrů druhů ozbrojených sil a jim podřízených orgánů, a to především při řízení velkých zbrojních projektů.

Základní údaje ke sjednocení u úseku hospodaření s materiálem v pozemním vojsku USA a Německa - viz tabulky 1 a 2. Ve Francii byl do určité míry zachován systém druhů vojsk a služeb s materiální působností. Značného stupně sjednocení bylo dosaženo slučováním služeb. Naprostou většinu techniky pozemního vojska obhospodařuje výzbrojní vojsko.

Společným rysem americké, německé a francouzské organizace jsou samostatné nejvyšší orgány odborného řízení zdravotnického a stavebního úseku, i když jejich zařazení do organizace ministerstev obrany je poněkud odlišné. Ve štábech ozbrojených sil a štábech druhů ozbrojených sil, včetně amerického sboru náčelníků štábů, jsou zařazena oddělení logistiky.

Rozdělení materiálu na třídy I až X bylo zavedeno u pozemního vojska USA v roce 1962. V tomto rozdělení bylo uplatněno hledisko způsobu, četnosti a objemu přísunu materiálu. Uznává rozdíly mezi proviantem, municí a PHM, mezi materiálem hromadné spotřeby i ostatním materiálem, mezi náhradními díly a materiálovými celky. Pro určení odpovědnosti za různé stránky hospodaření s materiálem je důležitější rozdělení podle materiálového katalogu, protože:

- Federální katalogizační systém byl zaveden v USA již v roce 1949 pro všechna vládní zařízení, včetně odvětví ministerstva obrany.
- Platí pro všechny druhy ozbrojených sil USA (nikoli pouze pro pozemní vojsko).
- Americký katalogizační systém byl základem pro tzv. kodifikační systém NATO (zaveden v roce 1956).
- Jednotný materiálový katalog je vhodný z hlediska automatizace.

Kodifikačním systémem se rozumí identifikace, pojmenování, třídění a číslování materiálu. Materiál se zařazuje do skupin a tříd (např. skupina 10 - zbraně, 13 - munice, 23 - motorová vozidla). V roce 1970 bylo obsazeno 76 skupin (z možného počtu 99) a 586 tříd. Zavádění katalogu ve státech NATO (s výjimkou USA) bylo dlouhodobým procesem. Náročnost jednotného katalogizačního systému je dána především počtem obhospodařovaných druhů materiálu.

STRATEGIE

Jak ve vojenském odborném, tak i v civilním odborném tisku, týdenících a měsícnících se vyskytuje pojem strategie. Jak se na uplatňování strategie dívají někteří významní autoři ze Spolkové republiky Německo poskytne redakce pomocí několika článků. V roce 1990 vydalo Deutsche Strategie Forum sborník o strategii "Strategie-Handbuch". Tento sborník, který je sestavený z článků několika autorů je zaměřen na otázky současné strategie. I když se otázky strategie vlivem rozpadu Sovětského svazu a dalšího vývoje ve světě mohou v něčem změnit, i tak si myslíme, že jednotlivé články poskytnou čtenářům dostatek poznatků a informací.

Redakce Vás chce seznámit s těmito částmi sborníku:

Politické nástroje strategie. Strategie je vysvětlena jako funkce politického řízení státu, část popisuje politické nástroje k ovlivňování vlád (diplomacie, mezinárodní právo, mezinárodní organizace), veřejné mínění (komunikace, propaganda, dezinformace, vědecká a kulturní politika) a vojenskou moc (politika kontroly zbrojení i bezpečnostně politická stabilita).

Ekonomické základy a nástroje strategie - tato část objasňuje ekonomickou zatížitelnost národního hospodářství obrannými výdaji, vývoj výzbroje a jeho možnosti i rizika, ekonomickou zranitelnost Německa politickými i vojenskými krizemi ve třetím světě. Ekonomické zabezpečení obranné války a konečně ekonomická opatření pro ovlivňování cizích vlád.

Technika a strategie - je zaměřena na technický vývoj a námořní strategická pojetí, bezpečnostně politický význam špičkových technologií, přeměnu technologií na strategický nástroj, jakož i systémové analytické nástroje strategického plánování.

Poslední část sborníku má název **Vojenské prostředky jako nástroj strategie**. Obsahuje články o strategické stabilitě a politickém rozměru vojenské moci, o vývoji sovětského vojenského potenciálu, sovětské vojenské doktríně, o evropských bezpečnostních strukturách a strategických pojetích.

Strategie jako funkce politického zřízení: vnitropolitické předpoklady alternativních strategií

Werner Kaltefleiter chápe pojem "strategie" jako "totální" podřízenou přímo vládě, tj. politice, jako strategii zaujímající místo na vrcholu pyramidy, jak ji vyjádřil francouzský generál André Beaufre (Úvod do strategie, Naše vojsko, 1967), nebo jako "velkou strategii", považovanou britským vojenským teoretikem Liddellem Hartem rovněž za politiku (Liddel Hart, The Way to Win Wars, Londýn, 1942).

Zahraničně politické chování státu je určováno třemi proměnnými, a sice:

- geopolitickou polohou, která se prakticky nemění,
- politickým členěním státu, jež je často přehlíženo, avšak právě ono má velký význam, protože dodává ráz politickým procesům tvorby vůle; v tomto smyslu neplatí žádná zahraniční politika státu, nýbrž pouze zahraniční politika politického systému,
- mocenským potenciálem daným počtem a vzdělaností obyvatelstva, přírodními, hospodářskými a technologickými zdroji, vojenskými prostředky, počtem, kvalitou spojenců; krátkodobě se nemůže změnit.

Geopolitická poloha a mocenský potenciál jsou vstupními prvky v procesu tvorby politické vůle, který vede k volbě určitých strategií.

K charakteristikám současného mezinárodního systému patří bytí velmi rozdílných politických systémů. Důsledkem historického vývoje trvajících přes dva tisíce let je nesourodý mezinárodní systém, v němž se střetávají v podstatě formy uspořádání států:

- demokracie evropského typu,
- totalitní diktatury moskevského původu,
- autoritativní diktatury třetího světa s rozmanitými stupni zákonnosti.

Politicko-strukturální nesourodost je nejen vnitropoliticky důležitou skutečností, ale má také přímý význam pro mezinárodní vztahy, protože nástroje zahraniční politiky různých systémů jsou rozdílné. Důvodem toho je forma politické účasti:

- Demokracie žije z účasti; základem její právoplatnosti je všeobecná účast v pravidelných, všeobecných, svobodných a tajných volbách. Tak veřejné mínění hraje ústřední úlohu v procesu utváření politické vůle.

- Totalitní diktatura zná jen ústředně shora organizovanou účast; veřejné mínění jako samostatný činitel neexistuje, resp. není důležité pro utváření politické vůle.

Pro strategické možnosti volby, tj. pro strategický potenciál mají tyto rozdíly zásadní význam v oblastech:

1. Možnosti rozpínavosti a používání vojenské moci.
2. Politické nástroje k ovlivňování veřejného mínění.
3. Nástroje pro ovlivňování vlády.
4. Schopnost obnovy jako důsledek soutěže konkurujících si elit.
5. Legitimita zřízení a svoboda.

Možnosti expanzionismu a používání vojenské moci - demokracie nejsou schopny jakéhokoli výboje, zvláště s použitím vojenské moci. To je odůvodněno:

● **Teoreticky:** každé důležité rozhodnutí musí být většinové; protože jsou předpokládány výlohy vojenského střetnutí zvláště hodnoceny obyvatelstvem podstatně výše, než možné zisky, nemohou vojenská opatření získat většinu. Problémem demokracie není, že by mohla mít sklon k výbojům, otázkou je, zda vyvine schopnost po delší období udržovat v pohotovosti vojenskou sílu dostatečnou k obraně.

● **Empiricky:** není znám žádný příklad vedení střetnutí vojenskými prostředky mezi dvěma plně rozvinutými demokraciemi.

Pro diktatury, tj. pro systémy s omezenou nebo žádnou účastí je vojenský výboj reálnou možností; diktatury mají sklon využívat zahraniční rozpínavosti také k odpoutání pozornosti od vnitřních obtíží.

Z toho je zřejmá asymetrie mezinárodního systému:

- diktatury nejsou ze zahraničí ohroženy, protože mají střetnutí jen s demokraciemi neschopnými vést válku; kromě toho mají možnost iniciativy nejen při zahájení, ale i při jejím ukončení,

- ostatní svět je ohrožen, přičemž míra ohrožení závisí na geopolitické situaci; ohrožení má vliv na země, kterým chybí nejen potenciál vést ozbrojený zápas, nýbrž i možnost protiútoků; důvodem není jejich vojenské plánování, ale především jejich vnitropolitické členění státu.

Politické nástroje k ovlivňování veřejného mínění jsou vhodné a použitelné jen vůči demokratickým státům, protože:

- demokratický stát je může používat jen vůči jiným demokraciím, nikoli vůči diktátorským státům,

- diktatury je právě využívají proti demokraciím.

To znamená druhý nepoměr v mezinárodních vztazích.

Nástroje k ovlivňování vlády - patří k nim diplomacie a mezinárodní právo.

Diplomacie:

- Pro demokratický stát může být jen po velmi krátké období "tajnou diplomacií". To znamená, že každá zahraničně politická strategie musí být uspořádána tak, aby byla téměř kdykoli přijatelná pro veřejnost. Demokracie zpravidla nemá možnost pozdějšími úspěchy ospravedlnit použití určitých prostředků.

Avšak pro diktaturu není žádným problémem. Naopak, diktatura získává další možnosti tehdy, když demokracie použije vůči diktátorskému státu tajné diplomacie. Protože může volit okamžik zveřejnění tak, aby to bylo pro demokratický stát zvlášť nepříjemné.

Veškeré mezinárodní právo spočívá v podstatě na jeho dobrovolném vzájemném dodržování zúčastněnými státy, což zpravidla odpovídá jejich vlastním zájmům, ale vždy tomu tak není:

- **Demokracie** je při dodržování mezinárodního práva a mezinárodních smluv kontrolována vlastní veřejností. Projevuje se to zřetelně v politice kontroly zbrojení. Demokracie zaujímají respektuplný postoj také k mezinárodním organizacím.

- **Diktatury** neseznamují svou veřejnost s mezinárodním právem ani mezinárodními smlouvami, ale bezstarostně, bez problémů uvnitř vlastní země je porušují; názory a usnesení mezinárodních organizací nedodržují.

I v tomto ohledu je však nepoměr mezinárodního systému.

Schopnost obnov jako důsledek otevřené soutěže konkurujících si elit vytváří vnitřní síly demokracie, avšak v zahraniční politice může vést k rozladění. Platí to především tehdy, když mezinárodní členění střetů vyžaduje dlouhodobou návaznost zahraniční politiky. Snaha o nový přístup, o nový pokus k překonání konfliktů je vždy přirozeným výsledkem vnitropolitických procesů vytváření politické vůle v demokracii. Veřejné mínění v demokracii pravidelně vyslovuje požadavek politických ústupků, aby dosáhlo vyřešení nějakého problému.

Straně diktátora přitom postačí jen čekat, až jí vnitropolitická dynamika demokratického partnera položí na stůl návrhy, které odpovídají jeho cílům.

Tento problém pokračování demokratické politiky platí také pro **personální politiku**. Z možnosti návaznosti zahraniční politiky vyplývá tudíž čtvrtá nesouměrnost mezinárodního politického systému.

Legitimita zřízení a svoboda. Z výše uvedených nesouměrností by se mohlo zdát, že diktátorské, totalitní systémy mají ve vztazích k demokratickým státům strukturální převahu. Takovému závěru však odporuje pátá nesouměrnost zcela jiného druhu.

Demokracie je politickým zřízením s vysokou zákonností, projevující se uvnitř státu i v zahraničí. Kromě toho je zpravidla spojena s tržním hospodářstvím, které obyvatelstvu zajišťuje uspokojivou životní úroveň.

Diktatury této oprávněnosti nepožívají. Jsou ohroženy samotným bytím demokratických otevřených společností, nikoli však jejich vojenskou mocí, jsou ohroženy vyšší přitažlivostí demokratického zřízení.

Svoboda, jejíž myšlenka se zrodila před dvěma a půl tisíciletími v antickém Řecku, nabývala neustále na přitažlivosti.

Svoboda je dnes politickým nástrojem strategie demokracie, který má převahu nad všemi ostatními nástroji. Působí dlouhodobě, avšak může působit jen tehdy, když zůstane zachována. Proto vyžaduje obranu, k níž je zapotřebí především vojenských prostředků.

Protože diktatura ví, jakým nebezpečím pro její nezákonný systém je myšlenka svobody,

je jejím přirozeným zájmem svobodné politické zřízení vyřadit; k tomu slouží hromadění vojenské moci. Správně tomu porozumět je strategickým požadavkem každé demokracie.

Strategie státu je funkcí jeho politického zřízení. Strategické možnosti otevřených a uzavřených společností jsou přitom rozdílné:

● **otevřené společnosti** nemají možnost vést válku; zpravidla jsou vázány právem, jejich politiku utváří veřejnost; mají sice potíže s dlouhodobě nepřetržitou politikou, avšak mají velkou přitažlivost, která působí na

● **uzavřené společnosti** a destabilizuje je; tyto společnosti musejí činit opatření k tomu, aby své obyvatelstvo udržely ve své zemi; mají možnost vést ozbrojený zápas, pokud mají mocenské prostředky; jejich běžnými možnostmi je porušování práva, klamání, dezinformace a propaganda; nemají žádné potíže s tím, když dlouhodobě a soustavně pracují na dosahování určitých cílů; mají však strukturální problém vlastní nezákonnosti v tom, že lidé se z nich snaží uniknout, kdykoli k tomu mají příležitost.

Vzhledem k této nesouměrnosti politicko-strategických možností vzniká otázka vnitro-politických předpokladů pro využívání těchto možností:

- **pro diktatury** neplatí žádné vnitropolitické překážky bránící použití jednotlivých možností (pokud nelegitimita těchto systémů nevede k povstáním, neklidu anebo mocenským bojům uvnitř vládnoucí vrstvy),

- **pro demokracie** je tato otázka složitější, je možné se dokonce tázat, zda mohou v tomto sporu dlouhodobě obstát.

Z delšího časového pohledu měly legitimní systémy vždy převahu nad nelegitimními, proto se tyto systémy vždy rozpadly vlivem svých vnitřních strukturálních problémů.

Problém demokracie je:

▲ krátkodobě a střednědobě odolat agresivním úmyslům diktatur,

▲ aktivním využíváním své vlastní přitažlivosti narušit nezákonný systém.

Každá strategie musí začínat zajištěním dostatečné vojenské síly. To je problém:

- **vojenský** (jak stanovit potřebný druh, počet zbraňových systémů i ozbrojených sil),

- **politický** (vytvořit a poskytnout potřebné zdroje v politické soutěži s ostatními veřejnými i soukromými potřebami).

Přitom nejde o otázku, zda mohou být dány potřebné zdroje, nýbrž o to, zda existuje politická vůle.

Rozhodující proměnnou pro politickou vůli je bytí patřičného pochopení ohrožení. Pouze když obyvatelstvo dostatečně chápe ohrožení, může být ochotno poskytnout nedostávající se zdroje. Pokud jde o politické elity, je nutné uvést dvě různá hlediska:

▲ **normativně** je politické vedení odpovědno za to, že vytvoří nezbytné pochopení ohrožení, pokud se ho nedostává,

▲ **empiricky** je však možné často pozorovat, že politické elity se snaží přizpůsobovat se nedostatečnému chápání ohrožení nebo toto ohrožení dokonce bagatelizovat, aby dosáhly snížení chápání ohrožení a získaly tak volnost jednání k použití zdrojů, jichž se nepoužije k obraně, pro skutečné nebo údajné dobročinné účely; taková politika je sice neodpovědná, však je možné ji často pozorovat.

Diktátorské státy používají všech možných nástrojů k ovlivňování veřejného mínění v demokratických státech k tomu, aby oslabily jeho chápání ohrožení; jejich důležitým nástrojem jsou např. návrhy na zmírnění napětí s kontrolu zbrojení.

Politikové v demokraciích musejí realisticky vysvětlovat svou politiku a také mechanismy

působení totalitního systému. Pokud se jim to podaří, může demokracie samotná vstoupit do politického soupeření ofenzívně.

Mírové soutěžení znamená pouze dočasné zřeknutí se vojenských prostředků, zatímco spor ve všech svých ostatních formách pokračuje až po dosažení situace, v níž může být účelné použít také vojenské prostředky.

Praktická politika vyžaduje, aby demokracie v tomto politickém sporu zaujaly aktivní postoj, aby se nedostaly do situace, kdy je bude možné vydírat.

Společnost v demokratických státech je dnes v situaci, v níž nerozpoznává hodnotu svobodné svobody, protože ji považuje za samozřejmou, zaručenou, nechápe správně, že svobodu je nutné denně znovu získávat a hájit.

V této souvislosti má zvláštní význam zdůrazňování zajištění míru v politice demokratických států, a to:

- **absolutizací zajištění míru**, která ohrožuje mír, protože taková politika může u protivníka vyvolat dojem, že demokracie není připravena k vlastní obraně; mír je možné zajistit jen když není žádná pochybnost o politické vůli k obraně,

- **nelze přehlížet, že v demokratických státech došlo k narušení souhlasu se strategií odstrašování**, protože není žádná jednoduchá a přesvědčivá odpověď na otázku, co se stane, když selže odstrašování; odůvodněno je to tím, že od zavedení bombardovacího letectva a balistických raket nemohou státy splnit svou původní funkci, totiž ochranu svého obyvatelstva; rozsáhlá odezva na mírové hnutí svědčí také o krizi legitimacy moderního státu.

Odpovědi na tyto otázky může být jen budování obranných systémů. Nejde jen o otázku jejich technického uskutečnění a vlivu na mezinárodní vztahy, ale také o to, že jsou důležitým prvkem k tomu, aby byla obnovena důvěra otevřených společností ve schopnost demokracií k obraně a zajištění míru. Politickým úkolem je vytvořit vůli k vybudování takových systémů, jejímž nezbytným předpokladem je zase realistické chápání ohrožení. To může být jen výsledkem utváření politické vůle v demografiích, což spadá do odpovědnosti politických elit.

POLITICKÉ NÁSTROJE PRO OVLIVŇOVÁNÍ VLÁD

Přínosem statí je především její informace o "multilaterální diplomacii", která vznikla po 1. světové válce a získala nový kvalitativní rozměr po 2. světové válce, a to založením Organizace spojených národů. Poprvé se v mezinárodních vztazích na nejvyšší úrovni kodifikuje zákaz hrozby silou a použití síly jako žádoucí normy. Mezinárodní společenství vstupují do diplomacie jako nový skupinový objekt, zajištěný nejen svými právními ustanoveními, ale neméně jejich prestiží a postavením. V závěru autor poskytuje podstatnou informaci o nových specializovaných úlohách expertů a poradců, kteří často nahrazují v mezinárodních jednáních tradiční dřívější úkol diplomatů.

Se založením Organizace spojených národů v roce 1945 byly spojeny četné naděje na zajištění míru a blahobytu všech států světa. V jedné z těchto nadějí šlo také o oblasti mezistátních vztahů, způsobu, jak spolu státy navzájem jednají, neboli obsahu a metod mezinárodní diplomacie. Uvažovalo se o tzv. "nové diplomacii", jejíž charakteristikou mělo být "politické" zaměření, jímž se měla lišit od dřívější "tradiční" diplomacie, zaměřené více na pravidla mezinárodního práva. Tvrdilo se, že diplomacie musí být politická, protože se zabývá politikou.

Dnes však je nutné konstatovat, že:

- čistě politická diplomacie mohla prosadit stejně málo, jako Spojené národy mohly být výlučně politickým nástrojem,

- mezinárodně právní argumenty v uplynulých letech znovu hrají významnější úlohu

v mezinárodních vztazích, zejména ve Spojených národech, projevuje se poznání nutnosti, aby mezinárodní mír měl nejen politický, nýbrž i mezinárodně právní rozměr.

Otázky diplomacie a mezinárodního práva mají rostoucí časovou naléhavost a velký politický význam. Je nutné mít na zřeteli doplňkovost diplomacie jako politického nástroje a mezinárodně právního základu i rámcových podmínek, když jde o poměr diplomacie a mezinárodního práva v souvislosti s politickou strategií, i o diplomacii jako politickém nástroji pro ovlivňování vlád.

Klasickou definici diplomacie vyjádřenou takto: "**uplatnění inteligence a taktu pro uplatňování oficiálních vztahů mezi vládami i nezávislými státy**" je dnes možné ještě doplnit o to, že se oblast používání diplomacie stále více rozšiřuje na obor mezinárodních organizací, na vztahy mezi nimi a členskými státy, jakož i na vztahy mezi těmito organizacemi.

Jiná definice, v níž jde spíše o **technická kritéria diplomacie**, zní takto: "**uskutečňování vnějších vztahů daného subjektu mezinárodního práva s jinými subjekty, a to prostřednictvím reprezentativních orgánů i mírovými prostředky**".

Diplomacii nelze považovat za synonymum pro celou oblast zahraniční politiky. Ztotožňování pojmu diplomacie s celou oblastí zahraniční politiky by neodpovídalo předmětu, tj. zahraniční politice, a popíralo by instrumentální charakter diplomacie, určené k uskutečňování zahraniční politiky, nebo (obecněji řečeno) k udržování mezinárodních vztahů.

Státnictví zahrnuje stanovení strategií pro zajišťování národních zájmů na mezinárodním poli, jakož i uskutečňování těchto strategií prostřednictvím diplomatů.

Diplomat působí (na rozdíl od ministra zahraničí, který je v prvé řadě politikem) ve služebním postavení spočívajícím na výkonu zahraniční politiky. Diplomacie je jen částí úkolů ministra zahraničí.

Diplomacii je dnes možné chápat jako:

- rozvíjení zahraničněpolitické strategie,
- uskutečňování zahraniční politiky,
- rozvíjení a udržování mezinárodních vztahů v širším smyslu.

Z toho vyplývají pro diplomata rozsáhlé oblasti úkolů:

● vůči jiným státům vysvětlovat politiku svého státu, podávat informace o vlastním státu, na druhé straně vysvětlovat vlastnímu státu politiku určitého cizího státu, podávat o něm informace vlastní vládě (musí plnit komunikační úlohu).

● v rámci stanovených směrnic pro zahraniční politiku musí samostatně upevňovat politické, hospodářské a sociální vztahy mezi vlastním státem a jinými státy, v tomto smyslu rozvíjet vlastní "strategii",

● zastávat důležitou úlohu při přípravě, zpracování a uzavírání smluv jak dvoustranných, tak mnohostranných.

Proměny forem projevu mezinárodní diplomacie jsou organizačními a obsahovými reakcemi na nové problémy i potřeby ve spojení mezi státy i mezinárodními organizacemi.

Diplomacii je zapotřebí rozlišovat na:

- ▲ tradiční moderní diplomacii,
- ▲ otevřenou a tajnou diplomacii,
- ▲ bilaterální - multilaterální diplomacii.

Tradiční diplomacie je chápána jako udržování a přeměna mezinárodních vztahů, především dvoustranných, mezi státy, a to s využitím nástrojů a prostředků, které může použít; patří k tomu udržování stálých misí v zahraničí, jakož i vysílání zvláštních vyslanců.

K moderní diplomacii patří jednak úprava zahraniční politiky ve smyslu "čistě politického" pojetí, tak i rozvoj mezinárodních vztahů především v oblasti působení mezinárodních organizací.

Důvodem obrátu k **otevřené diplomacii** byl tehdejší názor, že tradiční a tajná diplomacie podstatně přispěly k vypuknutí první světové války.

Tajná diplomacie byla považována za neslučitelnou s ideálem demokracie, k němuž se společenství států zavázalo.

Rozlišování otevřené a tajné diplomacie má dnes ovšem malý praktický význam, protože se používání výlučně otevřené diplomacie ukázalo být nepraktické, za obtížných konfliktních situací pro dosahování **diplomatického úspěchu** neproduktivní.

Bilaterální diplomacie byla typická pro klasickou nebo tradiční diplomacii až do 20. století pro zahraničněpolitické styky mezi dvěma státy.

Multilaterální diplomacie se začala rozvíjet po první světové válce tam, kde bylo nutno řešit multilaterální mezinárodní problémy. Důvody, které k tomu vedly:

- složitost situací vytvářených zájmy a střetnutími zúčastněných států,
- oblastní a vyšší svazky států ve smluvních systémech, obranných a hospodářských organizacích.

Zvláštními druhy multilaterální diplomacie proto jsou:

- diplomacie uvnitř mezinárodních organizací, nazývaná také parlamentární diplomacií,
- konferenční diplomacie.

Rozhraní mezi multilaterální, parlamentární a konferenční diplomacií jsou neostrá. Multilaterální diplomacie a její druhy mají nemalý vliv na diplomatické procesy, na utváření mezinárodní politické vůle, jakož i na možnosti veřejné účasti na diplomatické aktivitě.

Diplomacie plní funkce:

- vysílajícího a přijímacího státu; ochranu zájmů vysílajícího státu a jeho příslušníků v přijímacím státu v rámci stanoveném mezinárodním právem,
- jednání s přijímacím státem,
- vzájemného zprostředkování informací,
- podpory hospodářských, sociálních a kulturních vztahů.

Rozhodujícími základy účinné mezistátní diplomacie jsou:

▲ minimum vzájemné důvěry mezi státy udržujícími spolu diplomatické vztahy,

▲ diplomatickým zástupcům v zahraničí není bráněno v jejich činnosti, přijímací stát dodržuje důstojnost vysílajícího státu, k čemuž patří nedotknutelnost misijní budovy a diplomatického personálu,

▲ diplomatictí zástupci v zahraničí mají přístup k informacím o přijímacím státu a rozsáhlou volnost pohybu v zemi, aby mohli plnit svůj úkol udržování i podporování vztahů všeho druhu,

▲ diplomatictí zástupci nezneužívají svých výsadních práv, své imunity, zdržují se nezákonných metod, jako např. špionáže.

Pro diplomatické zástupce u mezinárodních organizací platí dohody mezi členskými státy organizace a příslušným státem, v němž je sídlo této organizace. Podstatné rozdíly oproti mezistátní diplomatické zastoupení spočívají v tom, že u těchto vztahů není prvek reciprocity a mezinárodní organizace nemají územní jurisdikci, a proto samy nejsou schopny zajišťovat funkceschopnost zastupitelných úřadů členských států.

I když zůstala v platnosti úloha diplomacie, tj. ochrana a prosazování zájmů států, změnilo se její zaměření ve smyslu mezinárodního práva, a to:

- pro tradiční diplomacii byly hrozba a použití síly (*fait accompli*, *represálie*, *intervence*, *blokáda*, *válka*), vedle uskutečňování diplomatického, hospodářského, finančního, morálního a propagandistického nátlaku, prostředky k prosazování zájmů,

- moderní mezinárodní právo (Charta OSN) zakazuje hrozbu silou a použití síly; o vztazích mezi státy se uvažuje z hlediska míru; změnily se tudíž mezinárodněprávní základy moderní diplomacie i přesto, že po celém světě jsou rozmístěny obrovské ničivé potenciály.

Charta OSN zavazuje členské státy ke spolupráci a k udržování mezistátních vztahů. Diplomacie musí ve smyslu této povinnosti působit na příslušné vlády, v politické, hospodářské, sociální a kulturní oblasti konat vše pro ni možné, aby tuto spolupráci podporovala. Tato povinnost zahrnuje také řešení možných střetů mírovými způsoby s využitím nástrojů stanovených Chartou OSN. Selžou-li klasické metody vyjednávání, zprostředkování, vyšetřování a právního řešení sporů, je nutné působit na zapojení oblastních nebo celosvětových organizací pro zajištění míru.

Odpovědnou úlohou diplomacie je rozvíjet přiměřené reakce na takové chování nějakého státu, jež odporuje zásadám spolupráce. Zvláště je potřebné získávat solidaritu ostatních států, aby bylo možné účinně uspořádat nevojenská opatření, což je úkol v praxi jen obtížně uskutečnitelný. Důvodem toho je ideologická rozmanitost států, často také krátkozraká hospodářská konkurence.

Diplomacie v rámci mezinárodních organizací má nové oblasti úkolů, které musejí být řešeny formami a metodami odlišnými od klasické diplomacie. Diplomatičtí zástupci členských států v rozhodovacích a poradních orgánech mezinárodních organizací působí soustavně na řešení úkolů uložených organizacím na jejich zasedáních, a to rozvojem práva, poradenskou činností, rozhodováním o jednotlivých případech. Členské státy, které se nepodílejí na nějakém střetnutí, jsou (právě proto) povolávány k spolurozhodování, případně k hledání řešení v orgánech organizací. Jednání v těchto orgánech má často parlamentní charakter, a proto se taková diplomacie často nazývá "parlamentární".

Povinností zástupců členských států v mezinárodních organizacích je chránit a prosazovat při své práci v orgánech organizací zájem svého státu, stejně jako je tomu v diplomacii mezi jednotlivými státy. Tyto kvalitativně nové úkoly příležitostně nutí k tomu, aby při spolupůsobení na řešení oblastních a mezinárodních problémů národní zájmy ustoupily do pozadí. Zástupci států zapojení do procesů vytváření politické vůle skupiny států jsou často nuceni ke kompromisním postojům.

Diplomacie plní důležité úkoly v oblasti ochrany lidských práv. Základní lidská práva jsou dnes součástí celosvětového mezinárodního právního řádu. Ochrana lidských práv proto není vnitřní záležitostí států. V konkrétních případech je také úkolovou oblastí dnešní diplomacie. Diplomacie má zákonný a zákonitý podklad k tomu, aby prosazovala ochranu lidských práv v ostatních státech. Avšak vzhledem k rozdílným kulturním, sociálním a hodnotovým představám ve společenství států je zde ovšem příkazem zdrženlivost. Proto bude nutné ochranu lidských práv jako úkol mezistátní diplomacie omezovat na základní, univerzálně nesporně uznávané (i když ne vždy dodržované) zásady ochrany lidských práv.

Něco jiného platí pro ochranu lidských práv mezinárodními organizacemi. Vodítkem postupu je kodex lidských práv platný pro dané zařízení. Zvláštností diplomatické činnosti v oblasti ochrany lidských práv mezinárodními organizacemi je, že zástupci států nejen uplatňují daná pravidla, ale také se často podílejí na jejich dalším rozvoji.

Multilaterální anebo konferenční diplomacie mění obraz diplomacie a vytlačuje školeného diplomata. Do reprezentace států na velkých mezinárodních konferencích a u mezinárodních organizací pronikají (tím více, čím specializovanější jsou úkoly) odborníci vysílání nikoli zahraničními, nýbrž odbornými ministerstvy. Klasický diplomat je dnes stále více nahrazován odborníky.

-MW-

UMĚLÁ INTELIGENCE DNES, ZÍTRA A MOŽNÁ I NAPOŘÁD

Umělá inteligence (UI) je i dnes neustále předmětem mnoha diskusí. Po letech zápasu se složitými obrannými problémy (z nichž mnohé z oblasti velení a řízení byly ty nejodolnější), prostředky i technikami, jež byly jen částečně úspěšné, nemůže být ani překvapující, že tato metoda nabízející vyjasnění problémů novými prostředky je vítána s takovými nadějemi a očekáváním. Ohlédnutí je nezbytné, máme-li porozumět současnému nadšení pro její použití. Ale je zároveň důležité si připomenout, že naše metody bloků nástrojů ještě zdaleka nejsou vyčerpány. Pokrok je zaznamenáván kdekoli jinde. Umělá inteligence představuje jednu skupinu metod mezi jinými. Jestliže je mnoho způsobů, jak rozlišit analytické metody, je rozumné si všimnout, že operační výzkum, rozhodovací analýza a klasické (to znamená nezahrnující UI) metody počítačové vědy jsou jedny z nejrozšířenějších. Všechny mají své silné i slabé stránky, zaznamenaly úspěch i velké prohry. Vývoj řešení problémů pomocí inteligentních systémů představuje hybridní metodu, která postupně získala statut řádné řešitelské metody.

Bouřlivý zájem o využití nástrojů a technik umělé inteligence je do jisté míry na úkor dosud rozsáhle využívaných metod a technik. Otázky, jež byly již jednou jednoznačně stanoveny jako problémy nejvhodnějšího způsobu řešení, jsou např. často definovány tak, aby odpovídaly diagnostickým vzorům umělé inteligence. Cílové hodnotové analýzy, plánování přesunů a mnoho taktických manévru byly po léta uskutečňovány technikami lineárního programování. Nyní však převládá snaha tyto problémy přehodnotit, aby bylo možné je řešit pomocí nových metod, což, bude-li úspěšné, směřuje k daleko obtížnějšímu vývoji a samozřejmě i k dražší údržbě.

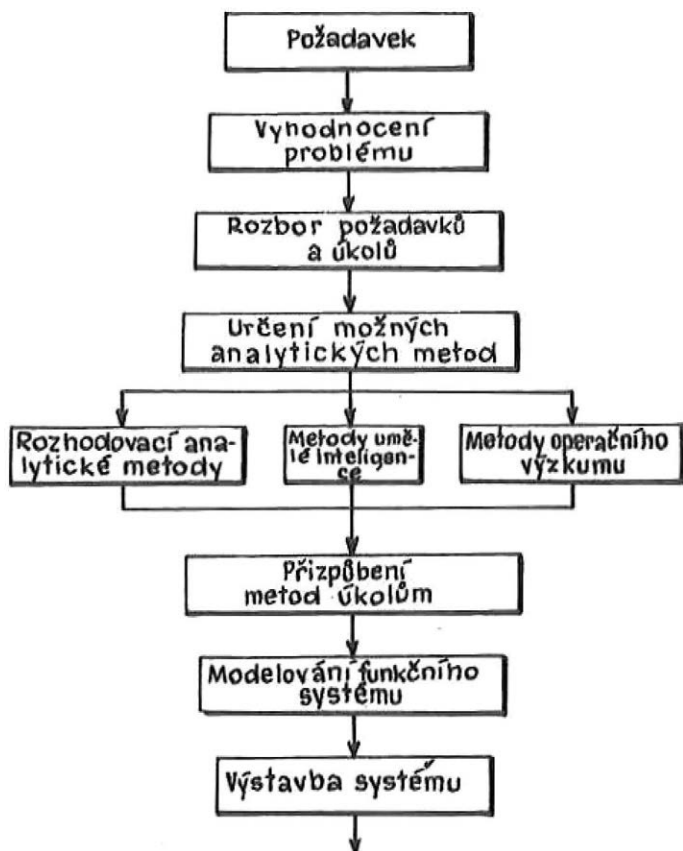
Doporučení je jednoduché. Horlivost k experimentování s nesmírnou výkonností umělé inteligence by měla být tlumena oceňováním některých starých metodických přátel, kteří v minulosti dobře sloužili, přestože snad bez stylu a lehkosti umělé inteligence.

Výkonnost umělé inteligence je ještě neobyčejnější, jestliže je zaměřena na zvláštní přístupný problém. Například technologie expertních systémů se nejlépe uplatňuje na dobře ohraničené problémy, tj. takové, které mají několik široce pochopených analytických rozměrů.

Ve velení a řízení jsou samozřejmě i další problémy, jejichž hranice se nedají odhadnout, protože platí neodhadnutelné podmínky a příležitosti jejich řešení pomocí nových metod (zvláště u velení a řízení i všeobecně v obraně). Pravděpodobnost úspěchu je nepřímo úměrná složitosti ústředního problému. Použití umělé inteligence, zaměřené na oblasti dosud jen částečně pochopené, nebo poměrně složité, má menší pravděpodobnost úspěchu než použití metod, jimiž byly tyto otázky dlouhodobě řešeny. Platí doporučení: vybírejte problémy pečlivě!

Způsoby rozboru plánu a vývoje interaktivního a i plně automatizovaného systému řešícího problém ukazuje obr.

Požadavky musí být vždy systematicky popsány předtím, než jsou modelovány funkce, ale dříve, než funkce a jejich řešení může být programováno. Systém musí zahrnovat způsob postupu přizpůsobení metod úkolům. Z obrázku je zřejmé, že platí nejméně tři metody. Lze se však domnívat, že jich je i více. Důležité však je, že tvorba programového vybavení závisí od začátku do konce na přesné práci. Literatura o systémové analýze a plánu se shoduje

Obr.

metodám říká, že provádějí své magické úkony uvnitř černých skříněk, do nichž není vidět. Uživatelé systémů řízených těmito skřínkami se nemohou snadno dostat dovnitř, aby zjistili, jak vzniká řešení. V rozsahu jejich chápání se inteligentní systémy dramaticky liší od uzavřených systémů. Dobré inteligentní systémy dovolí uživatelům prohlédnout si analytický proces, který vedl k řešení. Uživatelé se mohou dotázat inteligentního systému na předložené nesrovnatelnosti. Rovněž mohou s procesem vyvozování závěrů nesouhlasit, stejně jako každý z nás může nesouhlasit s kolegy.

Možnost ptát se systému a kontrolovat jeho způsob řešení je revoluční změna, k níž došlo v analytickém využití počítačů. Rozšiřuje dorozumívací kanál mezi uživateli a systémy. Přispívá tím ke zlepšení výkonnosti při řešení. Rovněž umožňuje uskutečnit revizi. Jestliže je nějaký proces považován za nesprávný, může být změněn. Pokud je ovšem možné měnit parametry modelu uloženého v černé skřínce, inteligentní systémy podporují interaktivní opakovaný vzrůst. Celý systém zároveň slouží jako živá dokumentace. Proces budování a zdokonalování inteligentních systémů přináší i přirozený záznam, v jakém stavu systém byl, v jakém je nyní, jak, kde by mohl být vylepšen.

Dalším jedinečným přínosem vývoje a výzkumu umělé inteligence jsou nyní zdokonalené

v potřebě uspořádaných požadavků rozboru a ověření. Stejně tak jako zastánci umělé inteligence kladou důraz na tvorbu inteligentních systémů (IS). Ale než bude možné spatřit budoucí projekt umělé inteligence, musí být předvedeno úplné řešení dalších úkolů. Jinými slovy, bez ohledu na to, zda nějaký systém skončí u umělé inteligence nebo jen u pouhých údajů, musí být zakotven v ověřených principech systémového plánu.

Část tvůrců systémů umělé inteligence má snahu předcházet proces přizpůsobení metod úkolům ve prospěch užití inteligentních systémů. Jestliže jsou tyto systémy vyvolány, může začít proces řešení, pokud ne, lze využít dalších způsobů, jak ověřit požadavky a spojit je s nejvýhodnější metodou (metodami).

Jeden z kritických hlasů vztahujících se k významným matematickým statistickým

metody budování inteligentních systémů. Programátoři těchto systémů běžně užívají rozdílných metod ke zpřesnění poznávacích požadavků; protokolová analýza, standardizované rozhovory a hlasitá simulace myšlení podle předem připraveného postupu. Tyto metody nejsou využívány jen programátory inteligentních systémů, ale i systémovými analytiky než přizpůsobí metody úkolům. Oblast programování inteligentních systémů tak může být monitorována i systémovými analytiky všech metodologických přístupů.

Umělá inteligence rovněž poskytuje levné způsoby, jak zacházet s nejistotami ve velení a řízení způsobenými neúplnými informacemi i nejednoznačností situace. Použití neurčitých teorií a některých pravděpodobnostních postupů může ještě poskytnout velitelům podporu v rozhodování v podmínkách bojové nejistoty.

Odborníci jsou již na pokraji formalizovaných zvláštních vzorů v umělé inteligenci pro rutinní řešení problémů. Znají mnoho skupin dobře ohraničených, odvozených otázek, které jsou přizpůsobitelné metodám inteligentních systémů. Úspěch v těchto oblastech se rozšiřuje souběžně se zvyšováním odbornosti v podobných oblastech.

Snad stejně důležitý, jako výše uvedené otázky, je exponenciální pokrok dosažený v analytických metodách, který byl zahájen pokroky v UI. Hybridní metody se objevují v neuvěřitelné míře. Pracovníci operačního výzkumu, analytici, včetně řídicích pracovníků tvorby údajových fondů dostali pomocí umělé inteligence nové, zásadnější pohledy na pole své působnosti. Navrhli některé metody tvorby celků či souborů větších než jejich části. V současné době je obtížné odhadnout výsledky vlivu rozvoje umělé inteligence, přestože lze bezpečně říci, že byl zahájen rozvoj a ověřování hybridních metod, který by bez tohoto vlivu nikdy nezačal.

Velmi důležitá a nepříliš známá je otázka přiměřené role inteligentních systémů v procesu obranného rozhodování. Kdo má vydávat bojová rozhodnutí, lidé nebo počítače? Jsou to jasné bílé a černé plochy. Dnes není složité pomocí počítače vypočítat množství spotřeby paliva proudů vozidel při překonání terénu za určitý čas, stejně jako plánování možných os, rizika a výhodnost těchto možností. Zároveň je obecně přijímáno, že v současnosti se nelze spolehnout na inteligentní systémy, že jsou některé schopny třeba předvídat strategické hrozby a možnosti v roce 2025. Jako vždy nás provokují šedé odstíny problémů. Např. někteří lidé věří, že strategické řízení bitvy pomocí inteligentních systémů je možné, ostatní nejsou přesvědčeni o uskutečnitelnosti nebo vhodnosti počítačového vedení taktických, či strategických válečných událostí. Zatímco takový argument vyvolává ostré polemiky, ti, kteří projektují taktické a strategické požadavky, považují tyto diskuse za zbytečnost, protože celosvětový vývoj neposkytuje jinou možnost, než vyvíjet inteligentní systémy schopné odpovědět na složité hrozby ve velmi krátkém čase. Argumentují, že nebudou-li přeneseny podstatné objemy rozhodovacích pravomocí na inteligentní systémy, prohrajeme všechna budoucí střetnutí.

Zdánlivě se jeví nedobře, že pověst umělé inteligence předbíhá její možnosti pořízovat spolehlivé systémy. Nesmí být však zapomináno na to, že umělá inteligence je mladé pole výzkumu a nová analytická metoda. Výzkumná infrastruktura umělé inteligence se postupně vytváří.

Dnešní systémy umělé inteligence jsou obvykle drahé prototypy s výjimečnými možnostmi, ale krátkodobými výkony. Stále ještě nefungují spolehlivé metody pro stanovení, jak rozsáhlé musí IS být, jak rychle mají být sestavovány, aby byly úspěšné, nebo jak je nejlépe převést do programového vybavení.

Dobré zprávy jsou předávány zásluhou nepředvídatelných intuitivních půvabů - neboť kdo může odmítnout přitažlivou myšlenku inteligentní pomocí pracující daleko od bojiště. Zdá se, že umělá inteligence má tolik životů jako kočka. Důležitější však ještě je, že existuje mnoho důvodů podporovat nepřetržité experimentování s umělou inteligencí: krátkozrakost a vyspělá technologie nejsou slučitelné. Je nezbytné zaujmout jasný postoj s širokým rozhledem, až vyspělé technologie vstoupí do umělé inteligence. Před lety byly činěny odhady případných

zisků z investic vložených do různých vědních oborů. Tyto odhady byly založeny na poměrně malém počtu úspěchů. Je zřejmé, že v oblasti umělé inteligence bylo dosaženo alespoň tolika úspěchů, jako před mnoha lety ve vývoji tryskových letounů. Rozjiřďejí se plány nárýsů a vývoje nové generace nadzvukových letounů, stejné jako jsou již na kreslicích prknech plány sedmé i následující generace počítačů.

Navzdory nadsázkám se zdá, že se objevují další pravděpodobné perspektivy toho, čeho umělá inteligence bude či nebude schopna dosáhnout. Nyní je jasné i nejnadšenějším obhájčům umělé inteligence, že UI jednoduše ještě není zcela připravena vzít na sebe některé skupiny problémů, neboť hybridní inteligentní systémy mohou stále vyřešit množství problémů, o kterých jsme dosud neuvažovali. Před několika lety příznivci umělé inteligence nepovažovali plně nadcházející perspektivy za důležité pro řešení obranných problémů. Často bylo slyšet kritiku přístupu ministerstva obrany (MO) ke členění základního výzkumu umělé inteligence, avšak perspektivy použití pomohly vymezit možnosti využití umělé inteligence.

Investice MO mají zjednodušující účinek na výzkum umělé inteligence a soustřeďují pozornost na uplatnění, jež mohou přinést krátkodobé, ale i dlouhodobé zisky. Celkové výsledky jsou příznivé pro všechny pracovníky zabývající se umělou inteligencí, protože to neohrožuje životaschopnost základních výzkumných zájmů. Rovněž by měl být připomenut zjednodušující účinek na práci průmyslových pracovníků UI, kde požadavky na design, provedení a výrobu soustřeďují její výzkum a vývoj do několika vysoce výdělečných oblastí, jako průmyslové roboty, tvorba designu pomocí počítačů, zprůmyslňování a automatizace výroby. Stručně: umělá inteligence prostupuje celou nadcházející průmyslovou i obrannou ekonomikou (USA).

Závěrem autor článku **Stephen J. Andriole** ve sborníku **Umělá inteligence a národní obrana** uvedl, že má-li UI dosáhnout potřebných úspěchů, je nutné s ní zacházet ne jako se všelékem řešení problémů, ale jako s další silnou analytickou metodou. Protože je snad předčasně vyzrálá, je nezbytné mít na paměti, že je stále velmi mladá. Stejně jako přináší velké možnosti, jsou s ní spojena i značná rizika. Na celé společenství (vedoucí výzkumu a vývoje, samotné výzkumníky i rozhodující uživatele) musí být vyvíjeno soustředěné úsilí k dalšímu rozvoji výzkumných programů, které kladou důraz na náročnost a jsou uskutečnitelné. Dále je zapotřebí hledat správnou rovnováhu mezi nátlakem technologie a vlivem požadavků. To jsou pravděpodobně nejdůležitější okolnosti nepřetržitého úspěšného růstu ve všech oblastech této umělé inteligence.

-RH-

SLOVNÍČEK

BAKALÁŘ, Bc.: Západní vysoké školy mohou uskutečňovat obsahově ucelenou část vysokoškolského studia, po jehož ukončení vydávají vysvědčení, popř. přiznávají titul bakalář (Bc.).

BANKA PRO OBNOVU A ROZVOJ, MEZINÁRODNÍ (IBRD - International Bank for Reconstruction and Development): Založena 28. 7. 1944 v Bretton Woods. Má ředitelství ve Washingtonu a zastoupení v 37 zemích. Je mezinárodně uznávanou právnickou osobou. Na území členských států požívá plně právní subjektivity. Ručení členských států je omezeno výší jejich podílu na kapitálu banky, za návratnost půjček vždy ručí vláda dlužnického státu.

Kapitál Světové banky je ve vlastnictví jejích členských států, které tvoří 94 % všech členů OSN. Původní kapitál ve výši 10 mld USD byl rozdělen do 100 000 podílů po 100 000 USD.

Hlasovací právo je stanoveno dle vloženého kapitálu (1 podíl je 1 hlas), 10 průmyslově vyspělých zemí má 56,47 % hlasů. Mimo to každému státu zaručují stanovy 250 hlasů.

Hlavní cíle Světové banky jsou:

- podpora rozvoje členských států, zvláště těch nejhudších, za pomoci produktivních investic,

- podpora rozvoje výrobních zdrojů za účelem růstu světového obchodu a životní úrovně nejširší populace,

- koordinace půjček tak, aby bylo zajištěno prvenství nejnaléhavějších projektů.

(Politická ekonomie č. 1/1991).

BEZPEČNOST:

- Relativní nebytlí ohrožení. Bezpečnost je spojena s pojmem mír, naznačuje nejspoucnost ohrožení míru zejména použitím ozbrojené síly nebo hrozbou jejího použití. Prvky bezpečnosti tvoří i neporušitelnost, nedotknutelnost hranic, územní celistvost a nevmešování se do vnitřních záležitostí.

- Stav, kdy nehrozí nebezpečí.

- Stav vyznačující se zabezpečením

pořádku, dodržováním pravidel, úprav a dohod.

BEZPEČNOST, EVROPSKÁ: Přátelské vztahy mezi evropskými státy založené na dodržování Charty OSN, helsinského závěrečného aktu, dokumentů Konfederace o bezpečnosti a spolupráci v Evropě i dohodnutých opatření k posílení důvěry a bezpečnosti v Evropě. Základními principy bezpečnosti jsou demokracie, dodržování lidských práv a základních občanských svobod, právní řád, ekonomická svoboda, blahobyt založený na tržním hospodářství, sociální spravedlnost, ekologická odpovědnost.

BEZPEČNOST, OBJEKTIVNÍ: Skutečné nebytlí ohrožení.

BEZPEČNOST, SUBJEKTIVNÍ: Vnímání nebytlí ohrožení. Subjektivní bezpečnost je spojena s pojmem důvěra, je založena více na vnímání a pocitech, než na ověřitelných faktech.

BEZPEČNOST, KOLEKTIVNÍ: Systém bezpečnosti zahrnující skupinu států, oblast (region), světadíl nebo svět.

BIOSEMIOTIKA: Věda studující znakové systémy využívané živými organismy. Vychází z poznání, že není žádný znakový systém, který by byl a fungoval mimo živé objekty; není žádný živý systém, který by nevyužíval nějaký znakový systém (přínejmenším alespoň genetický kód).

BITVA: Souhrn současných i postupných sražení hlavních uskupení vojsk válčících stran spjatých jednotou cíle a zámyslu, směřujících k ovládnutí důležitých strategických objektů.

BLOKÁDA: Uzavření přístupu k blokovatému objektu, území nebo prostoru, izolování narušením vnějších vztahů.

BLOKÁDA, MÍROVÁ: Druh aktů, spočívajících v uzavření přístupu k blokovému objektu, území nebo prostoru po zemi, z moře i ze vzduchu.

BLOKOVÁNÍ: Válečná blokáda usku-tečňovaná taktickým stupněm.

BOARD, INTERNATIONAL RESEARCH ANDEXCHANGES: Mezinárodní výzkumný a výměnný výbor se sídlem v Princetonu, New Jersey, 125 Alexander Street, USA. Založen r. 1968 americkými univerzitami, nadacemi a ministerstvem zahraničních věcí. Je nevládní organizací, která je odpovědná za navazování i zajišťování vědeckých výměn s ČSFR, SNS, východoevropskými státy a Mongolskem.

14. 1. 1991 byl otevřen Společný úřad IREX, USA a ČSAV v Praze. Adresa: IREX FIELD OFFICE, Národní třída 3, 111 42 Praha 1, Dana Klocurková, telefon 22 86 38.

Těžiště práce úřadu IREX v Praze:

- podpora a usnadnění vědeckých styků jednotlivců a zařízení mezi ČSFR a USA,
- pomoc vědeckým pracovníkům a absolventům VŠ při žádostech o stipendia na amerických univerzitách,
- umožnění přístupu čs. vědecké obci na americká výzkumná a školicí pracoviště,
- poskytnutí informací o odborných a akademických možnostech studia, práce v USA,
- pomoc jednotlivcům a institucím USA, kteří chtějí zahájit vlastní výzkumnou činnost v ČSFR.

BOD SLUŽEBNÍ KARIÉRY, KRITICKÝ:

Kritickými body služební kariéry vojáka z povolání jsou:

- vstup na dráhu služební kariéry (na její počátek nebo do některého z dalších předem definovaných vstupních míst),
- uplynutí času určeného pro setrvání na daném hierarchickém stupni služební kariéry (funkci),
- výstup ze služební kariéry.

Po překonání kritických bodů je uplatňován složitý systém pravidel sledující objektivizaci procesu výběru nejschopnějších vojáků.

BOJ:

- Forma řešení protikladného postavení a rozporu.
- Organizované ozbrojené střetnutí jednotek, útvarů a svazků bojujících stran vedené s cílem zničit nebo zajmout nepřítele, zbavit ho schopnosti klást odpor, zmocnit se důležitých prostorů, či je udržet.

BOJ, OBRANNÝ: Druh vševojskového boje, jehož cílem je odrazit útok nepřítele, který je v převaze, způsobit mu ztráty, udržet důležité prostory, získat čas a vytvořit podmínky pro přechod k útoku.

BOJ, VZDUŠNÝ A POZEMNÍ (Air-land battle): Způsob vedení ozbrojeného konfliktu na válčišti s kombinovaným použitím sil i prostředků pozemního vojska a vojenského letectva.

BOJESCHOPNOST: Stav, který charakterizuje připravenost a schopnost vojsk vést úspěšně bojovou činnost v určeném prostoru, čase.

BOJESCHOPNOST TECHNIKY: Stav zabezpečující její trvalé využívání u vojsk v míru i v poli.

BOJIŠTĚ: Část válčiště (prostoru sražení), na níž jednotky, útvary a svazky pozemního vojska v součinnosti s vojenským letectvem vedou bezprostřední boj s nepřítelem.

BRANEC: Občan podléhající odvodní povinnosti podle branného zákona stanovujícího všeobecnou brannou povinnost.

BRANNOST: Dosažení obecné připravenosti nevojenské části obyvatelstva k obraně vlasti.

Občané, jejich sdružení a další zařízení, mohou na základě své svobodné vůle dobrovolně rozvíjet zájmové, sportovní, technické, výchovné, kulturně osvětové, vzdělávací a další činnosti spjaté s branností i potřebami Československé armády, vycházející z uplatňování čs. vojenské doktríny. Je žádoucí, aby se činnost zaměřovala podle jejich zájmu, účelu, poslání na formování branného vědomí.

BRITE (Basic Research in Industrial Technologies for Europe): Program základního výzkumu průmyslových technologií států Evropského společenství. Je zaměřen na využití činnosti výzkumných univerzitních pracovišť i rozšíření spolupráce těchto pracovišť s průmyslem, zejména v oblasti nových materiálů a technologií.

BURZA NÁPADŮ (BRAINSTORMING): Promyšlená organizace podmínek pro tvůrčí práci vybraného kolektivu. Tato skupina za vedení vedoucího (moderátora) má za úkol řešit určitý problém.

Tvůrčí myšlení může probíhat za předpokladu, že budou dodrženy tyto zásady:

- kritika se odloží na pozdější dobu,
- rozvíjí se představivost,
- je množství nápadů,
- jsou vzájemné asociace.

Pro dosažení úspěšných výsledků je třeba dodržovat jednotlivé metodické kroky, a to:

- vybrat vhodnou místnost a vhodnou dobu,

- vybrat vhodné účastníky,

- navodit tvůrčí atmosféru,

- seznámit účastníky s touto metodou a jejími hlavními zásadami,

- tvůrčí skupině je třeba znázornit daný problém, předvést schéma problému nebo ukázat daný objekt,

- zadání problému vedoucím je užitečné nechat skupině opět vyjádřit vlastními slovy,

- před vlastní "brainstorming" je vhodné zařadit duševní rozcvičku (která má za úkol uvolnit počáteční napětí, vytvořit přátelskou atmosféru, dokázat vtipnost nápadů, jimiž může každý jednotlivec přispět při řešení problému),

- vlastní nápady se zapisují na tabuli nebo roli papíru,

- po určité době, kdy ustane na chvíli tok nápadů, je vhodné zařadit krátkou přestávku, kdy se účastníci zamýšlejí a čtou náměty,

- když vedoucí zjistí, že tok nápadů je vyčerpán, ukončí burzu nápadů a nastává etapa vyhodnocování.

Během vyhodnocení se hodnotí jednotlivé nápady, sníží se jejich počet, vyloučí se neuskutečnitelné, seřazují se do skupin. Řešení se zpočátku nepodrobují kritice, ale rozvíjejí se. Teprve v dalším období se podrobují obrácenému postupu: "Kolika způsoby by mohla tato myšlenka selhat?"

Kromě snahy nalézt originální řešení určitého problému, nebo vytvoření co největšího fondu myšlenek a nápadů má burza nápadů i tyto přednosti:

- odstraňuje různé psychické zábrany a meze,

- vytváří kladný motivující vliv u všech členů skupiny,

- odstraňuje obavy, že návrh neprojde nebo bude zesměšněn.

(Moderní řízení č. 11/1990, s. 23.)

OBSAH

Plukovník Ing. Václav Svoboda K některým otázkám zaměření vědecké práce v ČSA	3
--	---

STRATEGIE

Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, DrSc. plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek Vojenská strategie (2. část)	13
Ing. Otakar Vlach, CSc. Zaměření vojenské prognostiky při tvorbě strategie obrany	20
Plukovník Ing. Karel Lukáš, CSc. Moderní techniky modelování - simulace	25
Ing. Josef Minařík, CSc. Nové pojetí fyzikální ekonomie a jeho strategické důsledky	31
Plukovník Ing. Jaroslav Němec Rozbor a prognóza v systému strategického plánování ozbrojených sil USA	35

Z ÚSEKU SOCIÁLNÍHO ŘÍZENÍ

PhDr. Antonín Rašek a kolektiv Cíle, obsah práce a organizační členění úseku	40
PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc. Demokratizace armády - pojem a proces	45
PhDr. Petr Paducha Sociální politika Československé armády	51
Zdeněk Borkovec Armáda a veřejnost	54
Plukovník Bohuslav Balcar Sociální řízení - aspekt řídicích procesů v ČSA	57
Plukovník PhDr. Jaromír Lojín, CSc. Kdo jsou profesionálové v armádě?	60
PhDr. Ing. Milan Ždímal, CSc. Konvergence vojenství a občanství	67
Plukovník PhDr. Otto Janoušek Tělesná výchova a sport v Československé armádě	72

NÁZORY ČTENÁŘŮ

Podplukovník Ing. Jan Mestek Také strategie?	78
--	----

**VOJENSKÉ
ROZHLEDY**